Yeni Açılım

Aylık Siyasal Dergi

Fiyatı: 1500 TL. *(KDV Dahil)*

1

MAYIS 1988

Yeni Açılım, Aylık Siyasal Dergi
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Şefik Çalık □ **Yönetim Yeri:** Piyerloti Cad. Dostluk Yurdu Sok. No.8 Selimbey İş Hanı, K.2 Çemberlitaş-İstanbul □ **Dizgi:** EKOL/Basın Yayın Tanıtım □ **Kapak ve İç Baskı:** Anıl Ofset □ **Dağıtım:** Hürriyet Holding A.Ş.
Abone Koşulları: (Yurtiçi) 6 aylık 7000 TL, 1 yıllık 14.000 TL.; (Yurtdışı) 6 aylık 20 DM, 1 yıllık 40 DM Hesap No: 2933 Yapı ve Kredi Bankası, Çemberlitaş Şubesi/İstanbul
Döviz Hesap No: 30100/30498 TC. Ziraat Bankası Çemberlitaş Şubesi-İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÇIKARKEN

Elinizdeki sayı ile birlikte **Yeni Açılım** yayın yaşamına başlıyor.

Yeni Açılım olayları, olguları ve sorunları Marks, Engels ve Lenin'in devrimci öğretisi ışığında çözümlemeyi, açımlamayı, kuramla eylemi daha sıkı bir biçimde birbirine bağlamayı amaçlıyor. **Yeni Açılım**, devrimci kuram olmadan devrimci eylemin de olamayacağına ilişkin bilimsel öngörüye dayanıyor. Bu nedenle, devrimci öğreti **Yeni Açılım**'ın ideolojik ve kuramsal temelini oluşturuyor. "Devrimci öğreti" deyimi, ülkemizde günümüz koşullarında, demokratik istemler için savaşımda, bağımsızlık ve ulusal egemenlik kavgasında, sınıfsal ve ulusal baskıya, tekellerin saltasına karşı direnişte, faşizme ve militarizme karşı temel insan hak ve özgürlüklerinin savunulmasında ve genişletilmesinde en somut anlatımına kavuşuyor. Burada, barış ve demokratik yenilenme istemleri canalıcı bir önem kazanıyor.

Anlaşılacağı gibi, bu yeni yaklaşım tarzı Marks, Engels ve Lenin'in bütünüyle farklı koşullarda geliştirip öne sürdükleri kimi çözümlerin, kendi bağlamlarından kopuk bir biçimde yinelenmesi anlamına gelmemektedir. Böyle bir çaba, herşeyden önce Marksizmin ruhunu boğmak, onun yaratıcı özünü hiç anlamamak olurdu. Çünkü, "Marksizm cansız bir dogma, tamamlanmış, hazır, dokunulmaz bir doktrin değil, canlı bir eylem kılavuzudur."[(1)]

Bu son nokta, günümüzde, özellikle ideolojik çalışmalarda büyük bir dikkat ve titizlik gerektiriyor. Pek çok şeyin hızla değiştiği; "kendisini oluşturan ülkeler arasındaki bütün çelişkilere ve köklü farklılıklara rağmen, gerçekte birbiriyle ilişkili, birbirine bağımlı parçaların meydana getirdiği bir bütün"[(2)] olan dünyamızda yeni bir düşünme tarzının, yeni bir politik anlayışın gerekli olması, Marksizmin canlı özünü yakalamayı hem zorunlu, hem de olanaklı kılıyor. Kalıplara, klişelere bağlı kalmak yerine, yaratıcı diyalektik düşünce tarzına, olayların ve süreçlerin çelişkili bütünselliğine egemen olmak kaçınılmaz bir görev, bir önkoşul niteliği almaktadır. Bütün bunlar, yeni bir açılımı zorunlu duruma getiriyor.

Yeni Açılım Marks, Engels ve Lenin'in öğretisini temel almakla birlikte, yalnızca bu öğretiyi benimseyenler için yayınlanmıyor. Ülkemizin en iyi evlatlarının; geçmişte, şimdi ve gelecekte halkımızın gurur duyduğu, en bilinçli, en yiğit, en özverili insanların bu öğretiye bağlı olduklarını kıvançla teslim etmekle birlikte, dünyamızın, ülkemizin ve insanlarımızın bugünü ve geleceği konusunda kaygı duyan, başka siyasal ve dinsel görüşlere sahip yurtseverlerin de var olduğunu unutmamak gerekiyor. Dolayısıyla, bu dergi toplumsal ve siyasal yaşamın geleceğine, ülkemizin ve dünyanın geleceğine ilgi duyan, insanlığın en temel, en ivedi sorunlarına yabancı kalmayan, kısacası, SBKP MK Genel Sekreteri M. Gorbaçov'un deyişiyle, "yeryüzündeki uygarlığın ve hayatın kaderinden sorumlu"[(3)] olduğunu bilen herkesin sağduyusuna ve mantığına seslenmeyi amaçlıyor.

Yeni Açılım, bu toprakların bugünü ve geleceği ile ilintisini kesmemiş olan herkesin böyle bir söyleşide söyleyecek sözü olduğuna inanıyor. Bu tür bir söyleşinin, ülkemizde demokratik anlayışın ağırlık kazanmasında, farklı politik görüş ve inançların özgürce dile getirilmesinde, örgütlenmesinde ve halkımızın yargısına başvurabilmesinde önemli bir işlev göreceği kesindir. Böylesi bir söyleşinin, ancak açıklık ortamında beklenen etkiyi yapabileceğini gözönüne alarak, **Yeni Açılım**

---

(1) **V.I.Lenin**, "Marksizmin Tarihsel Gelişiminin Belirli Özellikleri", **Toplu Yapıtlar**, C.17, s.42 (İng.)
(2) M. Gorbaçov, **Yolumuz Ekim'in Yolu, Öncülerin Yoludur**, s.45
(3) M. Gorbaçov, **agy**, s.62.

kendi görüşlerini, ilkelere bağlılık, yaratıcılık, tüm devrimci ve ilerici güçler arasında dayanışma, karşılıklı saygı ve anlayış temelinde, alabildiğine yapıcı bir ortamda dile getirmeyi de kendi hesabına zorunlu görmektedir.

Böyle bir açıklık ve bu açıklığın üzerinde yeşereceği zemin, doğal olarak, özellikle ilerici, sol çevrelerde yeni bir politik kültürün oluşmasına katkı yapabilir. Bu tarz bir kültürün oluşması ise, ülkemizin en temel ve ivedi sorunlarının, zaman yitirilmeksizin bir çözüme kavuşturulması yolunda, büyük bir ivme sağlayacaktır. Bu doğrultuda, alt edilemez nesnel engellerin bulunduğunu düşünmüyoruz. Geçmişte büyük ölçüde egemen olan kördöğüşü ve sağırlar diyaloğu yerine, doğruları birlikte bulmak, bunlara birlikte ulaşmak için ortak çaba sarfetme, sorumlu davranma, var olan sorunları ve güçlükleri büyük ölçüde çözmeye yetecek, ya da, bu yolda şimdikinden daha elverişli koşullar yaratacaktır. Bu koşullar, solun, Marksizmden esinlenen çeşitli kesimlerin, giderek, farklı ideolojik eğilimlere sahip demokrat çevrelerin birbirini daha iyi anlamasına, birbirlerinin tarihlerinden gerekli dersleri çıkarmasına, birbirlerinin olumlu yanlarını benimsemelerine ve geliştirmelerine, geçmişteki hataların ve günümüzdeki zorlukların aşılması için birbirlerine yardım etmelerine, uluslararası barış ve demokrasi hareketi ile ülkemiz insanları karşısındaki sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olabilecektir.

Yeni bir açılımın, yeni bir politik yaklaşım tarzının üretilmesi, "henüz yeterince kavranmış olmayan"[4] çağımızın ekonomik ve politik süreçlerinin yeniliğini kavramayı da kolaylaştıracaktır.

Dergimiz, ülkemizde 7-8 yıldır bütün şiddetiyle uygulanmakta olan yoğun baskı, terör ve yıldırma ortamında yayına başlıyor. Böyle bir ortamı geliştirenlerin, genelde demokratik harekete, özel olarak da demokratik yayıncılığa karşı giriştiği ve girişebileceği çabaların tam olarak bilincindeyiz. Ama öte yandan, toplumumuzda ülke ve dünya sorunlarına karşı uyandırılmak istenen ilgisizliği, kültürel ve düşünsel yozlaşmayı, insanlığın binlerce yılda oluşturduğu her iyi ve güzel şeye yabancı kalmayı, toplumsal ve siyasal yaşamdan kopmayı, yaratılmak istenen dar bireyselciliği, "köşe dönme" anlayışını, Kurt Yasası'nı boşa çıkarmak, etkisizleştirmek, böylelikle, tekelci, militarist ve azılı gerici çevrelerin, emperyalizmin en saldırgan öğelerinin değirmenine su taşıyanların çabalarını sonuçsuz bırakmak için, siyasal demokrasiyi düşünsel açıdan donatmanın, ideolojik ve kuramsal etkinliği güçlendirmenin zorunlu olduğunu da görmek gerekiyor. Çünkü, bu koşullarda, "ilgisizlik daha güçlüye, egemen olana kendiliğinden destek olmak"[5] anlamına gelecektir.

Oysa, bugünkü koşullarda, en keskin biçimini barış ve demokrasi savaşımında bulan ve kendine özgü bir görünüme bürünen sınıf savaşımı, karşı karşıya bulunduğu ideolojik ve kuramsal sorunlarda azami netliği ve açıklığı zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk; kuramsal çözümlemelerin ve vargıların, "genel olarak, var olan bir sınıf savaşımından, gözlerimizin önünde sürüp giden bir tarihsel hareketten kaynaklanan gerçek ilişkileri dile getirmesi"yle[6] bağlanıyor. Ve bu sınıf savaşımı, bu tarihsel hareket grev alanlarından Kürt köylerine, barış yürüyüşlerinden haklı öğrenci istemlerine, Ankara Merkez Cezaevi'nden ve öbür zindanlardan göçmenliğe zorlanan yurttaşlarımıza, Washington'dan Moskova'ya, tarımsal ürün fiyatlarından insanlığın onurunu her koşulda korumasını bilen siyasal tutuklulara varana dek, herkesi ve her şeyi kapsamına alıyor.

Yeni Açılım, bu temel amaç ve işlevlere uygun her toplumsal, siyasal, ekonomik, ideolojik ve insani sorunu kendi ilgi alanında görecektir. Bu bağlamda olmak üzere, burada, savaş ve barış sorunları, silahsızlanma, uluslararası durumun iyileştirilmesi, dünya devrimci hareketinin ve onun temel bileşenlerinin sorunları ve geliştirdikleri çözümlemeler, ülkemizin köklü sorunları, tarihimizin yeni bir yaklaşım altında incelenmesi, devrimci kuramın ülkemiz koşullarına uyarlanması, çeşitli sınıf ve katmanların temel sorunları karşılıklı ilişkileri, bütün insanlığı ilgilendiren başlıca olaylar, demokratik güçlerin birliğini sağlamaya ve güçlendirmeye katkı yapacak bir mercek altında ele alınacaktır. Dolayısıyla, **Yeni Açılım**'ın gözönüne alacağı en temel ölçüt, şimdiki aşamada demokrasi savaşımının sağlamlaştırılması ve geliştirilmesi olacaktır.

Yeni Açılım

---

(4) M. Gorbaçov, **agy**, s. 51
(5) V.I.Lenin, "Sosyalist Parti ve Partisiz Devrimcilik", **Proletarya Kültürü** içinde, s.18.

YENİ SORUNLAR YENİ YAKLAŞIMLAR

Zeki Dilmen

Günümüz dünyası son derece çelişkili, ama aynı zamanda karşılıklı bağımlı ve bütünsel bir dünyadır. Sömürüden ve sömürücülerin varlığından kaynaklanan derin çelişkiler dün olduğu gibi bugün de dünyamızı bölüyor. Kapitalizm ile sosyalizm, emek ile sermaye, emperyalizm ile halklar arasındaki çelişkiler ve karşıtların savaşımı sürüyor. Bu temelde, Ekim Devrimi ile başlayan dünyanın sosyal yenilenmesi süreci, sosyal devrim süreci ilerliyor.

Ne var ki, günümüzde dünyamızı bölen faktörler gibi, onu birleştiren faktörler de var. Bugün dünyamızda bilimsel-teknik devrimin hızlandırdığı bir karşılıklı bağımlılık sözkonusudur. Bu nesnel bir olgudur. Günümüzde gerek tek tek ülkeler, gerekse sosyal sistemler birbirinden yalıtlanmış şekilde gelişemezler. Dünya topluluğunun karşılıklı bağımlılığı yalnızca ekonomiyi değil, aynı zamanda ekolojiyi, politikayı, kültürü, enformasyonu ve daha birçok alanı kapsamaktadır.

İnsanlık bugün birçok bakımdan bir bütünsellik göstermektedir. Birçok sorun artık bütün insanlığı ilgilendirmektedir. 1980'li yıllarda iyice belirginleşen ve genel insanlık sorunları (global sorunlar) olarak adlandırılan bu sorunlar bütün insanlığı derin bunalım olgu ve süreçleriyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Bu sorunların başında nükleer savaş tehlikesi gelmektedir. Bunun yanısıra doğal çevrenin kirlenmesi, hammadde kaynaklarının tükenmesi, gelişmekte olan ülkelerin dış borç sorunu, Afrika'daki açlık gibi sorunlar bütün insanlığın ve uygarlığın varlığının sürmesini tehdit eden sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Yeryüzündeki nükleer silahların miktarının dünyayı onlarca kez yok etmeye yetecek kadar çok olduğu, çıkacak bir nükleer savaşın kazananı olmayacağı birçok kez yazıldı. Ama öteki global sorunlar da önemsiz değildir. Üçüncü Dünya ülkelerinin bir trilyon doları aşan dış borçları sorunu, örneğin, giderek bütün dünyayı derinden etkileyen bir sorun haline gelmektedir. Bu sorunun daha da derinleşmesi, bu ülkelerde büyük sosyal patlamalara ve aynı anda dünya mali sisteminde büyük bir kaosa yol açabilir.Bu tür bir kaosta da kazanan taraf olmayacaktır. Bundan bütün ülkeler büyük zarar görecektir.

Global sorunların varlığı son çözümlemede kapitalizmin varlığından kaynaklanmaktadır. Yalnızca bunu belirtmek, bu sorumluluğun altını çizmek yeterli değildir. Günümüzde, "bütün dünya sosyalist olunca bu tür sorunlar da kalmayacaktır" şeklindeki bir yaklaşım pek bir anlam taşımamaktadır. Çünkü sözkonusu sorunlar, daha bütün dünya sosyalist olmadan insanlığı bir bütün olarak yokedebilecek karakterdeki sorunlardır. O nedenle bu sorunlar bugün, daha dünya kapitalist ve sosyalist sistemler olarak bölünmüş durumdayken çözülmelidir.

Bütün insanlığı ilgilendiren sorunlar ancak bütün insanlığın işbirliği ile çözülebilir. Karşıt sosyal sistemlerin, karşıt sınıfların işbirliği olmadan insanlığın bugünkü bunalımdan, global sorunların artan basıncından kurtulması olanaklı olamaz. Böylesi bir işbirliği olanaklıdır da. Çünkü sözkonusu sorunların derinleşmesinden sosyalizm kadar kapitalizm de zarar görmekte, bütün devletler ve halklar, bütün sınıflar etkilenmektedir. Dünyada oluşmuş olan nesnel karşılıklı bağımlılık böylesi bir işbirliği için nesnel bir temel oluşturmaktadır.

Zorunlu olan yeni bir anlayıştır

Bizler eskiden dünyayı bu şekilde gözmezdik. Yalnızca çelişkiler görürdük. Bugün ise çelişkilerin yanısıra, bu çelişkilerin yol açtığı sınıf savaşımlarının yanısıra, iki karşıt sistemin, karşıt sınıfların ve bütün devletlerin işbirliğini de zorunlu kılan yeni koşullara gözümüzü kapayamayız.

Yeni bilince vardığımız, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya çapında yeralan gelişmeler sonucu oluşmuş ve 1980'li yıllarda iyice belirginleşmiş olan bu yeni koşullar, bizden, ve yalnızca bizden değil, insanlığın varlığını sürdürmesinin zorunluluğuna inanan herkesten, yeni bir anlayış talep ediyor. Sorunlara yeni bir tarzda yaklaşmak, savaşımımızı yeni bir tarzda sürdürmek zorunlu oluyor.

İşçi sınıfının tarihsel görevi, insanlığı kapitalizmden kurtarmak ve sınıfsız topluma götürmektir. Teorimizin kurucuları daha 1848'de, Manifesto'da, işçi sınıfının tarihsel görevini, kendisiyle birlikte bütün insanlığı kurtarmak olarak belirlediler. Hümanizm her zaman bizim düşünce ve davranışımızın temel bir belirleyicisi olmuştur.

Ama günümüzde öyle koşullar olmuştur ki, daha kapitalizmden kurtulmanın koşulları olgunlaşmadan, insanlık nükleer savaş ya da çevrenin tahrip olması sonucu yokolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

Bu durumda işçi sınıfı insanlığı yokolmaktan kurtarmak için herşeyi yapmakla yükümlüdür. İnsanlığı kapitalizmden kurtarma savaşımıyla nükleer ya da ekolojik bir felâketten kurtarma savaşımını birlikte ve uyum içinde yürütmek günümüzde işçi sınıfının tarihsel görevi olarak beliriyor.

Tarihsel görevin bu şekilde tamamlanması, sınıf savaşımının strateji ve taktiklerinin gözden geçirilmesini ve bu göreve uygun biçimde yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Yalnızca sosyal-sınıfsal ve ulusal çelişkilerin çözümünü temel alan, nükleer savaş tehlikesinin giderilmesini, öteki global sorunların çözümünü dikkate almayan, bu hedefleri de stratejik görevler arasında ele almayan stratejik çizgiler günümüzde doğru olmayacaktır.

Böylesi eski tarz yaklaşımlar, hem işçi sınıfının bütün insanlık karşısındaki sorumluluğunu tam yerine getirememesine yol açar, hem de sınıf savaşımını gerektiği gibi yürütememesini getirir. Çünkü global sorunların derinleşmesinin yolaçtığı bunalım olgu ve süreçleri, sosyal-sınıfsal çelişkileri, iki sistem arasındaki, emperyalizm ile halklar arasındaki, sınıflar arasındaki, egemen güçler ile demokratik hareketler arasındaki çelişkileri etkiliyor, onların gelişme biçimlerine damgasını vuruyor.

Bu etkileri dikkate almadan sınıf savaşımının sorunlarına eski tarzda yaklaşırsak, bunun gereklerini kesinlikle yerine getiremeyiz.

İnsanlığı kapitalizmden kurtarma ve sınıfsız topluma götürme göreviyle, insanlığı global sorunlardan kurtarma görevinin gereklerinin uyum içinde yerine getirilmesi son derece karmaşık bir sorun olarak önümüzde duruyor. Devrimci hareketimiz tarihte ilk kez böyle bir sorunla karşı karşıya kalıyor. Eski deneyimlerimiz bu sorunu çözmede yetersiz kalmaktadır. Çünkü şimdi birinci görevin yerine getirilmesi, eskiden olduğu gibi, karşıtların savaşımını gerektirirken, ikinci görevin yerine getirilmesi artık aynı zamanda karşıtların işbirliğini de gerektiriyor. Karşıtların savaşımı, karşıtların işbirliğinin zorunluluğu dikkate alınarak yürütülmek zorunda, karşıtların işbirliği de, karşıtların savaşımının kaçınılmaz olduğu unutulmadan gerçekleştirilmek durumunda; yeni koşullar bizden böylesi karmaşık görevlerin yerine getirilmesini talep ediyor.

Türkiye'deki demokrasi sorunu, dünya çapındaki barış sorunundan niteliksel olarak farklı bir sorun olmakla birlikte, bu sorunun çözümü de günümüzde yeni yaklaşımları zorunlu kılmaktadır. Bir kere bu sorun, barış sorununun ve öteki global sorunların öneminin artmasından doğrudan etkilenmekte, böylesi bir çerçeve içinde gelişmektedir. İkinci olarak dünya çapında artan bir uluslararasılaşma koşullarında çözülmek durumunda olan bir sorun olmaktadır. Bu uluslararasılaşma toplumsal yaşamın her alanında sözkonusudur. Üçüncü olarak, demokrasi sorunu, bugün nesnel olarak toplumda, burjuvazinin dar bir kesimi dışındaki tüm sınıf ve katmanları ilgilendiren bir sorundur. Türkiye'deki demokrasisizliğin kaynağı egemen güçlerin politikası olmakla birlikte, burjuvazi de artık kendini bu sorunun dışında tutamaz. Yeni bir askeri darbe, yeni bir diktatörlük rejimi, günümüz koşullarında, toplumdaki bütün sınıfları derinlemesine etkileyecek bir kaos, ulusal çapta bir tahribat olacaktır. Türkiye'deki kapitalist gelişme, artık diktatörlüklerin dar çerçevesi içine sığdırılamaz.

Dünya çapında iki sosyal sistem ve bütün devletler arasındaki, Türkiye'de sınıflar ve politik güçler arasındaki ilişkiler ve çelişkilerin gelişme tarzına yaklaşımda bütün ilgili tarafların yeni bir politik anlayışa sahip olması günümüzde zorunludur. Bunu görmek ve böylesi yeni bir anlayışı formüle etmek görevi öncelikle devrimci güçlere düşmektedir.

Barış ve Demokratik Yenilenme Stratejisi, bu görevi yerine getirmede bir ilk adımdır. Buradaki yeni yaklaşımların devrimci hareketimizde tartışılması ile bu ilk adımı geliştirmek gerekmektedir.

Sözkonusu yeni stratejik çizgi, ancak yazımızın başından beri ele aldığımız yeni koşulların çerçevesinde tartışılırsa, bütün yanlarıyla kavranabilir ve geliştirilebilir. Örneğin, Çernobil felâketinden sonra bile, "barış sorunu Türkiye için birincil bir sorun değildir" diyen bir anlayış, kaçınılmaz olarak NATO politikasını kavramayacak, yalnız Türkiye'nin değil, bütün dünyanın kaderinin, NATO ve Varşova paktlarının elindeki nükleer silahların adım adım azaltılmasına, iki paktın birbirine karşı şiddet kullanmamaya dayalı bir savunma anlayışına sahip olmasına ve giderek iki paktın karşılıklı olarak dağıtılmasına bağlı olduğunu göremeyecektir. Aynı şekilde 12 Eylül döneminin bütün derslerinden sonra bile demokrasi sorununun belirleyici önemini bilince çıkaramamış bir anlayış, kaçınılmaz olarak demokrasi savaşımı ile sosyalizm savaşımının bağını göremeyecek, yeni bağlaşıklık politikasını kavrayamayacaktır.

Bizim eski anlayışımız, ağırlıklı olarak emperyalizme ve kapitalizme karşı savaşımın sorunlarını ele alan, insanlığın ve Türkiye'nin bir bütün olarak karşı karşıya bulunduğu ve karşıtların işbirliğini zorunlu kılan sorunları yeterince dikkate almayan bir anlayıştı. Bugün ise, böyle bir anlayışla toplumsal gelişmenin çıkarlarını başa alma olanağı yoktur.

Yeni bağlaşıklık politikası

Günümüzde görevlerimizi yerine getirmek, sınıf karşıtlarımızla da bağlaşıklık kurabilmemizi gerektiriyor. Dünya çapında soruna bakarsak bunun hem zorunlu hem de olanaklı olduğunu görebilmek daha kolaydır. Bugün dünya barışının korunmasında yalnızca sosyalist ülkeler değil, bağlantısız ülkeler de büyük bir rol oynuyor. Örneğin İsveç, Yunanistan, Meksika, Arjantin, Tanzanya ve Hindistan'dan oluşan Altılar Girişimi'nin bu konuda artan rolü ortadadır. "Nükleer silahsız ve şiddetsiz bir dünya" hedefi bugün bütün sınıflardan insanları birleştirmektedir.

Türkiye'nin dünya barışına katkıda bulunabilir bir duruma gelmesi, Amerikan çatışma politikasının bir aracı olmaktan kurtulabilmesi için işçi sınıfının ve orta katmanların yanısıra burjuvazinin politik güçlerinin de bu hedefleri paylaşması zorunludur. Demokrasi sorununda da durum bundan farklı değildir. Burjuvazinin demokrasiden yana kesimleriyle işbirliği yapmadan demokrasinin kazanılması olanaklı değildir.

İkinci olarak şu yeni olguyu dikkate almalıyız: Günümüzde hem dünya çapında, hem Türkiye'de devrimci, ilerici ve demokratik güçlerin kapsamı genişliyor, bu güçler çeşitleniyor. Barış sorunu, öteki global sorunlar, demokrasi sorunu, geleneksel demokrasi güçlerinin yanı sıra yeni tür demokratik hareketlerin ortaya çıkmasına temel oluyor. Gerek dünya çapında, gerekse ülkemizde barış ve demokrasi için savaşıma katılan bütün güçlerin çeşitlilik içindeki birliğini sağlamak herşeyden önce bizim görevimiz oluyor.

Yeni yaklaşımların tartışılmasının temeli,bir ölçüde de burada ortaya çıkıyor. Eğer, gerek dünya çapında,gerekse ülke çapında barış ve demokrasiden yana olan bütün güçleri, hiçbirini dışarıda bırakmadan işbirliğine kazanmak, barış ve demokrasiden yana olabilecek bütün güçleri bu uğurda savaşıma çekebilmek bizim temel bir görevimiz olarak görülmezse, Barış ve Demokratik Yenilenme Stratejisi tam kavranamaz.

Eskiden farklı olarak çok daha geniş güçlerle diyalog ve işbirliği içinde olmak zorunluluğu, işbirliğinin içerik, biçim ve yöntemlerine de yeni tarzda yaklaşmak gerekliliğini ortaya çıkarıyor.

Öncelikle barış ve demokrasinin bütün güçleri arasında yeni tür bir ilişkiler sistemi, yeni tür bir politik kültür için çaba harcamak gerekiyor. İçinde herkesin eşit haklı olarak yer alacağı, herkesin ortak sorunlara birlikte çözümler bulabilmek için uygar bir şekilde tartışabileceği, herkesin birbirinden öğrenmeye açık olduğu, başka konulardaki farklılıklara rağmen ortak görüşe varılan konularda yapıcı bir işbirliğinin gerçekleştirilebildiği bir ilişkiler sistemidir ihtiyaç duyulan.

Bizim bu konuda yapıcı bir rol oynayabilmemiz, ancak eskisinden farklı olarak kendimizi yanılmaz bir güç olarak görmememizle, gerçeği yalnızca bizim bildiğimizi sanmamamızla, sosyal, sınıfsal ve politik bağlaşıklıklarda öncü bir konuma sahip olmamızın zorunlu olduğunu öne sürmememizle olanaklı olabilir.

Birçok konuda gerçeği bizden önce başkaları görebiliyor. Birçok konuda başka güçler olumlu bir hareketlenmenin ilk ivmesini verebiliyor. 12 Eylül sonrasında bunun çeşitli örneklerini yaşadık! Önemli olan gerçeğin ortaya çıkması, geniş güçlerin hareketlenebilmesidir. Biz, ancak gerçeği sürekli arama çabası içinde olarak, başkalarıyla birlikte gerçeği bulmaya çalışarak, barış ve demokrasi doğrultusundaki her hareketlenmeye destek olarak ve sürekli yeni girişimler gerçekleştirerek ve kendi programatik görüşlerimizi yaygınlaştırarak, bu görüşlerin yaşama geçmesi için gösterebileceğimiz en büyük özveriyi göstererek görevlerimizi yerine getirebiliriz.

Barış ve Demokratik Yenilenme hedeflerinden de görülebileceği gibi, diyaloğun ve işbirliğinin temeli zorunlu olarak genel insani ve genel demokratik değerlerden oluşacaktır. Elbette devrimci ve sol güçler arasında daha sıkı bir anlayış birliği oluşabilir, daha uzun erimli savaşım hedefleri konusunda ortak görüşlere varılabilir, ancak güncel savaşım programımız en geniş güçleri birleştirmeye elverişli bir karakter taşımak zorundadır.

Güncel savaşım bölünemez. Biz kendimiz sosyalizmi ya da devrimi amaçlayan bir güncel savaşım programına sahip olalım, reformist güçlerle de barış ve demokrasi için ortak programlar oluşturalım şeklinde özetlenebilecek bir yaklaşım, güçlerin bölünüp parçalanmasından, birleşebilecek güçlerin karşı karşıya gelmesinden başka bir sonuç doğurmaz. Taşıyıcısı oluşmamış olan ve kısa sürede oluşması olanaklı olmayan savaşım hedefleri, güncel savaşım hedefleri olarak kabul edilemez. Aynı anda iki farklı güncel hedef için savaşım yürütülemez.

Bağlaşıklık politikamızda, eskisinden farklı olarak, yalnızca sınıfsal çıkarlar açısından yaklaşık benzer konumlarda olduğumuz güçlere yönelmekle yetinmememiz, karşıt konumlarda olduğumuz güçlere de yönelmemiz, onları sınıfsal çıkar farklılıklarına rağmen genel insani ve genel demokratik konularda işbirliğine çağırmamız, hiçbir şekilde, sınıfsal konumlarımızdan, sınıf savaşımından, devrimci özümüzden vazgeçmek anlamına gelmiyor.

İşçi sınıfının sınıf savaşımının temel amacı sosyalizmdir. Ama sosyalizm için, köklü devrimci dönüşümler için dünya çapında barışın korunması, ülke çapında demokrasinin kazanılması zorunludur. Nükleer bir savaştan sonra geriye hiçbir şey kalmayacağı için sosyalizm de olmayacaktır. Demokrasi de barış gibi sosyalizmin zorunlu bir önkoşuludur. Bu gerçekler bizi değerler hiyerarşimizi yeniden düşünmeye sevkediyor. Genel insanlık çıkarlarını, genel demokratik değerleri öne çıkarmamız, bunlara öncelik tanımamız zorunlu oluyor. Günümüzde devrimci tutum böyle belirleniyor.

İlerici ve demokratik hareketlerin sosyal tabanının genişlemesi, bizim buna paralel olarak daha geniş güçlerle diyaloga ve işbirliğine yönelmemiz, bağlaşıklıkların somut biçimleri üzerine de yeniden düşünmemizi getiriyor. Barış ve demokrasi hareketine katılan güçlerin geniş yelpazesi, bu yelpazedeki güçler arasındaki farklılıklar, günümüzde bunlar arasındaki bağlaşıklık ilişkilerinin, somut anlaşmalara ve ortak programlara sahip cepheler yerine, daha çok somut sorunlarda ortak ve paralel eylemleri ve bunların koordinasyonunu içeren esnek ve geniş bir ilişkiler sistemi biçiminde gelişmesine neden oluyor. Bu, başka konulardaki görüş ve yaklaşım farklılıklarının sürmesine rağmen, ortak konularda işbirliği yapılabilmesini ve farklılık olan konularda yapıcı bir tartışmayı olanaklı kılıyor. Bu ayrıca, farklı sosyal deneyimlere sahip hareketlerin birbirlerinin deneyiminden yararlanmasını sağlıyor.

Açıktır ki, farklı sosyal-politik güçlerin böylesine geniş bir ilişkiler sistemi içinde işbirliği yapabilmesi, hangi taraftan gelirse gelsin, öncülük iddialarıyla bağdaşmaz. Öncülük ancak pratik savaşım içinde kazanılabilir. Bunun yolu, bütün barış ve demokrasi güçlerinin demokratik bir temelde, demokratik yöntemlerle birleşebilmesi için günlük zahmetli, ağır çalışmayı götürebilmektir. Günün temel sorunları konusunda, en doğru çözüm yollarını ifade eden sosyal ve sınıfsal değerlerin üstünlüğünü ortaya koyabilmek, bu değerlerin barış ve demokrasi hareketine egemen olmasını sağlamak; günümüzde öncülüğü kazanmanın yolu ve bizzat öncülüğün kendisi budur. Bu değerlerin yalnızca bizim özgül değerlerimiz değil, daha geniş sol ve demokratik güçlerin ortak değerleri olarak belirmesini amaçlamak, bunun için sol güçlerin birliği yolunda aralıksız çalışmak günümüzde çok daha büyük bir önem kazanmaktadır.

Yeni bir politik kültür

İşçi sınıfı genel insani çıkarlar ile sınıfsal çıkarların uyumunu sağlayan bir politika yürütürken, bütün öteki sınıfsal güçleri de böyle bir politika izlemeye zorlamak, bunu onlara kabul ettirmek durumundadır. Günümüzdeki politik savaşım böyle bir içeriğe sahip olmak zorundadır.

Dünyada emperyalizme, Türkiye'de kapitalizme son vermenin koşulları bugün olgunlaşmış olmaktan çok uzaktır. Bu koşulların gözle görülebilir bir gelecekte olgunlaşmasını beklemek de gerçekçi olmayacaktır. O nedenle, dünya çapında, emperyalizm henüz varlığını sürdürürken, barışın güvence altına alınması gerekiyor. Aynı şekilde, Türkiye'de henüz kapitalizm varlığını sürdürürken, demokrasinin kazanılması ve güvence altına alınması gerekiyor.

Burjuvazinin varlığını ve iktidarını sürdürdüğü koşullarda barışın korunması ve demokrasinin kazanılması demek, ona bunları kabul ettirmek demektir. Başka türlü söylersek, önümüze bugünkü aşamada, politik ilişkiler sisteminde yeni bir kültürün egemen olması hedefini koymak durumundayız.

Bu, dünya çapında, nükleer silahsız ve şiddetsiz bir dünya, bütün devletlere eşit güvenlik, bütün devletler arasında global sorunların çözümü için işbirliği, yeni bir uluslararası ekonomik düzen gibi istemlerin, ülke çapında demokratik bir rejim isteminin öne çıkmasını getiriyor. Dünyada devletler arasındaki ilişkilerin demokratik, şiddeti dışlayan, bütün devletlere eşit haklılık sağlayan yeni tür bir sistemin kurulması istemi, organik bir şekilde, Türkiye'de sınıflar arasındaki, politik güçler arasındaki ilişkilerin demokratik, şiddeti dışlayan bütün sınıflara ve politik güçlere eşit haklılık sağlayan yeni tür bir sistemin kurulması istemiyle birleşiyor.

Burada şu soru akla geliyor: Bizzat emperyalizmden ve kapitalizmden kaynaklanan sorunların çözümü bu sistem içinde olanaklı mıdır? Bu sorunların çözümü için bu sistemin güçleriyle birlikte adım atmak gerçekçi midir? Emperyalizm barıştan, burjuvazi demokrasiden yana olabilir mi? Dünyada emperyalizmle birlikte istikrarlı ve bilinçle yönlendirilen bir ilişkiler sistemi, Türkiye'de burjuvazi ile birlikte demokratik bir istikrar kurulabilir mi?

Bu sorulara, yalnızca emperyalizmin ve burjuvazinin nelere yetenekli olduğunu araştırarak değil, daha çok, bizim nelere yetenekli olduğumuzu araştırarak sonuç alıcı yanıtlar bulabiliriz.

Önce şunun altını çizmeliyiz: Eğer emperyalizm ile barış, Türkiye burjuvazisi ile demokrasi arasındaki çelişki çözümsüz bir çelişki olarak kabul edilirse, toplumsal ilerlemenin önkoşulları olarak, barış, silahsızlanma ve demokrasi konusundaki bütün sözlerimiz salt propaganda sözleri olarak kalacak demektir. Dünyanın ve Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu durumdan bir çıkış yolu yok, bütün insanlığı etkisi altında tutan bunalım olgu ve süreçlerinin çözümü yok demektir.

Sorunun yanıtı, dünyadaki yeni durumla bağlıdır. Bu yeni durumda eski dönemlerin deneyleri temel alınarak yapılacak genellemeler geçerli olamaz. Kapitalizm günümüzde boşlukta gelişmiyor. Karşılıklı bağımlı ve bütünsel bir dünyada, uluslararasılaşmanın arttığı bir dünyada gelişiyor. Bu koşullarda nükleer-uzay çağının gerçekleri, dünyadaki güçler oranındaki değişmeler, sosyalizmin uluslararası etkisi, kapitalist ülkeler kamuoyunun etkisi, Üçüncü Dünya ülkelerinin aşırı eşitsiz konumunun getirdiği sorunların basıncı gibi faktörler kapitalizmi etkiliyor, onu kendi varlığını sürdürebilmek için koşullara ayak uydurmaya zorluyor. Bütün bu faktörler Türkiye'yi de etkiliyor ve buna kamuoyunun artan demokrasi bilinci ekleniyor.

Emperyalizmin varlığına rağmen, nükleer silahlardan ve devletler arası ilişkilerde şiddet uygulanmasından kurtulmak, Türkiye'de kapitalizmin varlığına rağmen, askeri darbelerden, devlet teröründen ve her türlü terörden, işkenceden kurtulmak reel bir hedeftir. Aralık 1987'de Washington'da Gorbaçov ile Reagan arasındaki zirvede, tarihte ilk kez bir nükleer silahsızlanma anlaşması imzalanmış olması, emperyalizme, eğer uğrunda savaşım verilebilirse, en geniş güçlerin ortak çabası sağlanırsa, barışın kabul ettirilebileceğini açıkça kanıtlamıştır.

Kuşkusuz emperyalizmin özü, nükleer silahsız bir dünya, adil bir uluslararası ekonomik düzen yolu üzerine şu ya da bu biçimde sürekli engeller çıkaracaktır. Aynı şekilde Türkiye'deki görece geri ve bağımlı kapitalizmin özü, barış ve demokratik yenilenme yolunda önümüze sürekli engeller çıkaracaktır. Ama bu gerçeklerden çıkarılacak sonuç, dünyada barış ve Türkiye'de demokrasi için savaşımın yanlış olduğu, emperyalizm ve kapitalizm varoldukça barış ve demokrasinin hayal olduğu sonucu olmamalıdır. Bu kolaycılığa kaçmak eski pasifizme mahkûm olmaktan başka bir şey getirmez.

Bu gerçeklerden çıkarılması gereken sonuç, bu hedeflere ancak bütün barış ve demokrasi güçlerinin sürekli işbirliği ile, artan basıncı ile, hiç eksiltilmemesi gereken basıncı ile ulaşılabileceğidir.

Şiddetin politik yaşamdan dışlanması gerçekçi bir hedef midir? Bu sorun da tartışılmalıdır. Dünyada devletler arası ilişkilerde şiddetin, savaşların dışlanması için yürütülen savaşımın daha da geliştiği, nükleer ve giderek konvansiyonel silahlarda yeni silahsızlanma anlaşmalarının gerçekleştiği, sosyalist ülkelerin önerdiği gibi Birleşmiş Milletler Örgütü çerçevesinde uluslararası bir kollektif güvenlik ve işbirliği sistemininin oluştuğu koşullarda, tek tek kapitalist ülkelerde gericilik güçlerinin halka karşı şiddet uygulama olanakları azalmayacak mıdır? Türkiye'mizde işkencelere, devlet terörüne karşı giderek daha geniş güçlerin katılımıyla sürdürülen savaşım başarılar elde ettikçe aynı şey sözkonusu olmayacak mı? Genel olarak demokrasi için savaşım yükseldikçe, bu süreçte barış ve demokrasi güçleri arasında demokratik yöntemlerle, demokratik hedefler doğrultusunda işbirliği geliştikçe, gerici, militarist güçler geriletildikçe, şiddetin politik savaşım aracı olarak kullanılmasına son verilmesi istemi de geniş yığınlarca benimsenmeyecek mi?

Barışçı yolun kazanılması için savaşım anlayışımız,bu gibi nedenlerle gerçekçi bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır. Giderek uluslararasılaşan, bu anlamda küçülen, insan haklarının da giderek uluslararaşılaşan bir sorun olduğu günümüz dünyasında, terörün acısını bir daha unutmayacak şekilde yaşamış günümüz Türkiye'sinde politik savaşımdan şiddetin dışlanması için savaşım hem zorunludur, hem de olanaklıdır.

Öte yandan geçiş sorunu güncel sorun değildir; bugün gündemde geçişin sorunları, geçişin hedefleri yoktur. Bugün gündemde geçişin önkoşullarının hazırlanması, geçiş dönemine yaklaşmanın sorunları, bunun hedefleri vardır. Geçişin pratikteki biçimi, geniş döneminin stratejisi, geçiş pratik bir sorun olarak önümüze geldiği zaman belirginleşebilir. Ancak şu kesindir: Dünyada uluslararası kamuoyunun çoğunluğunun, Türkiye'de nüfusun çoğunluğunun meşru kabul etmediği, haklı görmediği bir yoldan bir geçiş hiçbir zaman günümüzde gerçekleştirilemez. Onun için biz bugün, barışçı yolun kazanılması hedefini önümüze koyarken, bunun için bugünden barış ve demokratik yenilenme stratejisi ile savaşım verirken, gelecekte gündeme gelecek geçiş koşullarında böylesi bir çoğunluğu kazanmanın olanaklarını hazırlamış oluyoruz.

Özetle gericiliği halka karşı şiddete başvuramaz duruma getirmeyi amaçlıyoruz. Halkın bunu başarabileceğine güveniyoruz. Dünya barış ve demokrasi güçlerinin bu konuda bize yardımcı olacağına inanıyoruz. Böylece sosyalizm amacımızla güncel barış ve demokrasi amacımızı somut bir içerikle bağlıyoruz. Barış ve demokrasi için savaşım verecek geniş güçlerle sosyalizme doğru ilerlemenin koşullarını bugünden hazırlıyoruz.

Burada şunu da belirtmek gerekiyor: Türkiye'de bir devrimci durum yoktur. Ne zaman böyle bir durumun oluşabileceği konusunda bir öngörüde bulunmak da olanaksızdır. Devrimci durum, sosyal patlamalardan farklı olarak egemen güçler ile devrimci güçler arasında belli bir karşılıklı güçler oranına denk düşer. Devrimci subjektif faktör henüz toplumsal yaşamda etkili bir rol oynayacak durumda değilse, günümüzde egemen güçler kolay kolay yönetemez duruma gelmezler. Bugün zorunlu olan subjektif faktörü güçlendirecek politikalardır. Gözle görülebilir bir gelecekte, birkaç yıl içinde Türkiye'de bir devrimci durumun mutlaka oluşacağını kanıtlayacak verileri kimse öne sürememektedir. Bu durumda, devrimci olmayan duruma uygun düşen politikalar üretilmedikçe pasif kalınacak, gelişmelere müdahale edilemeyecektir. Barış ve demokratik yenileme stratejisi devrimci olmayan durumda işçi sınıfını ve öteki emekçileri örgütsel, ideolojik, politik olarak güçlendirecek, onların geniş güçlerle bağlaşıklığını sağlayacak, böylece toplumsal yaşamdaki rollerinin artmasını getirecek bir strateji olarak çizilmiştir.

Bu stratejinin olası bir devrimci durum temel alınarak, o günkü koşullar açısından incelenmesi ve eleştirilmesi metodolojik olarak yanlıştır.

Barış ve demokratik yenilenme stratejisi, ancak devrimci olmayan duruma uygun başka bir strateji açısından eleştirilebilir. Bizce devrimci olmayan durumda, yalnızca kapitalizmi eleştiren, burjuvaziyi demaske eden, yalnızca bununla yetinen bir muhalefet anlayışı günümüzde verimsizdir. Böyle bir anlayış, işçi sınıfı hareketini toplumda hep dar bir hareket olarak kalmaya mahkûm eder.

★ ★ ★

Bütün bunların ışığında söyleyebiliriz ki, dünyada ve Türkiye'de bugünkü koşullarda öne koymamız gereken hedefler, politik ilişkiler sisteminin demokratikleşmesini kapsayan hedef-

lerdir. Bunlar insanlığın karşı karşıya bulunduğu nükleer savaş tehlikesi gibi global sorunların getirdiği bunalımların aşılmasını, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu demokrasisizliğin getirdiği istikrarsızlığın aşılmasını getirecek ve gerek iki sistem arasındaki, gerekse sınıflar arasındaki çelişkilerin uygar ve demokratik biçimde, "daha özgür" biçimde gelişmesini sağlayacaktır.

Yeni yaklaşımlar, dünya ve Türkiye değişmiş olduğu için yapılmıştır ve ancak bu yeni, değişmiş koşullar dikkate alınırsa tam anlamıyla kavranabilir ve yaşama geçirilebilir.

TARTIŞILMAK, DAHA ÇOK DA PAYLAŞILMAK İÇİN BAZI SESLİ DÜŞÜNCELER

Cavlı CULFAZ

1.

Akıldışılığın en uç örneklerini geriletebilmek. Toplum yaşamından çekip çıkarabilmek. Sanırız, bugün dünyada da, ülkemizde de, çözülmesi gereken temel sorun budur.

Akıldışılığın her yerde, sayısız örnekleri, çeşitli dereceleri var. Hepsini aynı anda ele almak, gidermeye çalışmak, herhalde doğru olmayacağı gibi, verimli de, sonuç alıcı da olmaz.

Örneğin, yeryüzünü saran ozon tabakasının delinme tehlikesi varsa, bunun sonucu dünyada yaşam felce uğrayabilecekse, giderek yok olabilecekse, bütün insanlık, buna gerekli dikkati ayırma durumunda değil miyiz?

Nükleer silahlar konusu da böyle değil midir?

Beş milyarlık dünya nüfusunu, bir hesaba göre on kez, bir hesaba göre de yirmi kez yok edebilecek güçte nükleer silahlar birikmişse, önce bu akıldışılığın en uç örneğini gidermek gerekmiyor mu?

2.

Yeryüzünde konuşabilen, düşünebilen tek canlı yaratık insandır. Haklarının korunmasını bekleyen hayvanların da biricik umududur insan. Üzerinde kafa yorduğumuz, tartıştığımız sayısız sorunun öznesi, çoğunca nesnesi de yine insan.

Her işin başı da insan, sonu da insan.

Onun için, doğayla birlikte, elverişli bir çevre içinde insan soyunun sağ kalması temel sorundur. Bundan ötürü, akıldışılığın en uç örneği olan nükleer silahlardan dünyayı arındırmak ana amaçtır.

3.

En akıldışı silahlarla birlikte, akıldışı savlar üretiliyor. "Nükleer silahların caydırıcılığı, kırk yıldır dünyada barışı sağlamıştır" deniyor. Bu görüş, bir belit (aksiyom) gibi geçiştiriliyor. Tartışma konusu yapmadan doğruluğunu varsayıyor, buradan hareket edip daha ileri akıl yürütmeye başlıyorsunuz.

Doğru bir veriden, kırk yıldır nükleer savaş çıkmamasından bambaşka bir sonuca zıplanıyor. Nükleer silahların varlığına bağlanıyor bir dünya savaşının çıkmaması. İnsanlar ısrarla cehenneme giden yolun en doğru yol olduğuna inandırılmaya çalışılıyor.

Oysa kırk yıldır bir dünya savaşının çıkmamasının nedenini nükleer silahların varlığına, caydırıcılığına, böyle olumsuz ve canice bir düşünceye değil, başka insani çabalara bağlamak daha doğru değil mi?

Kırk yıllık barış, "caydırıcılık" adı altında nükleer silahların varlığına bağlanıyor. Ama akıldışılığın uç örneği böyle bir anlayış uğruna, dünyamızın dört milyar yıl tahmin edilen bütün bir geleceği her an toptan yok olma rizikosu altına sokulmuyor mu?

4.

Ülkemiz hiçbir biçimde bir savaşın içine girmesin, diyoruz. Akıldışılığın, şiddetin en uç örneğidir savaş. Çünkü hiçbir ülke, sorunlarını askeri yöntemlerle çözemez. Askeri, yani şiddete dayalı yöntemler, devletler arasında var olan sorunları daha da azdırır, kangren durumuna getirir. Bu bakımdan, devletler arasındaki sorunlara siyasal çözüm yolları aramak gerekir. Beş yıl müzakere masasında görüşmek, bir gün savaşmaya yeğdir.

Yanıbaşımızda iki komşu ülke, İran ile Irak yedi yıldır savaşıyor. İki taraftan da bir milyon insan yaşamını yitirdi. Üç milyon insan yaralandı, sakat kaldı. Savaş, iki ülkeye her ay bir milyar dolara maloluyor. Savaşın insan ruhu ve düşüncesinde yarattığı yıkıntı ise ölçülecek gibi değildir.

Bu savaşla ilgili olarak, ABD'nin her an bir oldubittisi, ülkemizi ateşlerin içine atabilir. Topraklarımızdaki "Ortak Savunma Tesisleri"nin (eğer bunlar gerçekten öyleyse) çok sıkı denetlenmesi gerekir. Bu denetlemede herhangi bir gevşeklik, ülkemizin güvenliğini tehlikeye düşürebilir. Bu bakımdan, başta İncirlik ve Pirinçlik olmak üzere, topraklarımızdaki Amerikan askeri varlığının bulunduğu her yer, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin sımsıkı denetimi altında olmalıdır.

Böyle bir denetim eğer tümüyle olanaklı değilse, bu tesislerin varlığı, ülkemizin güvenliğine yarardan çok zarar getiriyor demektir.

5.

En başta gözeteceğimiz, özen göstereceğimiz konu, bir savaşa sürüklenmemek ise, bir başka temel konu, demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla ülkemizde yerleşebilmesidir. Demokratik davranışların kök salabilmesi, demokrasinin görgü kurallarının yayılmasıdır. Her siyasal partinin, her toplumsal kuruluşun, her kişinin buna özen göstermesi, bunun için çaba harcamasıdır.

6.

Demokrasinin bütünü değilse de, en bellibaşlı alanı siyaset alanıdır. Gelişmiş bir siyaset, ancak yaşanarak ve yaparak oluşturulabilir. Siyaset; yaparak, içine girerek öğrenilir. Tıpkı yüzmenin suya, denize girerek öğrenildiği gibi. İnsanların siyasetten dışlandığı, siyasetin korkulu bir alan sayıldığı yerlerde, siyaset bilinci, demokrasi bilinci, karşılıklı güven ve saygıya, hoşgörüye dayalı bir anlayış gelişemez, gelişmek için elverişli bir ortam bulamaz.

Siyasetin eğitimi kendi içindedir. Siyaset, tıpkı yüzme gibi içine dalarak öğrenileceğine göre, siyasetin görgü kuralları,siyasetin kültürü de ancak zaman içinde öğrenilir, gitgide özümsenir. Olgun siyasal davranış ve alışkanlıklar, ancak karşılıklı hoşgörü ortamı içinde yerleşebilir, serpilip boy atabilir.

7.

Demokrasinin en temel alanı, siyaset alanıdır. Ama demokrasi, yalnızca siyaset alanıyla da sınırlı değildir. Diyebiliriz ki, demokrasi, insan ilişkilerinin her alanını kapsayan, daha doğrusu, kapsaması istenen, özlenen bir yaşam tarzıdır. Aileden başlayıp, işyerine, küçük gruplara, toplumsal örgütlerin iç işleyişine kadar uzanan bir ölçüt, bir yaşam biçimidir demokrasi.

Demokrasi, tıpkı bilgi gibi, sürekli öğrenilmesi, edinilmesi, benimsenmesi, özümsenmesi, geliştirilmesi, yetkinleştirilmesi gereken bir şeydir. Demokrasi, başka türlüsü düşünülemeyecek bir yaşam tarzıdır. Kendi içinde tutarlılığı olan, sürekli gelişip yetkinleşen bir kurallar ve biçimler bütünüdür.

8.

Niye böyledir?

Çünkü en başta her insan ayrı bir varlıktır. Her birey, çok değişik özelliklere sahip, bambaşka bir dünyadır. İç dünyasının bütün zenginlikleriyle insanı kucaklamak istiyorsak, böyle insanlardan oluşan bir toplum özlüyorsak, insanın düşüncelerini serbestçe, korkusuzca açıklayabileceği bir ortam, bir çevre, temel koşuldur. Sağlıklı bir toplumsal gelişme, ancak böyle bir ortamda başarılabilir, böyle bir çevre içinde gelişip, böyle bir temel üzerinde yükselebilir.

İnsanların düşüncelerinin çeşitliliği, ilişkilerinin çeşitliliği, faaliyetlerinin çeşitliliği demek, aynı zamanda, toplumun zenginliği demektir. En değişik düşünceleri kucaklayabilen, bu düşüncelere uygulama alanı sağlayabilen bir toplum, hem maddi bakımdan, hem de faaliyet çeşitliliği açısından zenginleşir.

Zaten düşünceler, çok sayıda insanı kavradı mı,birer maddi güç durumuna gelirler. Düşünceler, toplumsal zenginliğin en önemli öğesidir.

Düşüncenin özgür olduğu yerde bilim gelişir. Sağlıklı bir kalkınma, bilimi kılavuz edinir, bi-

lime dayanırsa, gerçekleşebilir. Bilimin gelişmesi ise, özgür düşünceyle, demokrasinin yerleşip kök salmasıyla eşgider.

9.

Demokrasinin bileşenlerinden biri hoşgörüdür. Hoşgörü demek, kendi dışındaki insana, o insanın kişiliğine saygı göstermek demektir.

Arapçası "müsamaha", Frenkçesi "tolerans" denilen şeydir hoşgörü.

Biz Marksistler, sömürüye, zulme, haksızlığın her türlüsüne karşı tavır alan, mücadele eden insanlarız. Öyle olmak için çaba gösteririz. Burada tutumumuz ikircimsiz ve nettir. Ancak bizim dışımızdaki insanın, kim olursa olsun, düşüncesini serbestçe açıklamasından yanayız. Düşünceye yasak ve ambargo konulamaz. İnanıyoruz ki, toplumların olgunluk düzeyi, değişik düşüncelerden, değişik görüşlerden bir şeyler alabilmesiyle, bu görüşleri bütünleyebilmesiyle ölçülür.

Değişik düşüncelere olan hoşgörümüz nereden kaynaklanıyor? Şuradan kaynaklanıyor: Hepimiz yanılabiliriz. En yetkin sandığımız görüşlerimizin yanlış, eksik yanları olabilir. Geriye doğru bakınca herkes düşüncelerindeki eksik, kusurlu yanları kolayca görebilir. O zaman, geleceğin gözüyle bugüne bakmayı, kestirme yeteneği gösterip yanılabileceğimizi şimdiden kabul etmemiz daha doğru değil mi? En azından genişçe bir yanılma payını şimdiden koymak daha uygun olmaz mı?

Onun için, "akıl yalnız bize mahsus, gerçeğin tekeli bizde" demiyoruz. Böyle bir anlayış, geçmişte onarılmaz zararlar vermiştir.

Dünyada değişik düzenler yanyana var olduğuna göre, değişik düşünceler de yanyana var olacak. Ülkemizde de değişik sınıflar, katmanlar, gruplar, insanlar yaşadığına göre, her birinin çeşit çeşit görüşleri var. Olmasına şaşmak değil, şaşmamak doğal. Öyleyse, her görüşe toplum önüne çıkma olanakları sağlanmasından, en azından buna engel olunmamasından, her görüşün açıkça tartışılmasından yana çıkmak, daha akıllı, daha gerçekçi, daha uzakgörüşlü bir tutum olmaz mı?

Bizim dışımızdaki, bizim karşımızdaki görüşlere hoşgörümüz şundan da ileri geliyor: Düşünüyoruz ki, bizim dışımızdakilerin, bizim karşımızdakilerin görüşleri arasında da doğru yanlar olabilir. Niye buna gözümüzü kapayalım? Yaşamı bütünleyen, sorunların çözümüne katkıda bulunabilecek her görüşe, her öneriye, kimden, nereden gelirse gelsin, önyargısız açığız.

Biz karşıtlarımızı toptan yanlış saymıyoruz. Onların doğru yanları olabileceğini kabul ediyoruz. Zaten bunu kabul etmeseydik, kendi düşüncemizin bir değeri kalır mıydı? O zaman, kendi düşüncemizin değerini aşındırmış, kendi uğraşımızı, mücadelemizi yıpratmış olmaz mıydık? Bizim düşüncemizin değeri, inanıyoruz ki, başka düşüncelerle ilişkileri içinde ortaya çıkıyor, sınanıyor, kanıtlanıyor, gerçeklik kazanıyor.

Ancak, her mücadelenin mantığı şunu gösteriyor: Görüşlerimizin bütünü, karşımızdaki, dışımızdaki görüşlere oranla doğrudur. Mücadelenin, uygarca bir yarışmanın gidişi içinde, görüşler bütünümüzün, dışımızdaki görüşler bütününe göre yanlış, eksik yönleri elbette olabilir. Biz Marksistler, görüşler bütünümüzün başka görüşler bütününe göre doğru olduğuna inanıyoruz ve onun için mücadele ediyoruz. Başka türlü olsaydı, uğraş vermenin bir anlamı kalmazdı. Üstelik insan nasıl davranacağı konusunda durmadan ikircim içine düşer, "ya yaptığım doğru değilse" kuşkusuyla iradesi sürekli felce uğrardı.

Demek ki, bizler karşıtlarımızın görüşlerindeki doğru, değerli yanları benimsemeye açığız, hazırız. Karşıtımıza olan hoşgörümüzün temeli, sanırız, buradadır.

10.

Demokrasi, bir hoşgörü rejimidir, diyoruz. Karşıtımıza gösterdiğimiz hoşgörünün, çok şeyimizin ortak olduğu ilerici güçler arasındaki, sol güçler arasındaki ilişkilerde zaten temel ölçüt olması gerektiğine inanıyoruz.

Uygarca, hoşgörüye dayanan bir diyalog ve işbirliği, sol güçlerin temelinin genişlemesi, sol kültürün yayılması için zorunludur.

Her insanın olduğu gibi, her siyasal kuruluşun, her sol örgütün kendi bilgi ve deneyim birikimi vardır. Geçmişten dersler ve sonuçlar çıkarmıştır. Bunları aynı masanın çevresinde oturup konuşmak, tartışmak, paylaşabilmek, yeni bir siyaset kültürünün oluşup gelişmesinde, kanımızca, son derece önemlidir.

İnanıyoruz ki, sol güçler arasında birbirinin görüşüne gerçekten saygı duyan bir anlayış geliştikçe, sol güçler düşünce açısından birbirini zenginleştirip bütünledikçe, hem toplumda solun etkisi artacaktır, hem de sol güçler arasındaki ayrılık noktaları, var olan önyargılar törpülenecek, gitgide giderilebilecektir.

11.

Çok daha geniş bir çevrede, bütün demokrasi güçleri arasında diyalog ve işbirliği de hoşgörü temelinde gelişebilir. Böyle bir diyalog ve işbirliği, yeni bir siyaset kültürünün temel taşlarını döşeyecektir. Biz buna, uygun bulunursa, "**siyasal yaşamın çevre sağlığı**" diyoruz. Yabancı dilde "hijyen" denilen, yıllar önce Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuduğumuz dersin de adıdır.

Siyasal yaşamın sağlıklı bir çevrede geçebilmesi için, toplumun bütün güçleri arasında bir diyalog ve işbirliğine gerek vardır. Siyasal iklimin zehirlenmemesi, siyasal ortamın temiz kalabilmesi, inanıyoruz ki, buna sürekli özen göstererek sağlanabilir. Askeri darbeler türünden bulaşıcı hastalıklara karşı, siyasal bünyenin bağışıklık kazanabilmesi için, siyasal ilişkilerde "önleyici tıb"bın, "koruyucu sağlık"ın büyük önemi vardır.

Hijyenik bir siyasal çevre oluşturmak, bütün siyasal bünye açısından, partilerden tek tek bireylere kadar her düzeyde geçerlidir.

Bu tür bir siyasal çevrenin oluşabilmesi için, her siyasal insana-yurttaşa görev düşüyor. Ama en büyük görev ve sorumluluk, herhalde siyasal partilerin yöneticileri üzerindedir.

12.

Bir hükümetin hem yasal, hem de toplum vicdanında meşru sayılabilmesi için, hükümetle muhalefet arasında bir yanyana yaşama tarzı "**modus vivendi**" üzerinde anlaşmaya varılması gerektiğine inanıyoruz. Bu yanyana yaşama tarzının temeli en başta Anayasa'dır, Seçim ve Siyasi Partiler Yasası gibi bellibaşlı yasalardır. Ama herhalde bugünküler değil. Biz, Anayasa ve en temel yasaların hükümetle, Meclis içi ve dışı bütün muhalefetin katılımıyla, yeni baştan yapılması gerektiğine inanıyoruz. En azından, siyasal rejimi düzenleyen bütün hukuki metinler, anti-demokratik hükümlerden arındırılmalıdır. Bu konuda muhalefet partileriyle hükümet arasında bir oydaşma (mutabakat, **consensus** denilen bir genel rıza) sağlanmalıdır.

13.

Bunu diyebilmekten, ne yazık ki, şu anda çok uzağız. Hükümetin insan haklarını oylama konusu yapan referandumdaki ve daha sonra çıkardığı Seçim Yasası'ndaki tutumu, asgari siyasal ahlak ölçüleriyle, ne yazık ki bağdaşmamaktadır. Referandumdan bir gün öncesine kadar ısrarla "Bu yıl seçim yapılmayacak" diyen, referandum günü saat 17.01'de "Seçim var" diye ilan eden Başbakan'ın tutumu, bunun yalnızca bir örneğidir.

Demek ki, ülke düzeyinde siyasal yaşamın uygarca ilişkiler temeline oturabilmesi için, demokratik bir Anayasa ve yasaların yanı sıra, başka bazı ölçüler de gerekiyor. Bunlardan biri, siyasal yaşamda taraf olanların ne yapabileceklerini karşılıklı kestirebilmeleridir. Bu konuda, hükümetle muhalefet arasında asgari bir güven duygusu oluşabilmelidir. "Baskın basanındır", "Eşkiyanın gece ne yapacağı belli olmaz" anlayışının normal demokratik bir düzende yeri yoktur.

Tıpkı bir yarışmanın kuralları gibi. Kuralları taraflardan biri, tek başına ve keyfi olarak belirleyebilir mi? Taraflar kurallar üzerinde anlaşmalılar ki, bir yarışmadan, özgürce bir siyasal rekabetten söz edilebilsin.

Son seçimlerde de bu olmamıştır. Böylece seçimlerin meşruiyeti üzerine koyu bir gölge, buradan çıkan hükümet ve hükümet çoğunluğu üzerine derin bir kuşku düşmüştür. 1983 seçimlerinde rakiplerinin zorla siyasetten yasaklanmaları sonucu, zaten "**haksız iktisap**"la hükümet olan Anavatan Partisi, bu kez de açık fırsat eşitsizliği ve Seçim Yasası'ndaki katmerli barajlarla aynı haksız elkoyuşu, haksız edinimi sürdürmüştür.

14.

29 Kasım seçimleri, bir seçim hukukunun iki evrensel ilkesinden biri olan "**Seçimlerin İçtenliği**" ilkesini hiçe saymıştır. Seçimlerin içtenliği ilkesi, Anayasa Hukuku Profesörü Sayın Bahri Savcı'nın belirttiği gibi, her görüşün kamuoyu önüne "**eşit derecede**" sunulmasıdır "Bütün düşünlerin, tasarımların, önerilerin, vaatlerin, eleştirilerin; seçim platformlarında, aynı projektörlerin ışıkları ile aynı derecede aydınlanmış olarak, seçmenin yeğlemesine sunulmasının sağlanmasıdır." (**Cumhuriyet,** 28 Ekim 1987).

Her partiye görüşlerini sunmada sağlanan bu eşitliktir ki, seçmenin her akımı gerçek nitelikleriyle tanıyabilmesi olanağını yaratır. Seçmenin oyunu, kaygıya, korkuya kapılmadan, aldatmalardan kurtulmuş olarak, gerçekten kendi içten kanısı, içten düşüncesi olarak vermesini sağlar.

Seçim hukukuyla, seçim düzeniyle ilgili olarak daha baştan toplum vicdanının kabul edemeyeceği büyük eşitsizlikler de sözkonusu olmuştur. Seçimler, düşüncelerinden ötürü çok

sayıda insanın hapislerde tutulduğu bir ortamda yapılmıştır. Marksist hiçbir parti seçimlere girememiştir. Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurma amacıyla yurda dönen Nihat Sargın ile Haydar Kutlu'nun gözaltına alındıkları, toplumdan enterne edilip, ağır işkence gördükleri bir ortamda geçmiştir seçimler. Siyaset çevresinde bu olgu, bugün yeterli ağırlıkla yer etmemiş olsa da, herhalde yarın siyasal tarih, bu derin çelişkiyi acı bir alayla kaydetmeden, toplum vicdanı da bu büyük haksızlığı mahkûm etmeden geçemeyecektir.

Seçimlerin içtenliği ilkesini ağır biçimde zedeleyen yalnız bu örnek değil... Bütün bir 12 Eylül sonrası siyasal yapı, Anayasa'dan çeşitli yasalara kadar değişik "hukuk" düzenlemeleri, seçim öncesi eşitsizliği açıkça ortaya koymaktadır. Televizyonun, radyonun, kamuoyu oluşturma araçlarının kullanılmasından, devlet ve belediye olanaklarının seferber edilmesine, mali kaynaklardaki muazzam uçurumlara varıncaya kadar her şey, vicdan sahibi hiçbir insanın içine sindiremeyeceği ağır eşitsizlik örnekleridir.

Seçim hukukunun bir başka evrensel ilkesi, **"Seçimlerin Adaletliliği"** ilkesidir. Bu ilkeye göre, kazanılan oy ile elde edilen milletvekili sayısı arasında "hakkaniyet ve adalet dengesi" bulunmalıdır. Bizde, 1965 seçimlerinde "ulusal artık" (milli bakiye) usulü vardı. Bu usulle, seçmenin oyu hiçbir biçimde boşa gitmemiş, oy yüzdesi aynen Meclis'e yansımıştı. Türkiye İşçi Partisi'nin % 3 oyla 15 milletvekili çıkarıp Meclis'e girdiği dönemdi bu dönem. Ve sanırız, ülkemizin siyasal yaşamında, toplumda siyasal bilincin gelişmesinde en büyük ilerleme bu dönemde sağlanmıştı. Ülke gerçekleri olabildiğince kamuoyuna, geniş kitlelere yansımış, Meclis, ülke ve dünya sorunlarının canlı biçimde tartışılabildiği bir forum olma yolunda büyük bir adım atmıştı.

"Ulusal artık" usulünü, değişik siyasal akımların ülke genelinde temsili, değişik güçler arasında siyaset kültürünün en üst düzeyde gelişmesi, TBMM'nin saygınlığının artması, Marksist solun etkinliği açısından yine en elverişli temsil düzeni sayarız. Ancak her partinin, hükümet olmayı amaçlayan her siyasal kuruluşun TBMM'de "makul bir çoğunluk" elde etmeyi amaçlamasını da doğal karşılarız. Bununla birlikte, seçim sistemiyle makul bir çoğunluk elde etme niyeti arasında, araçla amaç arasında bir uyum olması gereği de herhalde kabul edilecektir. En azından, seçim sistemi, "temsil hakkaniyeti" ilkesini zedelemeyecek biçimde olmalıdır.

Ama hiç de öyle olmamıştır. Bir yandan fırsat eşitliğini hiçe sayan bir seçim yapılmıştır. Buna, % 36 oy ile TBMM'deki sandalyelerin % 65'ini alma gibi, seçim adaletini, temsil hakkaniyetini ağır biçimde yaralayan bir "haksız iktisap", ulusal iradeye bir kez daha haksız bir elkoyuş eklenmiştir.

Anavatan Partisi'nin 1983 seçimlerine göre oyları % 45'den % 36'ya düşmüş, buna karşın, yalnızca birinci parti olmanın avantajıyla milletvekili sayısı ve oranı yine de artabilmiştir. Anavatan Partisi 29.732 oyla, Sosyal Demokrat Halkçı Parti 52.834, Doğru Yol Partisi 77.676 oyla bir milletvekili çıkarırken, seçmenlerin % 19.79'una eş düşen ve 4.735.395 oy alan dört parti ile bağımsızlar, Meclis dışında kalmışlar, bir bakıma, hükümet eliyle Meclis dışına itilmişlerdir. Böylece başka partilere verilen 5 milyona yakın oy, el çabukluğu ya da Seçim Yasası'nın marifetiyle Anavatan Partisi'nin milletvekili hanesine yazılmıştır. (Atilla Sav, Bu Yasayla Bir Daha Seçim Yapılmamalı, **Milliyet**, 18 Aralık 1987) Üç Parti Meclis'e girmiştir. Ama 1974'de hükümet kuran Bülent Ecevit ile Necmettin Erbakan'ın partileri, ayrıca Marksist sol bugün Meclis'in dışındadır. Besbelli ki, en üst düzeyde bir siyasal forum olması özlenen TBMM, bellibaşlı siyasal akımları bünyesine alabilecek niteliğe kavuşamamıştır. Bunun parlamentonun saygınlığını arttırmaya yardımcı olmayacağı bir yana, demokratik bir istikrara katkıda bulunmayacağı da açıktır.

Hükümet ise, adalet, eşitlik, hakkaniyet ölçülerine uymayan bir seçim düzeninden çıktığı, toplumsal meşruiyet sınırlarının dışına düştüğü için, "doğuştan malûl", baştan sakat bir hükümettir. Kanımızca, böylesine ölçüsüz bir seçim adaletsizliği, toplum vicdanında yaralar açtığı gibi, sonunda dönüp kendine haksız yarar sağlayana da zarar verecektir. Anavatan Partisi'nin hükümet olarak atacağı adımlara, uygulamaya geçireceği kararlara, bu kararların bazısı haklı da olsa, doğru da olsa, bir soru işaretinin kuşkusu, gölgesi, ister istemez düşecektir.

15.

Genel Olarak siyaset ve özel olarak demokrasi, ekonomik ve sosyal altyapı üzerinde yükselir. Bu altyapı yeterince güçlenmeden demokrasinin varlığı kolay kolay güvence altına alınamaz. Ama demokrasinin kendisi ise, bu ekonomik ve sosyal altyapıyı, temeli değiştirmeyi, dönüştürmeyi, sağlamlaştırmayı sağlayacak bir siyasal ilişkiler bütünüdür. Nasıl siyaset, eko-

nominin yoğunlaşmış biçimiyse, ekonomiyi, toplumsal bünyeyi geliştirmek, değiştirmek için de siyaset yapmak gerekir. Bundan ötürü, siyaset, ekonomiye karşı öncelik taşır.

Demokrasinin ayrıca bir de, kendi içinde dayanakları, küçük küçük temelleri vardır. Çağdaş ve laik bir eğitim sistemi, bilim ve araştırma kurumları, kitle haberleşme araçları bu temeller arasındadır. Demokratik davranış ve alışkanlıklar bu kurum ve sistemlerin zenginliği, çeşitliliği, gelişkinliği, demokratikliği ölçüsünde yerleşir, kök salar, gelişir.

Demokrasiyi, hak ve özgürlükleri yalnız ilan etmek yetmez. Demokrasinin kendi içindeki dayanakları, durmadan pekiştirmek gerekir. Örneğin, düşünce, söz ve vicdan özgürlüğünün etkin olarak gelişebilmesi için, çağdaş ve laik eğitim sistemini, toplumun en küçük birimlerine kadar yayma çabası içinde olmalı. Televizyonun, radyo ve basının değişik düşünceleri yansıtan, renkli bir tartışma forumu, alanı durumuna gelmesini özendirmek, bunu geliştirecek girişim, karar ve düzenlemeler de böyledir. Mahalledeki, işyerindeki bozukluk ve aksaklıklardan, ülke ve dünya sorunlarına ilişkin çeşitli görüşlerin kamuoyuna yansıyabilmesinin mekanizmaları da böyledir. Yerel girişimlerin özendirilmesi, kültürel araçların devlet ve belediyeler eliyle desteklenmesi, demokratik her siyasal-toplumsal girişimin kamu koruma, güvence ve desteği altında olması da bunlar arasındadır.

Ya demokratik bir hükümet, bu dayanakları güçlendirir. Ya tutucu bir hükümete rağmen, bazı ilerici yerel yönetim organları demokratik temellere destek verebilir. Ya da her şeye rağmen, gerici bir yönetime, demokratik bir muhalefet eliyle, demokratik muhalefetin yükselmesiyle, gelişmesiyle demokrasinin öğeleri dayatılabilir. En azından, gerici bir yönetimin var olan demokratik bilinç düzeyini aşındırması önlenebilir.

Ama bütün bu hakların, özgürlüklerin, demokrasinin alan ve dayanaklarının hepsi, kişilerin, kurumların, partilerin uğrunda mücadele edecekleri şeylerdir. Deyim uygunsa, kazanacakları, fethedecekleri, sigortası ve kesin güvencesi olmamakla birlikte, topluma maledecekleri alanlardır.

Bu saydıklarımızın hepsi, küçümsenemeyecek devrimci amaçlardır. Demokrasinin her alanının kazanılması, her öğesinin geliştirilmesi, bunun için mücadele, devrimci bir mücadeledir.

Demokrasinin çifte ölçütü yoktur. Demokrasinin bileşenleri, öğeleri her düzende aynıdır. Ama içerikleri, gelişme düzeyleri farklıdır.

Sonuna kadar demokrasi için,kapitalizm koşullarında mücadele edilir. Ama sonuna kadar, tam birdemokrasi kapitalizmde elde edilemez. Ancak sosyalizmde elde edilebilir. Sosyalizm koşullarında da, demokrasi sürekli öğrenilecek, geliştirilecek, yetkinleştirilmesi için özen gösterilecek bir yaşam tarzıdır.

Her koşulda, kapitalizmde de, sosyalizmde de, demokrasinin öznesi insandır.

Demokrasiyi gerçekleştirecek, yetkinleştirecek olan da insandır. **Medeni cesareti** olan, uysal bir köle olmamayı reddeden insan. Düşünceleri uğruna acı çekmeyi göze alabilen insan. Kendi konumunu korurken, başkasının onurunu da nice acılar pahasına savunabilen insan. Hem ayrı, hem de aynı olmanın tadını duyabilen insan.

Ve acının eşlik etmediği mücadele görülmüş müdür?

16.

En başta akıldışılığın en üç örneklerini toplum yaşamından söküp atmak istiyoruz. Savaşın ve şiddetin olmadığı bir dünyaya, Türkiye olarak katkıda bulunmak, yakın ülkümüz, kısa sürede gerçekleştirmek istediğimiz bir amaçtır. Ama bu amacın kısa sürede gerçekleşip, gerçekleşmeyeceği başka bir konudur. Hatta görünen odur ki, şiddetin bütün öğeleriyle toplum yaşamından dışlanması uzun, belki de çok uzun bir zaman alacaktır. Ancak şiddetin toplum yaşamından dışlanabilmesi için, şimdiden, var gücümüzle bütün çabalarımızı ortaya koyuyoruz ve koyacağız.

İşkence ve ölüm cezası, devlet eliyle uygulanan terör, şiddetin en uç örnekleridir. Çağdaş toplumlarda, çağdaş demokrasilerde bunların hiçbiri olmaz, olmamalı.

Tıpkı demokrasi gibi, insana karşı şiddette de çifte ölçüt kullanılamaz. Şiddet, hiçbir bakımdan insani sayılamayacak, haklı gösterilemeyecek bir davranış biçimidir. Şiddetin devlet eliyle uygulanması, yani şiddetin kurumlaşması ise, ne gerekçeyle olursa olsun, haklı gösterilemez. Çünkü şiddet, şiddeti üretir... Şiddet, kendi ivmesinde gelişir, bir kartopu iken, büyüyüp çığa dönüşebilir. Sonunda toplumun, toplumsal gelişmenin çıkarları en çok da demokratik ilişkiler bundan zarar görür.

DEMOKRASİYE YAKLAŞIM

Ali Şanver

Bilindiği üzere demokrasi Yunanca bir kelime ve halk idaresi anlamına geliyor. İnsan toplumunun bazı aşamalarında, genel olarak belirli bazı politik koşulları, politik ilişki biçimlerini ifade etmek için kullandığımız bir terim. Bu durumda demokrasi konusunda doğru şeyler söyleyebilmek. oluşum ve gelişimini ortaya koyabilmek için, insan toplumunun oluşum ve gelişimi hakkında bütünsel, bilimsel görüşlere sahip olmak gerekiyor.

Toplumun ve toplum tarihinin materyalist anlayışınıgeliştirenMarks'a göre"insanın üretici güçlerinin gelişmesinin belirli bir aşamasını alırsanız, belirli bir ticaret ve tüketim biçimi elde edersiniz. Üretimde, ticarette ve tüketimde belirli gelişme aşamalarını alırsanız, buna tekabül eden bir aile, zümreler veya sınıflar örgütü, tek sözcükle, buna tekabül eden bir uygar toplum elde edersiniz. Belirli bir uygar toplum alırsanız, uygar toplumun yalnızca resmi ifadesi olan belirli politik koşullar elde edersiniz." ***(Annenkov'a yazdığı, Brüksel 28 Aralık 1846 tarihli mektuptan)***

Demek ki, herhangi bir zamanda, herhangi bir toplumda karşılaştığımız politik koşullar, toplumun gelişiminin temelinde bulunan, onu koşullandıran, belirleyen unsur değildir. Marks bu temeli oluşturan şeyin üretim ilişkileri olduğunu söylüyor. "Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entellektüel hayat sürecini koşullandırır."***(ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'ya Önsöz)***

Anlaşılacağı üzere toplumun gelişmesinin her döneminde, üretim ilişkilerinin incelenmesi, bize bütün üstyapı ile birlikte, politik koşulların da anlaşılmasının, açıklanmasının olanağını veriyor. Ancak burada soru şöyle konabilir: Tarih, bize, benzer üretim ilişkileri içinde bulunan toplumlardan birinde, alttaki sınıflar için çok ağır, baskıcı politik koşullar sunarken; bir diğerinde, ilkine göre, daha özgür ve barışçıl politik koşullar sunabilmektedir. Ya da aynı bir toplumda, üretim ilişkilerinde çok büyük değişiklikler olmaksızın, politik ilişkilerde derin çalkantılar yaşanabiliyor, farklı politik ilişkiler gelişebiliyor ve hatta, politik olayları salt ekonomik olaylarla açıklamak şöyle dursun, üretim ilişkilerindeki kimi önemli değişmeler bu politik değişmeleri izleyebiliyor. Bu durumda üstyapıyı ve politik koşulları ekonomik yapının basit bir türevi olarak açıklamak olanaksız hale geliyor.

Engels 1890'da Joseph Bloch'a yazdığı mektupta bu soruna değiniyor ve "ekonomik etken tek belirleyicidir" düşüncesinin saçmalığını anlatıyor, gerçek durumu ise şöyle açıklıyor: "Ekonomik durum temeldir, ama, çeşitli üstyapı ögeleri sınıf mücadelesinin siyasal biçimleri ve sonuçları, savaş bir kez kazanıldıktan sonra, kazanan sınıf tarafından hazırlanan anayasalar vb. hukuki biçimler, hatta bütün bu gerçek mücadelelerin mücadeleye katılanların beynindeki yansıları, siyasal, hukuki, felsefi teoriler, din anlayışları ve bunların daha sonraki dogmatik sistemler halindeki gelişmeleri, hepsi de tarihi mücadelelerin gidişi üzerinde etki yaparlar ve birçok durumda ağır basarak onun *biçimini* belirlerler. Bütün bu etkenlerin etkisi ve tepkisi vardır, öyle ki ekonomik hareket, bu etkenlerin bağrında, sonunda, bir zorunluluk

olarak,sonsuz bir rastlantılar(yani aralarındaki gizli bağlantıo kadar uzak ya da ortaya konulması o kadar güç olduğundan yok sayabildiğimiz ya da hesaba katmayabildiğimiz şeyler ve olaylar) yığını arasından kendine yol açmaya başlar."

İlkel komünal toplumda, toplumsal ilişkiler, yaşam ve çalışma ortaklığına dayanıyor ve toplumdaki ana gücü silahlı halk oluşturuyordu. Bu biçim, doğanın insanlara hazır olarak verdiği yaşama maddeleri (av hayvanları, meyve, elverişli iklim vb.) yeterli olduğu ölçüde uzun sürdü. Toplumun üretici güçlerinin, toplumsal işbölümünün gelişmesi özel mülkiyeti doğurdu. Bu komünün toplumsal, ekonomik yaşam biçimi ile çatışıyordu. İlkel komünün tanımadığı ekonomik, toplumsal ilişkiler, güçler ortaya çıkıyordu. Engels'in sözleriyle "Gentilice örgütlenme, işbölümü ve bunun sonucu toplumun sınıflara bölünmesi ile paramparça olmuştu. Yerine devlet geçti." (***Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni,*** Sol Yay. S. 225) Ve toplumsal yaşamda bir dizi yenilik ortaya çıktı, yeni kurumlar, örgütlenmeler oluştu:

Kan ilişkilerine göre örgütlenmenin yerini yaşadıkları toprağa, yani yere göre örgütlenme aldı.

Silahlı "kamu gücü (force publique)", hapishaneler ve her türlü ceza kurumları oluştu.

"Vergiler" ve "devlet borçları" ortaya çıktı.

"Kamu gücünü ve vergileri ödetmek hakkını kullanan görevliler" topluluğu ve örgütleri oluştu.

Şimdi bütün bu örgütlerin ve bunların toplamı olarak devletin kimliğine bakalım. Çünkü artık toplumda çıkarları birbiriyle çelişen sınıflar var ve devlet çoğunlukla bu çatışmalara ve çatışanlara karşı tutum almak durumunda. Ve devlet her ne kadar devlet yöneticileri, görevlileri aracılığıyla, bu çıkarların üzerinde, tüm toplumun çıkarlarını temsil ettiğini ve koruduğunu iddia etse de, gerçek durum bu değildir. "Devlet, sınıf karşıtlıklarını frenleme gereksinmesinden doğduğuna, ama aynı zamanda, bu sınıfların çatışması ortasında doğduğuna göre, kural olarak en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan egemen olan ve bunun sayesinde, siyasal bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir." (Engels agy. s. 228)

Sınıfların ve devletin ortaya çıkması, toplum yaşamında bir dizi yeni, daha önce karşılaşılmamış problemler, anlaşmazlıklar ortaya çıkardı. Gerek egemen sınıfın kendi içinde, devlet faaliyetinin ekonomik düzenlenmesinde ve gerekse de değişik sınıflara mensup insanlar ve insanlarla devlet arasında ilişkilerin ortaya çıkardığı bir dizi sorun; devletin ortaya çıkışına benzer biçimde, onun gibi görece bağımsızlığa sahip, gerçekte üretim ilişkilerinden kaynaklanmakla birlikte, ekonomik ilişkileri etkileyen, hatta bazen sanki bütün toplumsal, ekonomik, politik yaşam onun tarafından düzenleniyormuş gibi görünen hukuk ve hukuk adamları topluluğunu yarattı. Toplumda gelişen sınıf farklılığı, eşitsizlik, sözümona onların haklarını, eşitliklerini güvence altına alan "yasaları", "hak eşitliği" kavramını doğurdu. Sınıflı toplumlardaki en gelişmiş hukuk, en ileri yasalar sistemi, kendi içinde bütünsellik ve sistemlilik taşısa bile, mevcut sınıf farklılıklarını hiçbir zaman ortadan kaldıramamıştır. Fakat toplumsal yaşamda, politik yaşamda etkisi olmadı ve olmayacak değil. Hukuk insanlık tarihinde, sınıf savaşımlarında, bazen egemenlerin elinde bir sömürü kırbacı, bazen de ezilenlerin elinde bir özgürlük meşalesi gibi parladı.

Yazının başında bütün bunlara değiniyoruz, çünkü, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, demokrasi genel olarak belirli politik koşulları ifade ettiğine göre,politik koşulların oluşum ve gelişiminin, toplumsal yaşamın diğer unsurları ile politik yaşam ve koşullar arasındaki ve ayrıca, politik koşulların iç **unsurları** arasındaki ilişkilerin yasallıklarından hareket etmek gerekiyor. Bu, politik koşullarla, demokrasi ile ilgili düşüncelerin, toplumun geliştirilmesine, daha ileri bir toplumsal yaşamın temellerinin oluşturulmasına ve politik savaşımın demokrasi savaşımının da tarihsel gelişme doğrultusu ile uyumu için de gereklidir. Eylem olmadıkça en mükemmel düşünce bahi içi boş, yararsız bir fanteziden öteye geçemez. "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır, oysa sorun onu değiştirmektir" demişti Marks ***Feurbach Üzerine Tezler***'de.Ayrıca Marks'ın"toplumun resmi özeti" olarak ifade ettiği devlet, devletin oluşumu, devletin politik koşulların oluşumundakı rolü ve ilerici devrimci politik faaliyetin devlete yönelik eylemlerinin etkisinin ve bu faaliyetin başka hangi unsurlarla bileşmesinin en etkili sonucu vereceğinin bilinmesi, muhakkak ki bu savaşımı daha etkili kılacaktır.

"İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama, kendi keyiflerine göre, kendi seçtikleri koşullar içinde yapmazlar, doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşullar içinde yaparlar." (K. Marks, ***Lui Bonapart'ın 18 Brumeri*** Sol Y. s. 13.)O halde devrimciler de politik faaliyetlerine bu persfektiften bakmak ve kendi ülkelerinde "doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşullar"ın biçim, yöntem ve yönelimi üzerine olması gereken etkisini, teoride ve pratikte gerçekleştirmek zorundadırlar. Bu "doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşullar"ın içine bir dizi unsur girebilir: Bir kere toplumsal yaşamın temeli olan ekonomik altyapının kendisi, geçmiş üretim ilişkilerinin üzerine kurulmuştur. Bunun yanında toplumsal bilinç, gelenekler, toplumun devlete, orduya, yasalara karşı tutum geleneği, dinsel gelenekler, genel olarak kültür, komşu haklara, azınlık uluslara karşı tutum geleneği gibi. Bütün bunlar, toplumun tarihi derin, bilimsel bir araştırmadan geçirilmeksizin ortaya çıkmaz. Ayrıca uluslararası durum, komşu ülkelerle ilişkiler de doğrudan veri olan koşullar arasında bir bir incelenmek durumundadır. Bu bize şunun için gerekli: "Doğrudan veri olan ve geçmişten kalan bu koşullar" arasından toplumun, ilerlemesi için verdiğimiz savaşımda yararlanabileceğimiz, savaşımımıza dayanak yapacağımız "gelenek ve koşullar"ı olumsuz ve engelleyici, geciktirici nitelikte olanların ve nesnel olarak çözümü o anda olanaksız veya tam olarak çözümü olanaksız olanlar arasından bulup çıkarmamıza olanak verecektir. Örneğin dinsel inançlar, her ülke halkı üzerinde temelde aynı olmakla birlikte, farklı derinlikte etkide bulunuyor. Bir ülkede dindarlar demokrasi güçleri arasında yer alırken, bir başka ülkede gericiliğin dayandığı en önemli toplumsal güç durumunda olabiliyor ve her somut ülkede dindarlara karşı doğru tutum alabilmek için o ülke halkının dinsel geleneklere bağlılığı o ülke toplumunun tarihinde aranıp, o ülke somutunda nesnel politika saptanmak durumundadır. Sorunun, çözüm için olgunlaştığı ve çözecek güçlerin oluştuğu anı yakalamak... İşte ustalık burada gerekli...

Yalnızca "doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşulların"irdelenmesi sorunun çözümünü tamamlamıyor; çünkü, "tarih, son sonucun, her zaman sayısız bireysel iradelerin çatışmalarından açığa çıkması suretiyle gerçekleşir, bu iradelerin her biri de, o bulunduğu haliyle, bir yığın özel varlık koşulları kalabalığı tarafından yaratılmıştır; demek ki, burada karşılıklı olarak birbirlerine karşı koyan sayısız güç vardır, bu güçlerin meydana getirdikleri sonsuz bir paralelkenarlar grubu vardır ki, bu gruptan, bir bütün olarak bilinçsiz ve kör bir biçimde işleyen bir kuvvetin ürünü gibi görülebilecek bir bileşke -tarihsel olay- ortaya çıkar. Çünkü her bireyin istediği şeyi başka herhangi bir birey engeller ve sonuçta ortaya çıkan şey hiç kimsenin istememiş olduğu şeydir."***(Engels'in Joseph Bloch'a 21 Eylül 1890 tarihli mektubundan)*** Demek ki, "doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşullar"ın -rastlantılar gibi görünmekle birlikte- doğurduğu ve doğuracağı zorunlu sonuçların araştırılması ve politik faaliyetin bunlara uyumlaştırılması yetmiyor. Daha doğrusu devrimci faaliyetin etkili bir faaliyet haline gelebilmesi için, tarihsel olayın, onların çatışmaları sonucu ortaya çıktığı farklı "iradelerin" ve onları doğuran "özel varlık koşulları kalabalığı"nın da derin bir tahlilden geçirilmesi gerekiyor. Ülkedeki sınıfların, tabakaların, ulusların, ulusal azınlıkların, etnik, dinsel grupların, giderek insanların onlar aracılığıyla iradelerini ortaya koydukları küçük grupların, değişik politik grupların, partilerin, toplumsal ve politik yaşamda önemli etkisi bulunan kişilerin, liderlerin, elit gruplarının, bunların bilinç ve faaliyetlerinin tahlili gerekiyor. Çünkü; insanlar, çatışmalarından "tarihsel olay"ın doğduğu iradelerini bu toplumsal sınıf, grup ve kurumlar aracılığıyla ortaya koydukları gibi, bütün bunlar farklı yönler ve farklı toplumsal, politik ağırlık taşıyorlar. Engels'in "karşılıklı olarak birbirlerine karşı koyan sayısız güçler"in oluşturduğu "paralelkenarlar grubu" olarak ifade ettiği çelişkiler bütünü, bir dizi alt ve daha alt paralelkenar gruplarına ayrılmıştır. Bu sistemde ters yöndeki kuvvetlerin birbirini nötralize edeceği ve aynı doğrultuda iradelerin de birbirini güçlendireceği ortadadır. Ne var ki, bu kuvvetler, asılı duran madeni ağırlıklar gibi sürekli aynı yerçekimi doğrultusunda, aynı büyüklükteki kuvveti ortaya koymuyorlar. "Özel varlık koşulları"nın değişmesiyle, kendi iç çelişkilerinin etkisiyle veya kimi dış etkenlerle her bir irade veya alt "paralelkenarlar grubu"nun ortaya koyduğu toplumsal, politik kuvvetin büyüklüğü ve yönü değişebiliyor, hatta bazıları yok olurken bazı yeni güçler ortaya çıkabiliyor.

Bütün bunlar şunun için önemlidir: Biz yeni toplumsal, politik koşulların oluşumunda, kendi irademizi daha etkili kılmak ve bileşkeyi büyüyen boyutlarla etkilemek için toplumda çelişen bu güçlerin en azından önemlilerinden başlayarak daha küçüklerine kadar her bir güce karşı

tutumlarımızı belirlemek durumundayız. Bunu yapamazsak ortaya çıkan "tarihsel olay" beklediğimiz "tarihsel olay" olmayacaktır.

Şimdi demokrasi konusuna dönelim: Demokrasi çok çeşitlilik taşıyan genel olarak politik koşullardan özel bazı koşullara bilimin verdiği addır. Yazının başında ilkel komünün dağılmasıyla köle sahiplerinin sınıf egemenliğinin kurulduğundan söz etmiştik. İnsanlık bundan sonra feodallerin, burjuvazinin ve işçi sınıfının sınıf egemenliklerini tanıdı. Ve bu farklı sınıf egemenliklerine dayalı olarak politik koşulları sınıflandırmak mümkün oldu. Marksist bilim adamları farklı sınıf egemenlikleri ve üretim tarzlarına bağlı bu farklı politik koşullara politik sistem adını verdiler. Köleci politik sistem, burjuva politik sistem gibi. Elbette sınıflı toplumların politik sistemleri, egemen sınıfın politik egemenliği ile ve egemenlik aracı olarak o sınıfın devleti ile karakterize olur. Fakat aynı bir politik sistemde, o sistemin dışına çıkmadan, toplumun politik egemenliğinin ve yönetim biçim, yöntem ve mekanizmalarında, nüfusun yönetime katılmasında,insan hak ve özgürlüklerinde birbirinden farklılaşan politik koşullarla karşılaşıyoruz.İşte bu farklı koşullara ise politik rejim adı veriliyor. Politik sistem somut tarihsel dönemde politik rejim ile karakterize ediliyor Örneğin burjuva politik sistemlerinde parlamenter politik rejim, otoriter politik rejim gibi. Buradan şu sonuca varabiliriz ki; demokrasi somut tarihsel koşullarda hangi politik sistem söz konusu ise, yani hangi sınıfın egemenliği söz konusu ise, o politik sistemin, o sınıfın egemenliğinin karakterize edildiği biçimdir. Özü, demokrasinin sınırları ne olursa olsun, sınıf egemenliğidir. Ancak burada mevcut politik koşulların oluşumunda, politik rejimin karakterinde veya daha özel olarak demokrasinin sınırlarının ölçüsünde her şeyi egemen sınıfın belirlediğini düşünmek yanlış olur, "ekonomik hareket genellikle kendi yolunu kendi açar, ama o da, kendisinin meydana getirdiği ve görece bir bağımsızlığa sahip siyasal hareketin, yani bir yandan devlet iktidarının, bir yandan da kendisi ile aynı zamanda oluşan muhalefetin karşı tepkisine uğramak zorundadır." ***(Engels'in Conrad Schmidt'te 27 Ekim 1980 tarihli mektubundan.)***

O halde o sınıfın sınıf egemenliğinin nesnel temeli olan ekonomik ilişkiler, yani sınıf egemenliğinin kendisi ve tabiidir ki, bu egemenliğin aracı olarak devlet de "muhalefetin karşı tepkisine uğramak zorundadır." Ve muhalefet zayıf olduğu, arasında birleşmemiş olduğu, kendi arasında kimi çıkar kavgalarından kurtulamadığı ve politik rejim, hukuk ve devlet üzerindeki eylemlerinin kendi yaşam koşulları üzerindeki etkilerini kavrayamadığı ölçüde ve bunları beceriksizce yaptığı ve çoğu kez egemenlerin aldatmacalarına kandığı ölçüde politik rejim de, hukuk da, devlet de o kadar kesin bir sertlikte, egemen sınıfın çıkarlarını ve egemenliğini temsil edecektir. Her şeyden önce bu konu, böyle bir savaşımın, yani politik sistemin dışına çıkılmasa da, yalnızca politik rejimi toplumun, egemen sınıf ve tabakaları dışındaki kesimleri için, onların ekonomik koşulları, politik koşulları ve muhalefetlerinin güçlenmesi için, "vatandaşlar arasındaki eşitliğin, herkese eşit olarak devletin biçimini tayin etmek ve onu yönetmek hakkının resmen tanınması" (Lenin, ***Devlet ve Devrim)*** doğrultusunda politik ortamda değişmeler sağlanması için yani, demokrasinin kazanılması ve geliştirilmesi için savaşımın öneminin anlaşılması açısından önem taşıyor. Mevcut sistem içinde demokrasinin gelişmesi ve bunun işçi sınıfı ve emekçiler için, yaşam koşullarına getireceği gelişme işin yalnızca bir yanı; öte yandan, "demokrasi gelişmesinin belirli bir aşamasında, önce proletaryayı, bu devrimci, anti-kapitalist sınıfı birleştirir, sonra da, onun cumhuriyetçi de olsa, burjuva devlet makinesinin yerine daha demokratik bir devlet makinesini koymasını sağlar", "burada nicelik niteliğe dönüşür; bu aşamaya eriştikten sonra, demokratizm, burjuva toplumu çerçevesinden çıkar ve sosyalizme doğru evrimlenmeye başlar." (Lenin,***Devlet ve Devrim***) Burada Lenin, çarpıcı birbiçimde sınıf savaşımını ve devrimi, demokrasi savaşımı ve demokrasideki nitelik değişimi üzerinden açıklıyor, bu ise açıkça burjuva karakterli de olsa demokrasi savaşımının, politik devrim ve erk savaşımıyla, sosyal devrim savaşımıyla nasıl birbirine bağlı olduğunu gösteriyor. Buradan şu sonucu da çıkarmalıyız: Kapitalist sistem koşullarında demokrasi savaşımı verirken her adımda yığınlara burjuva demokrasisinin çelişkilerini göstermeli ve yığınları ve giderek çoğunluğu demokrasideki niceliksel gelişimleri, niteliksel bir dönüşüme uğratmak için, burjuva demokrasisinin, yerine, işçi sınıfının demokrasisini geçirmek için savaşıma çekmeye çalışmalıyız. "Biz proletarya için, kapitalist rejimde en iyi devlet biçimi olarak demokratik cumhuriyetten yanayız; ama unutmaya da hakkımız yoktur ki; hatta en demokratik burjuva

cumhuriyetinde bile, halkın nasibi ücretli kölelikten başka bir şey değildir." (Lenin,***Devlet ve Devrim***) Nasıl kapitalist sistemde demokrasi savaşımını yadsımak, küçümsemek, mevcut politik sistem içinde onun savaşım araç ve yöntemlerini de kullanarak savaşmayı reddetmek ve yalnızca devrim sözünün altını birkaç kez çizerek teori düzmek karşı tarafın işine yarıyorsa; sosyalist demokrasiyi yığınlara anlatmamak da yanlış olur.

Kapitalist sistemde eşitlik, servetlerin eşitliğidir. İnsanlar servetlerinin büyüklüğü ölçüsünde, devlet yönetimi üzerinde, devlet kararları üzerinde etkinlik kazanıyorlar, ayrıca eğitim ve kültür olanaklarından yararlanmak da egemen sınıf temsilcilerinin politika alanındaki etkinliklerini pekiştiriyor, tabii ki burada olayı yazının başında değindiğimiz ekonomik yapı ile politik koşullar ve her bir insanın olanaklı kişisel rolünün diyalektiği temelinde anlamak gerekiyor. Yoksa alt sınıflardan gelme bir insanın devlet yönetiminde etkin olması ve Lui Bonapart gibilerin tarihteki rolleri anlaşılmaz olurdu.

Oysa sosyalist toplumda egemen olan toplumsal mülkiyettir.. Yani, insanların servetleri büyük ölçüde eşitlenmiştir. Kimi farklar bulunsa bile, bunların genişlemesinin yolları kapatılmıştır. Ve buna bağlı olarak, bunun temelinde, demokrasi nitelik dönüşümüne uğramıştır. Ancak demokrasinin çelişkisi burada da son bulmuyor. "Üreticinin hakkı sunmuş olduğu emekle orantılıdır, buradaki eşitlik, emeğin ortak ölçü birimi olarak kullanılmasından ibarettir." (K. Marks. *Gotha Programının Eleştirisi*) Burada emekçilerin farklılıkları hesaba katılmamıştır. Bazı sosyal fonlar ve ücret ayarlamaları ile eşitlik sağlanmaya çalışılsa da, hiçbir zaman emekçilerin emeklerinin tek tek tam karşılıklarının bulunması olanaksızdır. Çünkü "eşit olmayan bireyler"in burada olduğu gibi yalnız "emekçi olarak" değil, bütün olarak eşitlikleri ve bunun ölçülebilmesi söz konusu olamaz. Marks'ın sözleri ile *"demek ki bu, özünde, her hak gibi eşitsizliğe dayanan bir haktır."* (K.Marks, ***Gotha Programının Eleştirisi***).

Ayrıca hâlâ "burjuva sınıflar içinde kalan" bu "hak eşitliği"nden, "herkesten emeğine göre, herkese ihtiyacı kadar" ilkesinin işlediği topluma, düz bir hattan geçilerek varılacağını sanmak yanılgı olur. İşte bu gelişme çizgisini mümkün olduğu kadar kısaltma savaşımı, sosyalist toplumdaki demokrasi savaşımının temelini oluşturuyor.

Burjuva demokrasisinde güya insanlar eşittirler ve güya bu, hukuk ile, yasalarla güvence altına alınmıştır. Ama aynı burjuva hukuku, zenginlerin mülkiyetini, özel mülk edinme hakkını ve bu arada eşitliğin yok edilmesini yasa altına almıştır. Yasalara göre seyahat etme, çalışma, dinlenme, eğitim vs. konularında insanlar eşittir. Bu neden biçimseldir? Çünkü, insanların yaşama düzeylerinin, özgürlüklerinin asıl belirleyici temeli üretim ilişkilerindeki yerlerdir, yani bütün bunlar, zenginliğe, servete bağlıdır. Daha fazla servet, daha fazla seyahat, daha yüksek yaşam düzeyi, politik etkinlik demektir; servet güçlü olursa yasaları bile değiştirebiliyor. Kapitalist ülkeler için rüşvet sürekli bir kurum halindedir.

Ancak, bütün bunlara karşın, hukuk alanındaki savaşım ezilen sınıflar için büyük önem taşıyor. Sınıf savaşının galipleri, galibiyetlerinin güvencesi ve belgesi olarak yasaları yeniliyorlar ve gelecekteki eylemlerinin meşru hukuksal temellerini yaratıyorlar.

Demokrasi de birçok politik kültür ve politik moral ilkeleriyle kendi hukukunu yaratıyor. Bu hukukun sağlamlığı, derinliği, hatta hukuk sistemi olarak güçlülüğü ve yığınların ona bağlılığı, demokrasiyi geliştiren, yayan unsurlardan biri oluyor.

Bu yazı ile, demokrasi konusuna kimi yanlarıyla genel teorik bir yaklaşımda bulunmaya çalıştık; asıl sorun, özgül somut koşullarda demokrasi savaşımının, en etkili araç ve yöntemlerini bularak, her adımda en geniş yığınları seferber edecek programları savaşımın her aşamasında yığınların önüne sunabilmektir. Yazıyı Lenin'in şu sözleriyle bitiriyoruz: "Demokrasiyi *sonuna kadar* geliştirmek, bu gelişmenin biçimlerini araştırmak, bu biçimleri *pratiğin deneyinden geçirmek vb., sosyal devrim mücadelesinin en önemli görevlerinden biri de budur. Tek başına alındığı takdirde, hangisi olursa olsun, hiçbir demokratizm sosyalizmi sağlamaz; ama gerçek hayatta, demokratizm asla 'tek başına' değil, 'tümün içinde' alınacaktır; demokratizm, bir yandan ekonomik gelişmenin etkisine maruz kalacak, ama bir yandan da, dönüşümünü uyardığı ekonomi üzerinde etkide bulunacaktır vb.... yaşayan hayatın diyalektiği budur."*
(Devlet ve Devrim)

KAPİTALİST DÜNYADA YENİ GELİŞMELER VE ÇELİŞKİLER

Fahri Türel

70'li yılların ikinci yarısında kendini gösteren ve 80'li yıllarda daha da açığa çıkan gelişmeler dünyamızda yeni bir şeylerin olduğunu gösteriyor. Dünyadaki durumun gerçekçi analizi her komünist partisi için kendi konumunu ve stratejisini belirleme açısından birincil önem taşır. Yaşamın gereklerine uygun bir politika üretiminin ilk adımı dünyamızdaki durumu doğru saptama, bununla bağlı olarak ülkenin içinde bulunduğu somut ve güncel gelişme düzeyini ve gelişme yönlerini belirlemede yatar. SBKP 27. Kongresi'nde onaylanan SBKP Programı - nın yeniden kaleme alınmış biçimi ve SBKP MK Genel Sekreteri Gorbaçov'un okuduğu Politik Rapor, dünyamızda 80'li yıllarda gözlenen yeni durumun geniş bir incelemesini yapmaktadır.

Bu yazıyla kapitalist dünyadaki güncel durum, yeni gelişmelerin nedenleri ve çıkarılacak sonuçlar üzerinde durmak istiyoruz. Amacımız tek tek ülkeleri ele almak değil, genel olarak günümüz kapitalizmine değinmek, onun genellendirilebilecek süreçlerini ele almak.

SBKP Programı'nda şu saptama yapılıyor: "Günümüz kapitalizmi, birçok bakımdan 20. yüzyılın başlarındaki, hatta ortalarındaki kapitalizmden farklıdır."[1] Peki farklı olan ne ve buna götüren nedenler nerede aranabilir? Bu soruya verilecek yanıt, önce kapitalizmin 70'li ve 80'li yıllarda hangi çerçeve (varoluş koşulları) içinde geliştiğini açığa çıkartmakla başlar.

Kapitalizmin Yeni Varoluş Koşulları

Kapitalizmin varoluş koşullarını incelemede ilk ele alınacak olan olgu, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki ilişkinin durumu ve bu iki dünya sisteminin güçler dengesindeki konumlarıdır. Bilindiği gibi büyük sosyalist Ekim Devrimi'yle, o güne değin tek başına dünyada egemenliğini sürdüren kapitalizmin karşısında yepyeni ve ona zıt bir toplum düzeni oluştu. 80'li yıllardaki gelişme incelendiğinde görülmektedir ki, bu güçler dengesi sosyalizmin yararına temelli bir değişim göstermiştir.

Bugün hâlâ ekonomik açıdan sosyalizm, kapitalizmle tam bir eşitlik sağlamış durumda değildir. Kapitalist ülkelerle sosyalist ülkeler arasındaki, emek üretkenliğindeki fark kapatılmış değildir. Fakat 70'li ve 80'li yıllar ele alındığında, sosyalist ülkelerde, kapitalist ülkelere oranla çok daha hızlı bir gelişme gerçekleştirdiği ve sosyalist ülkelerin dünya endüstri üretimindeki paylarının arttığı görülmektedir. 1971-1984 yılları arasında OECD ülkelerine ulusal gelir, yılda yüzde 2.9 artarken, Karşılıklı Yardımlaşma Konseyi (KYK)[2] üyesi ülkelerde bu artış yüz-

---

1 **SBKP Programı**, s. 18- aynı zamanda bakınız **SBKP 27 Kongresi'nde sunulan Politik Büro Raporu**, s. 19.
2 KYK üyesi ülkeler: SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya, ADC, Küba, Moğolistan, Polonya, Romanya, Macaristan ve Vietnam.

de 4.7 olarak gerçekleştirilmiştir. Endüstri üretimindeki artış ise OECD ülkelerinde aynı zaman içinde yıllık yüzde 2.7 iken KYK üyesi ülkelerde yüzde 5.5'e ulaşmıştır.[3] Dünya endüstri üretimindeki paylarını, sosyalist ülkeler 1963'ten beri iki kat arttırarak 1983 yılında yüzde 30'a ulaştırmışlardır.

Ekonomik alandaki bu değişimin yanında, askersel alanda, sosyalizm kapitalizmle yaklaşık askersel stratejik bir denge sağlamayı başarmıştır. Böylece saldırgan emperyalist ülkelerin eylem alanları ve olanakları sınırlandırılmış ve hatta 70'li yılların başında bir yumuşama devresi yaşanabilmiştir.

Sosyalizm yalnızca,doğduğu günden beri sürdürülmekte olan emperyalist propagandanın aksine yaşayan ve gelişebilen bir sistem olduğunu kanıtlamakla kalmamış, birçok alanda kapitalizmden üstün yanları da açıkça ortaya çıkmıştır. Bu da sosyalizmin politik ve ideolojik alanlarda saygınlığını arttırmıştır. Günümüzde artık sosyalizm karşıtı birçok insan bile, sosyalizmi dünya tarihinde düzeltilmesi gereken bir yanlış olarak görmemekte, bu sistemin birçok alanda üstün yanlarını tanımak zorunda kalmaktadır. Kapitalist ülkelerdeki emekçilerin tümü için, sosyalizm henüz çekici bir sistem olmamışsa da, onun başarılarından etkilenen emekçilerin sayısı son yıllarda büyük bir artma göstermiştir.

Kapitalizmin değişen varoluş koşullarının ikinci önemli grubunu, gelişmiş kapitalist ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki derinleşen çelişkiler oluşturmaktadır. Bilindiği gibi 60'lı yıllarda klasik emperyalist sömürge sistemi çökmüş, yüzyıllarca emperyalist ülkelerin sömürgesi durumunda bulunan ülkeler devletsel egemenliklerini kazanmışlardır. Bu durum karşısında artık eski yöntemlerle sömürüsünü sürdüremeyen emperyalizm, bu ülkelere karşı yeni sömürgeci politikasını uygulamaya başlamıştır. Bu süreç ikili bir görünüm taşımaktadır.

Bir yandan, emperyalist bağımlılık altında bulunan bu ülkelerdeki bunalım derinleşmekte, ekonomik ve sosyal sorunlar bu ülkelerde tehdit edici boyutlar kazanmaktadır. Diğer yandan, bu ülkelerin emperyalist merkezlere karşı, onların uyguladığı yeni sömürgeci politikaya karşı başkaldırma çabaları artmaktadır. Emperyalizm, gelişmekte olan ülkeleri tamamiyle kaybetmemek için çeşitli manevralara girmekteyse de, aralarındaki çelişkileri çözmek şöyle dursun, bu çelişkiler yumağı günden güne karmaşıklaşmakta ve bir saatli bomba gibi zamana karşı işlemektedir. Derinleşen bu çelişkiler, 70'li yılların ikinci yarısından başlayarak, emperyalizmin varoluş koşullarında temelli değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Üçüncü olarak, kapitalizmin merkezlerindeki iç çelişkiler, 70'li yıllardan başlayarak hızla keskinleşmiş ve yeni çelişkiler ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülen 20 yıllık hızlı ekonomik gelişme dönemi, 70'li yıllarda sona ermiş ve endüstri üretiminin ve gayri safi milli hasılanın gelişme hızlarında büyük bir gerileme ortaya çıkmıştır. Bununla bağlı olarak sermayenin değerlenme (kâr etme) koşullarında yeni bir durum kendini göstermiştir. 70'li yıllarda kâr oranlarındaki hissedilir gerileme, sermayenin yeni olanaklar aramasına neden olmuş ve bu, sermayenin emekçilere karşı geniş bir saldırısını beraberinde getirmiştir.

Bilimsel teknik devrimin sonuçlarının üretimin geniş alanlarında kullanıma sokulması kapitalizme yeni olanaklar sağlarken, bu gelişme sosyal alanlarda ağır sonuçlar getirmiştir. Bilimsel teknik devrimin ürünlerinden, değerlenme olanaklarının artmasını amaçlayan kapitalizm, üretici güçlerdeki bu dev gelişmenin sosyal sonuçlarını geniş yığınlara yıkmakla çelişkileri yalnızca sertleştirmekle kalmamakta, yeni yeni birçok çelişki de ortaya çıkmaktadır. Entansif yeniden üretim biçimini çok yönlü uygulamaya sokan kapitalizm yeni bir yapılanma sürecindedir. Bu değişimin sonuçlarından bazıları kendini göstermekte ve emperyalist ülkelerde büyük sorunlara yol açmaktadır. Bu süreç kapanmış değildir. Daha ne gibi sonuçların ortaya çıkabileceği üzerinde tartışma sürmektedir.

Bu yeni koşullara uyma zorunluluğu altında askersel sanayi kompleksi gelişmiş kapitalist ülkelerde, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde ağırlığını arttırarak, ekonomik ve politik alanda hakim duruma gelmiştir. Üretici güçlerin gelişmesi yolunda, insanların refahı için kullanılabilecek yepyeni ürünleri ortaya çıkaran bilimsel teknik devrimin sonuçları, askersel alanda yıkıcı güçler olarak kullanılmaktadır. Bu silahlanma alanında da yepyeni bir durum ortaya çıkarmaktadır. Artık sorun bir savaş çıktığında kimin yeneceği, kimin yenileceği değildir. Sorun insanlığın ya hep beraber yok olması, ya da hep birlikte yaşamını sürdürebilmesi sorunudur.

---

3 **Sayılarla SSCB 1984**, Moskova 1965, s. 60/61

Bu çerçeve içinde kapitalizm, derinleşen genel bunalımı koşullarında çözüm yolları arıyor. Bu yolların hangi yönlere gittiğini daha sonra ele alacağız. Şimdi, yukarıda kısaca değindiğimiz bazı noktalara biraz daha yakından bakalım.

Kapitalizmin Temel Çelişkisi Derinleşmektedir

Engels'in en önemli eserlerinden biri bundan 110 yıl önce yayınlanan **Anti-Dühring** adlı kitabıdır. Bu eserinde Engels kapitalizmin temel çelişkisini formüle etmiştir. Üretimin toplumsal karakteri ile kapitalist mülk edinme biçimi arasındaki çelişki bu sistemin temel çelişkisidir. Bu çelişki proletarya ile burjuvazi, fabrika içindeki organizasyon ile toplumsal alandaki üretim anarşisi arasındaki çelişkilerde gün ışığına çıkmaktadır.(4) Bilindiği gibi, temel çelişki, bir süreç içinde ortaya çıkan diğer çelişkileri belirler ve onların gelişme yönlerini şartlandırır. Günümüzde de, kapitalizmin içinde bulunduğu durumun incelenmesinde temel çelişkiden yola çıkmak ve bu temelde diğer çelişkileri değerlendirmek doğru olacaktır. Elbette bu incelemede, çelişki gelişmenin temel itici gücü olarak ele alınmaktadır.

İkinci dünya Savaşı sonrası ekonomik gelişme, üretimin yoğunlaşması ve merkezileşmesinin bir sonucu olarak tekelleşmenin hızlanmasını getirmiştir. Bu süreç içinde tekellerin ekonomik gücü ile devletın ekonomik gücü, tekellerin politik hakimiyeti ile devletin politik hakimiyeti birbiriyle kaynaşmada yeni bir aşamaya ulaşmış ve devlet tekelci kapitalizmi, tüm yönleriyle oluşmasında yeni bir aşamaya yükselmiştir. Üretici güçlerin, bilimsel teknik devrimin etkileriyle yeni bir nitelik kazanması, üretimin toplumsal niteliğinde büyük bir ilerlemeyi beraberinde getirmiştir. 70'li yıllarda bu nitelik, toplumun tüm alanlarında yeni bir düzeyde kendini göstermiştir.

Bilimsel-teknik devrimin sonuçlarının üretimde kullanılması toplumsal işbölümünün genişlemesine ve derinleşmesine, üretim birimlerinin birbiriyle daha da bağımlı duruma gelmesine yol açmıştır. Aynı zamanda üretimin yapısında büyük değişiklikler kendini göstermiştir. Kapitalist mülk edinme biçimi ise özünde değişmemiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak yukarıda belirtilen kapitalizmin temel çelişkisi keskinleşmiştir.

Dev adımlarla ilerleyen üretici güçlerdeki gelişme, bunun sosyal sonuçlarının toplum yararına çözülebilmesi için, üretim ilişkilerinde değişmeyi önkoşmaktadır. Oysa üretim ilişkileri kapitalist karakterini korumaktadır. Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki bu çelişki kapitalist sınırlar içinde çözülemez. Ama bu saptamadan yola çıkarak, kapitalizmin yakında yıkılacağı sonucuna varmak yanlış olur. Kapitalizm kendi içinde üretici güçlere dar gelen üretim ilişkilerini, onun kapitalist temel niteliğine dokunmadan genişletmeyi bilmiştir. Serbest rekabet döneminde üretici güçlerin gelişmesi sonucu, bu üretim ilişkilerinin artık üretici güçlerin gelişmesine ket vurduğu geçen yüzyılın sonlarında, yeni ve belirleyici üretim ilişkisi olarak tekel ortaya çıkmış ve bu üretici güçlerin gelişmesi için yeni olanaklar yaratmıştır. Bu alan da İkinci Dünya Savaşı sonrası artık dar gelmeye başlayınca, devlet tekelci kapitalizminin tüm yanlarıyla gelişmesi sonucu, yine belli bir genişleme göstermiş ve üretici güçlerin gelişmesine olanak sağlanmıştı. Günümüzde ise kapitalizm bilimsel-teknik devrimin ürünlerini, üretimin geniş alanlarında kullanarak ve uluslararası devlet tekelci kapitalist üretim ilişkileri yaratarak, üretici güçlerin gelişmesinde yeni olanaklar açmak istemekte ve böylece içine düştüğü derin bunalımdan çıkmaya çabalamaktadır. Elbette bu süreç aşağıda da değineceğimiz gibi sorunsuz gelişmekte ve birçok yeni çelişkiyi beraberinde getirmektedir.

Üretici güçlerdeki bu yeni durum, kapitalist koşullar altında, 70'li yıllardan beri değişik alanlarda uzun süreli bunalım süreçlerini ortaya çıkartmaktadır. Bu bunalımlar; belli endüstri kollarında yapısal bunalımlar olarak kendini göstermektedir. Sermayenin değerlenmesi yönünde eski çekiciliğini yitiren birçok klasik endüstri dalındaki sermaye, yeni oluşan ve daha iyi değerlenme koşullarına (daha fazla kâr oranına) sahip dallara akmaktadır. FAC'de demir-çelik, kömür, gemi yapımı, inşaat dallarında yıllardır süren bunalımın, İngiltere, Fransa ve ABD'de son yıllarda kendini gösteren yapısal bunalımların temelinde bu neden yatmaktadır. Sermaye için gemi ya da mikroçip üretmesi hiçbir önem taşımaz, önemli olan

4 Marks/Engels, **Eserler**, C. 20, s. 252-255 (Almanca)

kapitalizmin temel yapısında dile geldiği gibi (en fazla) kâr etmektedir.[5]

Buna bağlı olarak kârlı yatırım alanı arayan parsel sermayenin dolaşım alanındaki göreli fazlalığı 70'li yıllardan başlayarak günümüze değin büyük bir artış göstermiştir. Böylece ulusal ve uluslararası para, kredi ve döviz sistemi akut ve süregen bir bunalımdan çıkamaz duruma gelmiştir. Emperyalist ülkelerde enflasyonun temposunun hızlanması ve düzensiz gelişmesi, son yıllarda fiyat artışlarındaki gerileme sonucu azalmışsa da, kontrol altına alınamamaktadır. Böylece enflasyon bunalım faktörü olarak sürmektedir. Bu faktör tekellerin yatırım politikasında bir fiziko faktörü olarak kendini göstermektedir.

Devlet tekelci kapitalizmi, üretim güçlerinin gelişme düzeyine uygun düşmeyen üretim ilişkilerini, bu ilişkileri uluslararası düzeye getirme yoluyla, içine düştüğü bunalımdan kurtulmaya çalışmaktadır. Üretici güçlerdeki gelişme, üretim ilişkilerinde de yeni biçimlerin doğmasını zorlamaktadır. Böylece uluslararasılaşma, uluslararası ve uluslarüstü tekellerin oluşması bu sürecin yasal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler son derece çelişkili bir süreç olarak gelişmekte ve uluslararası özel tekeller, tek tek kapitalist ülkelerin dış aktiviteleri ve kapitalist dünyadaki uluslararası örgütlenmeler arasında kaynaşmalarda yeni biçimler ortaya çıkmaktadır. Bu süreç içinde büyük endüstri ve banka tekelleri temel etmen olarak gelişmektedir.

"Uluslarötesi tekelci sermaye hızla güçleniyor. Bu sermaye hem ayrı ayrı ülkeler ölçüsünde, hem de bir bütün olarak dünya ekonomisi boyutlarında bütün bir sektörü ya da üretim alanını tekeli altına alıyor. 80'li yılların başlarında tüm kapitalist dünyada sanayi üretiminin üçte biri, dış ticaretin yarıdan fazlası, yeni teknik ve teknoloji lisanslarının yaklaşık yüzde 80'i uluslarötesi tekellerin payına düşüyordu.

"Uluslarötesi tekeller ile toplumun politik örgütlenmesinin ulusal-devletsel biçimi arasında belirlenen yeni çelişkiler yumağı da hızla büyüyor. Uluslarötesi tekeller gelişmekte olan ülkelerin olduğu gibi, gelişmiş kapitalist ülkelerin de egemenliğini baltalıyor."[6] Bu saptama güncel gelişmeyi bu alanda canlı bir biçimde aktarmaktadır.

Yukarıda da dile geldiği gibi, uluslarötesi tekellerin çıkarları ile ulusal sınırlar içinde kendini gösteren hükümetlerin ekonomik politikaları arasında derin çelişkiler oluşmaktadır. Bu çelişkiyi çözmek amacıyla da kapitalist ülkeler yıllardan beri, ekonomik politikalarını koordine etme çabalarını sürdürmektedirler. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, OECD, Avrupa Topluluğu v.b. kuruluşlar gelişmiş kapitalist ülkeler arasında bir koordinasyon sağlama ve bu kuruluşlardaki söz sahibi en güçlü emperyalist ülkelerin çıkarlarını diğer ülkelere karşı koruma görevini üstlenmektedirler. Fakat ne gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki, ne de tek tek ülkelerle uluslarötesi tekeller arasındaki çelişkiler çözülebilmektedir.

Emperyalizmin üç ana merkezini oluşturan ABD, AT ve Japonya arasında son yıllardaki gelişen ve özellikle dış ticaret ve finans alanlarında kendini gösteren sorunlar, bunu doğrulamaktadır. 70'li yıllardan günümüze gelişen olaylar gözönüne tutulduğunda görülen bir başka yenilik, bu üç merkez arasındaki güçler dengesinde kaymalar ve yeni güç merkezlerinin ortaya çıkması olanağını pekiştiren gelişmelerdir. Bu alanda SBKP 27. Kongresi'nde şu saptama yapılmaktadır: "Şimdiki dönemde emperyalistlerarası çelişkilerin bir başka özelliği de,gelecek onyıllarda bunların başka bir biçim alması ve yeni kapitalist 'güç merkezleri'nin belirmesi olasılığından ileri geliyor. Bu ise kuşkusuz çelişkiler yığınının daha da büyümesine, bunların daha da içiçe girmesine ve keskinleşmesine yol açacaktır."[7]

Kapitalizmin temel çelişkisini keskinleştiren diğer bir grup, üretimin derinleşen toplumsal karakterinin, üretici güçlerin yeni kazandıkları gelişme yönleriyle, bu gelişmenin gerek sosyal alanda, gerekse doğayla olan ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlardan oluşmaktadır. Yeni teknik ve teknolojiler, üretimin genel koşulları diye adlandırılan eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere yeni görevler yüklemektedir. Bu alanlarda yapılması gereken harcamalar devlet tekelci kapitalizminde büyük ölçüde devletçe, tekeller yararına karşılanmaktadır. Yeni üretici güçler ise, yukarıda belirtildiği gibi, sermayenin değerlenme koşullarında daha büyük devlet harcamalarını şartlandırmaktadır. Böylece astronomik rakamlara ulaşılan bütçe açıkları ortaya çık-

---

5 K.Marks, **Kapital**, C. 1, Marks/Engels **Eserler**, C. 232, s. 647 (Almanca)
6 **SBKP 27. Kongresi'ne sunulan...**, s. 22
7 agy. s. 24

makta, emperyalist devletler de bu açığı eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanlarındaki harcamalardan keserek kapatmaya çalışmaktadırlar. Bu ise, bir yandan, bilimsel-teknik devrimin kapitalist üretim ilişkileri altında geniş emekçi yığınlarına yüklediği ağır sosyal sonuçları daha da ağırlaştırmakta, diğer yandan, üretimin genel koşullarının belli bir düzeyde tutulması gereğiyle çelişmektedir.

Doğanın korunması sorunları da günümüzde global sorunlar arasında yer almaktadır. Kapitalizm yüzyıllardır doğayı kendi kâr amacı için talan etmektedir. Doğa, Marks'ın dediği gibi, toplumsal zenginliğin iki kaynağından birini oluşturmaktadır. "Demek ki emek maddesi zenginliğinin, emekçe üretilen kullanım değerlerinin tek kaynağı değildir. Emek, ... onun babası ve dünya (doğa, ç.n.) onun anasıdır."[8] Bugün artık sermayenin yüzyıllardır hayasızca talan ettiği doğa, gelişen toplumsal bilincin de baskısıyla, korunması gereken, yaşamın temelini oluşturan bir eleman olarak görülmektedir. Hakim sınıfın aracı olsa da, toplumun belli çıkarlarını da gözetmek zorunda olan kapitalist devlet son yıllarda doğayı koruyucu ve çevre kirliliğini önleyici önlemler almak zorunda kalmıştır. Bu önlemler, çoğu kez tek tek tekellerin zararına olsa da, bu tekellerin doğanın korunması yolunda harcama yapmalarını şart koşmaktadır. Bu da sermayenin değerlenme sürecinde yeni temelli bir değişimi beraberinde getirmektedir.

Kapitalist dünya sisteminin içinde bulunduğu durumun nedenlerini toplar ve kısaca belirtmek istersek şu sonucu çıkarabiliriz: Kapitalizmin temel çelişkilerinin 70'li yıllardan günümüze daha da derinleşmesi ve sertleşmesi bu durumun temel nedenini oluşturmaktadır. Üretimin toplumsal karakteri, üretici güçlerdeki gelişmenin sonucu olarak, yeni boyutlar ve nitelikler kazandı. Mülkiyet edinme biçiminin ise özü yalnızca kapitalist içeriğini korumakla kalmadı, tekelci gelişmenin hızlanması ve özellikle uluslararası ve uluslarötesi tekellerin oluşması ve hakim duruma gelmesiyle, bu içerik her zamankinden daha güçlü olarak ortaya çıktı. Bu gelişme, genel olarak devlet tekelci kapitalist düzenleme sisteminin bunalımı diye adlandırılmaktadır.

Yukarıda açığa çıkarmaya çalıştığımız 80'li yılların kapitalizminin bazı genel özelliklerini ve nedenleri şimdi biraz daha somutlamak istiyoruz. Bize göre en önemli bazı göstergeleri sayılarla da temellendirerek yeni durumun bir görüntüsünü vermeye çalışacağız.

Yeni Durumun Bazı Önemli Göstergeleri

Kapitalist ülkelerin içinde bulunduğu durumu göstermede bazı istatistik veriler kullanılabilir. Genel olarak en önemli veriler arasında gayrisafi milli hasılanın, endüstri üretiminin hareketi, yatırımların yapısı ve miktarı, işsizlik oranı hareketi, ücretlerin durumu ve fiyat hareketleri sayılabilir.

Gayrisafi milli hasıla ve endüstri üretiminin gelişmesi incelendiğinde ortaya çıkan görüntü, yukarıda belirttiğimiz 70'li yıllardan günümüze değin yeni durumu kanıtlamaktadır. Aşağıda verilen **Tablo 1** ve **Tablo 2**'den görülmektedir ki, gayrisafi milli hasılanın yıllık gelişme hızı 1973'ten bu güne, 1960-1973 dönemine oranla yarı yarıya ve hatta bazı gelişmiş kapitalist ülkelerde daha da fazla düşme göstermiştir. Endüstri üretimindeki gelişme, aynı dönemler karşılaştırıldığında saptandığı gibi, daha da fazla gerilemiştir. Büyümedeki bu değişimin değişik nedenlerine değinmek olanaklıdır.

TABLO 1:

Gelişmiş kapitalist ülkelerde gayrisafi milli hasılanın yıllık ortalama gelişme hızı (% olarak)

	ABD	Kanada	Japonya	Avustralya	FAC	Fransa	İngiltere	İtalya
1960-1973	4.0	5.6	10.4	5.1	4.5	5.6	2.9	5.3
1973-1985	2.3	2.8	4.0	2.8	1.8	2.1	1.2	2.0

	Hollanda	Belçika	İsveç	İsviçre
1960-1973	5.0	5.0	3.9	4.1
1973-1985	1.5	1.6	1.8	0.7

Kaynak: Sayılarla Kapitalist Ülkelerin Ekonomisi, IPW-Araştırma Broşürü 1/1987, s.35 (Almanca Baskı)

8 Marks, Kapital C 1, s. 58 (Almanca)

TABLO 2:

Gelişmiş kapitalist ülkelerde endüstri üretiminin yıllık ortalama gelişme hızı (% olarak)

	ABD	**Kanada**	**Japonya**	**Avustralya**	**FAC**	**Fransa**	**İngiltere**	**İtalya**
1960-1973	5.3	6.6	12.2	4.9	5.1	5.4	2.9	6.5
1973-1985	2.2	1.8	3.1	0.9	1.1	1.0	0.7	1.3

	Hollanda	**Belçika**	**İsveç**	**İsviçre**
1960-1973	6.8	4.9	5.8	4.8
1973-1985	1.3	1.0	0.9	0.3

Kaynak: agy., s.95.

Kapitalizmin temel çelişkisinin keskinleşmesi temelinde ortaya çıkan diğer çelişkiler, büyümede böylesi bir yavaşlamaya neden olmaktadır.

Bilimsel-teknik devrimin sonuçlarının geniş bir biçimde üretimde kullanılması, canlı emeğin yapılan yatırım harcamasına oranla daha az kullanımına, yani üretimde işgücünün "tasarruf edilmesine" neden olmaktadır. Buna bağlı olarak 80'li yıllarda görülen yığınsal işsizlik, tüketim mallarını alabilecek, ödeme gücü olan talebi daraltmakta ve üretim ile pazar arasındaki çelişkiyi sertleştirmektedir. Aynı zamanda, yapısal bunalımlar nedeniyle hızla küçülen önemli endüstri dallarında yeni yatırımlar yapılmaması nedeniyle, üretim mallarına olan talep de azalmakta, böylece üretim malları üreten dallarda da tıkanıklık ve üretimde azalma zorunluğu doğmaktadır.

Özellikle emperyalist silahlanma politikası toplumsal yeniden üretim sürecini bu bakımdan son derece olumsuz bir yönde etkilemektedir. Konunun günümüzdeki aldığı boyutlar nedeniyle, bu noktaya aşağıda ayrı bir bölümde değineceğiz.

Yukarıda çok kısa değindiğimiz ve iç pazarın gerektiği ya da 70'li yıllara kadar olduğu gibi gelişmesini engelleyen nedenler yanında, dış ekonomik ilişkilerdeki duruma da değinmek gereklidir. İç pazarda görülen sıkıntı, belli bir dönem için ihracat üzerinden hafifletilebilir. Hatta ihracatını büyük bir hızla attırılabilen ülkeler, kendi ekonomik gelişmeleri için bu alandan önemli itici güç olarak yararlanabilirler. Bunun örnekleri Japonya ve FAC'nin gelişmesinde görülmektedir. Fakat yazının başında belirttiğimiz gibi, dış ekonomik ilişkilerde de 70'li yıllardan beri derin değişimler olmuştur. Emperyalist yeni-sömürgeci politika sonucu değil yeni mallar almak, borçlarının faizlerini bile ödeyemeyecek durumda bulunan gelişmekte olan ülkeler, emperyalist ülkeler için pazar durumlarını son derece kısıtlı bir ölçüde yerine getirebilmektedirler. 1985 yılı rakamları incelendiğinde görülen, gelişmiş kapitalist ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yaptığı ihracatın 80'li yıllarda gerileyerek, 1979 yılı düzeyine düştüğüdür. 1986 ve 1987 yıllarında petrol fiyatlarındaki gerileme ile, en büyük alıcı durumunda olan petrol üreten ülkelerin alım gücünün gerilemesi sonucu bu düşüş daha da hızlanacaktır.

Satınalma gücünde önemli bir daralmanın diğer bir nedeni 70'li yıllarda görülen yüksek enflasyon hızıdır. Enflasyon fiyat artışlarıyla aynı şey olmamasına rağmen, paranın değer kaybetmesini göstermesi açısından, aşağıdaki tabloda 1950-1985 yılları arasında tüketici fiyatlarının yıllık ortalama artışına bakmak yararlı olacaktır.

TABLO 3:

(Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki tüketici fiyatlarında yıllık ortalama artış hızı (% olarak)

	ABD	**Japonya**	**FAC**	**Fransa**	**İngiltere**	**İtalya**
1950-1960	2.1	4.0	1.9	5.6	3.3	3.0
1960-1970	2.8	5.7	2.6	4.0	4.1	3.9
1970-1975	6.7	11.5	6.1	8.9	13.0	11.4
1975-1980	8.9	6.5	4.0	10.5	14.4	16.3
1980-1985	5.5	2.7	3.9	9.6	7.2	13.7

Kaynak: agy., s. 145

Tablo 3'ten de görüldüğü gibi, 70'li yıllarda en hızlı fiyat artışları gerçekleşmiştir. 80'li yıllarda bu artış belli ölçülerde gerilemiş olmasına rağmen, bu gelişim, aynı oranda artmayan gerçek ücretlerin 80'li yılların başında gerilemesine yol açmıştır. 1985 yılı itibariyle bakıldığında gerçek ücretler ABD'de 1973 yılı düzeyinden, FAC'de 1979 yılı düzeyinden daha geridedir. Buna bir de yığınsal işsizlik eklenince, yığınların satınalma gücünde büyük bir daralma olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kapitalist ülkelerin içinde bulunduğu bu ekonomik durum sosyal alanda, emekçiler açısından son derece ağır sonuçları beraberinde getirmektedir. "60'lı-70'li yıllarda, ekonomik konjonktürün elverişli olduğu koşullarda işçi sınıfı, emekçiler kendi durumlarını bir ölçüde iyileştirmeyi başardılar. Ancak, 70'li yılların ortalarından bu yana sıklaşan ekonomik bunalımlar ve üretimin teknolojik bakımdan yeniden yapılandırılması durumunu değiştirdi; sermayenin karşı saldırıya geçmesine, emekçilerin kazanılmış sosyal haklarının önemli bir bölümünü geri almasına olanak sağladı."[9]

Bu sorunların başında yığınsal işsizlik gelmektedir. 60'lı ve 70'li yıllarda belli sınırlar içinde hareket eden işsizlik 80'li yıllarda, deyim yerindeyse, bir patlama göstermiştir. Aşağıdaki **Tablo 4**'deki sayılar bunu kanıtlamaktadır.

İşsizlik, bugün gelişmiş kapitalist ülkelerdeki birincil sosyal sorun düzeyindedir. Özellikle bu işsizlerin büyük bölümünün önümüzdeki kısa dönemde iş bulma olanağı da yoktur. Eskiden devresel bunalım sırasında artan işsizlik, bunalım aşıldıktan sonra azalmaktaydı. Yukarıda sayılan nedenler sonucu bu alanda yeni bir durum ortaya çıktı. Devresel bunalım dönemi aşıldıktan sonra da, yığınsal işsizlik hissedilir bir gerileme göstermekten çok uzaktır. Hatta, ABD dışındaki diğer gelişmiş kapitalist ülkelerde işsizlik daha da artmıştır. Bu durum üretici güçlerde, bilimsel-teknik devrimin getirdiği gelişme ve buna bağlı olarak, yeniden üretim sürecindeki yeni yapılanmayla bağlıdır.

TABLO 4:
Gelişmiş kapitalist ülkelerde yıllık ortalama işsizlik oranları (% olarak)

	ABD	**Japonya**	**FAC**	**Fransa**	**İngiltere**	**İtalya**
1950	5.3	1.2	11.0		1.6	8.3
1960	5.5	1.6	1.3	0.7	1.6	5.6
1970	4.9	1.1	0.7	1.7	2.6	5.4
1973	4.9	1.3	1.3	2.1	2.6	6.4
1975	8.5	1,9	4.7	3.7	3.9	5.9
1979	5.8	2.1	3.8	5.9	5.1	7.7
1980	7.1	2.0	3.8	6.0	6.4	7.6
1981	7.6	2.2	5.5	7.3	9.5	8.4
1982	9.7	2.4	7.5	8.2	11.0	9.1
1983	9.6	2.7	9.1	8.5	12.1	9.9
1984	7.5	2.7	9.1	10.0	12.6	10.4
1985	7.2	2.6	9.3	10.1	13.1	10.6

Kaynak: **agy.**, s. 141.

Bunalımın somut göstergelerini daha fazlalaştırma olanağı var. Ama kanımızca bu örnekler, yazının başlarındaki saptamalarımızı kanıtlıyor. Zaten amacımız tek tek ülkeleri ele alıp, tüm bunalım göstergelerini analiz etmek değil, politik ekonomi açısından dünya kapitalist sistemindeki değişiklikleri incelemek. Şimdi biraz da yeniden üretim süreci ve silahlanma arasındaki ilişkiye, günümüzde silahlanmanın yerine daha yakından değinelim.

Silahlanma-Bilimsel-Teknik Devrim-Askersel Sanayi Kompleksi

Silahlanma konusuna yaklaşırken gözönünde bulundurulması gereken, bu olaya yalnızca ekonomik açıdan yanaşmanın yetersiz olduğudur. Günümüzde askersel etmen, uluslararası

9 **SBKP 27. Kongresi'ne Sunulan**... S. 20.

ilişkilerde son derece önemli ve hatta artık belirleyici yer almaktadır. Savaş mı, barış mı sorusu artık atılacak her adımda gözönünde tutulması gereken en önemli soru olmuştur.Günümüzdeki barış sorununu, Büyük Sosyalist Ekim Devrimi sonrasında genellikle olduğu gibi, yalnızca (en başta askersel-endüstri kompleksinin) kapitalist kâr motifiyle ve emperyalizm ile sosyalizm arasındaki sistem çelişkileriyle açıklamak yeterli midir? Kanımızca sorunu güncel olarak incelerken, üçüncü bir yön olarak 70'li yılların ortalarında oluşmaya başlayan ve 80'li yıllarda açıkça beliren somut-tarihsel durumu ele almak gerekiyor.

Bugünkü silahlanmayı emperyalizm ve onun belirleyici üretim ilişkisi tekelin karakterinden çıkarak açıklamak, artık doğru olmasına rağmen yeterli değildir. Elbette son tahlilde silahlanmanın nedeni tekelin karakteri ile bağlıdır ve ekonomik olarak özellikle silah üretimindeki sermaye tarafından körüklenmektedir. Fakat olaya daha çok-yönlü bakmak gerekiyor. Günümüzde silahlanma ulaştığı düzey nedeniyle her şeyden önce politik faktör tarafından belirlenmektedir. Çünkü, ne askersel endüstri kompleksinin artan hakimiyeti, ne de silahlanma politikası emperyalizmin ekonomik yasalarının karşı konulmaz sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Elbette bu yasalarda kök salmış olmasına rağmen, olumlu bir politik atmosferde bu gelişme önlenebilir.

Emperyalizmin günümüzdeki silahlanma stratejisi, 70'li yıllarda emperyalist pozisyonların zayıflamasıyla bağlantılı olarak oluşmuştur. Bu stratejinin oluşturduğu tehlike, askersel-endüstri kompleksinin toplumsal, yaşamın her alanında—ekonomik, askersel, ideolojik, politik ve kültürel— gücünü arttırması ve bilimsel-teknik devrimin üretici güçlerin gelişmesi yolunda oluşturduğu olanakların, yıkıcı güçlerin geliştirilmesinde de yeni bir aşamayı getirmesinde aranmalıdır. Devlet tekelci kapitalist üretim ilişkilerini, özellikle ABD'de artık askersel-endüstri kompleksi oluşturmaktadır. Askersel-endüstri kompleksi devlet tekelci kapitalizmi sisteminde, emperyalist hakimiyetin garanti altına alınmasında, askersel gücü ve askersel hakimiyet yöntemlerini ilk sırada gören temel güçlerden oluşmaktadır. Askersel-endüstri kompleksinin, sosyo-ekonomik temelini silah tekelleri ve bunlarla işbirliği içindeki banka tekelleri, askersel güç aygıtının merkezleri ve askerselleşme sürecini yönlendiren ve kontrol eden devlet ve tekelci devlet kapitalizminin organları oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi, askersel-endüstri kompleksinin bileşenleri devlet tekelci kapitalizminin değişik alanlardaki taşıyıcı etmenlerinden oluşmaktadır Bu etmenlerin bileşiminden oluşan bu küçük grup, ekonomik ve politik gücünün 80'li yıllarda özellikle de ABD'de artmış ve hakim duruma gelmiştir. Gücün merkezileşmesi ne denli tehlikeyi artırıyorsa, bu tehlikenin önlenmesinden yana olan güçler o denli genişlemektedir. Bu ulusal ve uluslararası olmak üzere iki aşamada görülmektedir.

Ulusal planda bugün bu stratejiye artan ölçüde karşı tavır alan güçler artık silahlanmadan çıkarı olmayan, askersel-endüstri kompleksine dahil olmayan, tekellerin belli kesimlerine kadar genişlemektedir.

Uluslararası alanda ABD bu tehlikeli stratejinin başını çekmektedir. Birçok noktada ABD, Batı Avrupa'daki müttefiklerine ve Japonya'ya dayatmalarda bulunsa da, emperyalistler arasındaki çelişkiler artık örtbas edilememektedir. Birçok gelişmiş kapitalist ülke de artan ölçüde ABD'nin silahlanma politikasına açıkça karşı çıkmakta, ülkelerine atom silahlarının girmesini yasaklamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin arasında günden güne büyümekte olan bir grup, ABD'nin silahlanma politikasına karşı artan ölçüde sesini yükseltmektedir.

İçinde yaşadığımız, insanlık tarihi için bu en kritik dönemde, askersel-endüstri kompleksinin, emperyalizmin en saldırgan çevrelerinin stratejisini engellemek ve silahlanmayı durdurmak, yığılmış olan silahları, her şeyden önce de atom silahlarını azaltarak yok etmek en önemli görevdir. İşçi sınıfının tarihsel misyonu barışın korunmasını içermektedir. Peki kapitalizm açısından bu süreç nasıl yanıtlanacak? "Sermayenin egemen merkezleri olup bitenleri akılcı, yapıcı değerlendirme yoluna koyabilecekler mi? Bu sorunun en kolay yanıtı, belki evet, belki de hayır olabilir. Ama tarih bize böyle bir öngörüde bulunma hakkı vermiyor. Biz, insanlık varolmaya devam edecek mi, etmeyecek mi sorusuna yanıt olarak 'hayır'ı kabul etmiyoruz. Biz şöyle diyoruz: Toplumsal ilerleme, uygarlık devam etmelidir, devam edecektir!"(10 diyerek bu sorunun yanıtını Gorbaçov veriyor. Bu sorumluluktan yola çıkarak, başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist ülkeler topluluğu, tüm uluslararası işçi hareketi, savaşın önlenmesi

---

10 **SBKP 27. Kongresi'ne Sunulan...**, s. 29.

görevini başa alıyor ve bu yolda, yeni düşünce çerçevesinde şu önemle saptamadan yola çıkıyor:

İçinde bulunduğumuz atom çağında savaş artık politikanın bir aracı olamaz. İnsanlık ya birlikte yaşayacak ya da birlikte yok olacaktır. Barış artık birbirine karşı silahlanarak değil, birlikte anlaşarak sağlanabilir.

Şimdiye kadarki saptamalarımızdan çıkarak, tekelci devlet kapitalizminin düzenleme bunalımının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

— Üretimdeki bilimsel-teknik devrimin etkisi altında gelişen yeniden yapılanma,
— silahlanmada ulaşılan yeni düzey,
— kapitalist uluslararasılaşma ve bunun getirdiği çelişkiler,
— yeni sömürgeciliğin bunalımı,
— ekolojik sorunların aldığı boyutlar,
— görece fazla sermaye birikimi.

Bu koşullar altında emperyalizm, yeni duruma uyum sağlamak zorundaydı. Bu zorunluluk altında 70'li yılların sonuna doğru, önemli emperyalist ülkelerde ardı ardına uygulanan politikada değişim gözlenmektedir. Ekonomik politika, dış ve iç politika, ideoloji ve toplumun diğer alanlarındaki bu değişim yeni-tutuculuğun, Keynesçiliğe karşı galibiyeti olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yazıda bu konuya ayrıntılı değinme olanağımız yok. Böylesi geniş bir konu ayrı bir yazının içinde ele alınmalıdır. Ama yine de biz kısaca yeni tutuculuğun bazı önemli noktalarına değinmek istiyoruz.

Yeni-tutuçuluğun Tarihsel Yeri ve Kaynakları

Bilindiği gibi burjuvazi, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim duruma gelmesinden beri iki temel ideolojiyi uygulamaktadır:

1) reformist
2) tutucu.

Kapitalist sistemin görece rahat geliştiği dönemlerde birinci akım genellikle hakim olurken, bunalımların derinleştiği dönemlerde burjuvazi ikinci akıma daha fazla sarılmaktadır. Bu açıdan yeni-tutuculuk, genel olarak burjuvazinin ve ona yakın sosyal ve politik güçlerin derinleşen bunalım süreçlerine karşı, ideolojik, politik ve ekonomik alanlarda görülen kendini koruma reaksiyonu olarak tanımlanabilir. Yeni-tutuculuk burjuva politikası ve ideolojisinde son yıllarda hakim olan, tarihsel olarak zamanını doldurmuş kapitalist sistemi ayakta tutmak için militan anti-komünist ve sosyal haklara saldıran akımdır. Bu temelde, iç politika alanında yeni-tutuculuk yalnızca devrimci akım ve örgütlere karşı değil, aynı zamanda sosyal demokrat, reformist ve burjuva-liberal akım ve örgütlere de karşı çıkmaktadır.

Uluslararası alanda ise militan anti-komünizmle birlikte, ulusal kurtuluş hareketlerine karşı olmak, bağımsızlığı elde etmiş ülkeleri tutucu yeni sömürgeci yöntemlerle tekrar emperyalist sisteme her yönden bağlamak yeni tutuculuğun özellikleridir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde tutuculuğun etkisinin artmasının temelinde, yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi, kapitalizmin iç çelişkilerinin derinleşmesi, tekelci burjuvazinin en gerici kesimlerinin güçlenmesi, uluslarötesi tekellerin hakimiyetinin büyümesi yatmaktadır. Özellikle iç politika alanındaki değişiklik açısından bakıldığında, neden olarak, işçi hareketinin ve demokratik yığın hareketlerinin gelişmesi, burjuvaziyi belli tavizlere zorlamış olması ve 70'li yıllarda sermayenin kâr etme koşullarındaki kötüleşme ortaya çıkmaktadır.

70'li yılların başında emperyalist ülkelerdeki durum incelendiğinde, şu tablo ortaya çıkmıştı: ABD'de insan hakları için yığın hareketleri ve 60'lı yılların sonunda Vietnam savaşına karşı yığınsal protestolar artmıştı. Fransa, FAC ve İtalya'da 68 olayları olarak tarihe geçen protesto hareketleri yığınlarda yeni bir bilinç yaratmış, toplumda bir şok etkisi yapmıştı. İngiltere, Japonya ve diğer gelişmiş kapitalist ülkelerde de oldukça kapsamlı demokratik hareketler gelişmişti. Bu temelde sendikalar, sermayeyi tavize zorlayabilmişti. Sendikaların, ulusal gelirin dağılımındaki, yani kâr ile ücretlerin paylarının belirlenmesindeki ağırlığı artmıştı. Burjuva çevrelerin, sendikalarla anlaşarak 70'li yıllarda ücretleri dondurmak ve hatta düşürmek yoluyla, işçi sınıfının üzerine yıkılacak anti-enflasyonist politika uygulama çabaları başarısızlıkla so-

nuçlanmıştı. Hakim sınıflar ve ideologları, emek ile sermaye ilişkilerinin temelden yeniden gözden geçirilmesi ve bir revizyona tabi tutulması sonucunda birleştiler. Yeni-tutuculuk böylece yaygınlaştı ve 'serbest yatırımcılık', 'devletin ekonomideki rolünün azaltılması' sloganları altında sosyal haklara karşı saldırıya geçti. Yeni-tutuculuğun hakim duruma gelmesi kapitalist ekonomik politikada basit bir değişim olarak anlaşılamaz. Burada sorun, kapitalizmin görece rahat geliştiği dönemlerde burjuvazinin karşıtlarına vermek zorunda kaldığı hakların geri alınması çabası (sosyal-intikam) ve böylece yitirdiği ya da zayıflamış olan konumlarını, en gerici biçimde yeniden kazanma çabasıdır.

Gerek propagandada, gerek güya 'bilimsel' incelemelerde öne çıkartılan 'bireyin özgürlüğünün kısıtlanmaması', 'devletin ekonomik alandan elini çekmesi' v.b. gibi tezlerin altında yatan, devletin, işçi hareketi, yığın hareketleri sonucu üstlendiği belli sosyal alanlara saldırıdır. Yoksa yeni-tutuculuk 'güçlü devlete' karşı değil, tam aksine devletin tekeller hizmetinde güçlendirilmesinden yanadır. Amaç devletin tekellere kâr sağlayabilecek yatırım alanlarından elini çekmesi ve emek ile sermaye arasındaki çatışmalarda, sermayeden yana açık tavır almasıdır. Devletten beklenen ilk adımlar yeni yasalarla grev hakkının kısıtlanması, sendikaların zayıflatılması, dayanışma grevlerinin yasaklanması, kapitalistlere geniş haklar verilmesi, vergi sisteminin tekeller yararına değiştirilmesi, sosyal harcamaların kısıtlanması olmuştur.

Politik ekonomi açısından yeni-tutuculuğun temelinde yeni-klasik ekonomik düşünce yatmaktadır. Bu alanda oluşmuş olan;

1) Şikago ekolü diye bilinen Milton Friedmann'ın yeni-klasik monetarist görüşleri,

2) Talebe yönelik ekonomik görüşler (supply-side)

bu iki akım, yeni-tutuculuğun ekonomik alanlarda temeline kaynak olmaktadır.

ABD ekonomisi Milton Friedmann'ın başını çektiği Şikago Ekolü 70'li yıllarda, Keynesci düzenleme politikasına karşı, akut sorunları yeni-klasik temeller üzerinde yükselen monetarist politikayla çözmek iddiasıyla ortaya çıktı. Burada ilginç olan tekelci kapitalizme geçiş ve devlet tekelci kapitalizminin gelişmesi ile birlikte artık hayati gereksinmelerine yanıt veremediği burjuva ekonomistlerince bile kabul edilmiş olan eski düşüncelerin, ısıtılıp yeniden piyasaya sürülmesidir. Monetaristler, Keynesci devlet bütçesi (fiskal) politikasına karşı, para miktarını belirlemeyi, devlet tekelci ekonomi düzenlemesinin temel yöntemi olarak görmektedirler. Milton Friedmann, devletin (Merkez Bankası üzerinden) her yıl para miktarını belli bir ölçüde büyütmesini şart koşan bir yasanın gerekliliğini savunmaktadır. Bu düşüncenin altında yatan, kapitalist yeniden üretim sürecinin gelişmesinin, dolaşımda olması gereken para miktarının artmasını beraberinde getirmesi ve bundan yanlış sonuçlar çıkarılarak, devlet eliyle para miktarını genişletmenin ekonomik büyümeyi arttıracağı düşüncesidir. Burada neden ile sonuç karıştırılmaktadır. Bilindiği gibi, kapitalist yeniden üretim sürecinin genişlemesi, birikimin nesnel yasalarına bağlıdır ve genişleyen yeniden üretim süreci de para ve kredi miktarında da genişlemeyi şartlandırır; monetaristlerin öne sürdükleri gibi, bunun tersi geçerli değildir. Para miktarı politikasıyla, devletin ekonomik süreçlerin gelişmesine etki yapabilmesi doğrudur, ama bu mekanizmayı abartmak, yaşamın da gösterdiği gibi, çelişkilerin daha da derinleşmesine götürmektedir.

Elbette Friedmann'ın istediği yalnızca para miktarı politikasının uygulaması değil, tekellerin kârlarını yükseltecek çok yönlü bir politikanın uygulanmasıdır.

Sendikalar karşısındaki tutumları monetaristlerin kimin safında yer aldıklarını, kimin ideologluğunu yaptıklarını açıkça ortaya çıkarmaktadır. Friedmann, sendikaları ekonomiye en zararlı tekeller olarak görmektedir. Ona göre, sendikalar, verdikleri savaşım sonucu elde ettikleri haklarla ekonomiye büyük zarar vermektedirler. Çünkü işgücünün fiyatı yükseldiği için birçok kapitalist kâr oranının azalmasını gözönünde tutarak yeni yatırım yapmamaktadır. Bu kötü durumdan çıkışın tek yolu olarak da, Friedmann sendikaların zayıflatılması, eğer başarılırsa dağıtılmasını savunmakta ve işçi sınıfının, burjuvaziye karşı ekonomik hakları için örgütlenmesinin engellenmesini istemektedir. Bu yolda, özellikle ABD'de burjuvazi belli ölçülerde başarılar elde etmiştir. Reagan hükümetinin işbaşına gelmesinden beri ne yazık ki, ABD'de sendikalar büyük ölçüde zayıflamıştır. FAC'de Kohl hükümeti yasalar üzerinden sendikaların gücünü zayıflatmaya çabalamaktadır. İngiltere'de devlet tekeller yanında, sendikalara karşı bayrak açmıştır. Görüldüğü gibi ilk bakışta, son derece saçma gibi görünen bu düşünce ye-

ni-tutucu politikanın en önemli temellerinden birini oluşturmakta ve burjuvazi açısından başarıyla da uygulanmaktadır.

Yeni-tutuculuğun ikinci temel kaynağını oluşturan talepe yönelik ekonomi düşüncenin çıkış noktasını, rekabet kabiliyeti olan malın alıcı bulacağı ve arzın talebi yarattığıdır. Bu düşünce çok eskidir ve ünlü Say adlı ekonomist tarafından ortaya atılmıştır. Burada yeni-tutuculuğun yapmak istediği ve bizim açımızdan önemli olan, bu düşünceden çıkarak işsizliği haklı göstermektir. Gayet basit bir mantıkla bu soruna yaklaşılmaktadır. İşgücü bir mal olduğuna göre, eğer kabul edilebilecek bir fiyatla pazarda bulunursa, alıcı bulur. Ama işgücü kapitalistler için son yıllarda çok pahalı duruma gelmiştir ve bu yüzden bu mala gerektiği kadar alıcı çıkmamaktadır. Yani suçlu yine işçi sınıfıdır. Çünkü aldıkları haklarla işgücünün fiyatını öyle bir yükseltmişlerdir ki, bu malın alınması kapitalistler için olanaksız duruma gelmiştir. Buna karşı yapılabilecek şey ücretlerin düşürülmesi, böylece işgücünün fiyatının olumlu bir düzeye gelmesidir.

Elbette biz bu yazı çerçevesinde bu düşünceleri çok basitleştirerek sunuyoruz; başta da belirttiğimiz gibi, bu görüşlerin eleştirisi başlıbaşına inceleme konusudur. Ama özet olarak söylersek, yeni-tutuculuğun ekonomik politikasında temel düşüncesi, kapitalizmin içine düştüğü bunalımın suçunu işçi sınıfında görmektir. Bu temelde sosyal-intikamcılık politikası geliştirilmekte ve bu yalnızca ekonomik yaşamla sınırlı kalmamakta, toplumsal yaşamın tüm alanlarında buna uygun bir politika uygulanmaktadır. Yeni-tutuculuğun en tehlikeli olduğu alan da silahlanma alanıdır. Militan anti-komünist düşünce, yeni-tutucu ideolojinin silahlanmayı arttırma istemini şartlandırmakta ve bu sorunu çok tehlikeli boyutlara ulaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yeni-tutuculukla mücadele, tüm barıştan yana güçler için bir görev olmaktadır.

Şimdiye değin yapmaya çalıştığımız açıklamalardan ve saptamalardan çıkarak, bazı sonuçlara varmak gerekiyor.

Emperyalizm, yukarıda değlndiğimiz nedenlerden dolayı 70'li yıllardan başlayarak, yeni varoluş koşulları altında bir değişim yoluna girmiştir. Elbette bu değişimde, kapitalizmin temel özellikleri değişmemekte, daha yüksek bir düzeye adapteolmaktadır. Dünyamızda daha uzun bir süre iki ayrı sistem var olacaktır.Emperyalizmin bugün karşı karşıya bulunduğu sorunların, onun kısa sürede yok olmasına yol açacağını beklemek yanlıştır. Kapitalizm yeni oluşan koşullara uymayı başarmaktadır. Bu uyum toplum için son derece ağır sonuçları getirmekteyse de, bilimsel-teknik devrimin etkisi ve üretimde bu sonuçların geniş ölçüde kullanılması üretici güçlerin gelişmesinde yeni olanaklar yaratmaktadır. Bu olanakları kendi kâr amacı için kullanabildiği ölçüde tekeller -özellikle de uluslarötesi tekeller- güçlerini arttırmakta ve toplumun her alanında hakim duruma gelmektedirler. Bilimsel-teknik devrimin sonuçları silahlanma alanında geniş ölçüde kullanılmaktadır ve böylece yıkıcı güçlerin gelişmesinde de yeni bir aşamaya ulaşılmıştır. Bu koşullar altında, savaş tehlikesine karşı mücadele, emperyalizmi barış içinde yanyana yaşama politikasına zorlamak işçi sınıfının önemli ödevi durumuna gelmektedir. Aynı zamanda, askersel-endüstri kompleksine dahil olmayan çok geniş çevreler de bu tehlikenin bilincine varmakta ve silahlanma politikasına karşı çıkmaktadırlar. Hangi sınıftan olursa olsun, atom savaşına karşı çıkan, silahlanmanın sınırlandırılıp, çatışma politikasından yumuşama politikasına geçişi savunan tüm güçlerin ortak çabası günümüzde her zamankinden daha fazla olanaklı ve gereklidir. Bu açıdan bakıldığında, üretilen politikalarda, dünyamızda gelişen olaylara bakış açımızda yeni bir düşünceyi hayata geçirmek zorundayız.

İkinci olarak, uluslarötesi tekellerin ve ortaklarının ekonomik ve sosyal politikalarına alternatif demokratik bir politikanın ortaya konması büyük önem taşımaktadır. Yeni-tutuculuğa karşı, ülkenin gelişmesi ve emekçilerin haklarının korunabilmesi, mücadelesinin başarısı için bu zorunludur.

Üçüncü olarak, ülkedeki ve uluslararası alandaki gelişmeler artan ölçüde içiçe geçmekte, uluslararasılaşma süreci ilerlemektedir. Bu durumda, yalnızca ulusal çerçeve ile sınırlı olmayan, işçi sınıfının ve geniş demokrasi güçlerinin uluslararası işbirliği ve dayanışma eylemlerinin yoğunlaştırmasına dayalı bir mücadele anlayışı zorunlu olmaktadır.

İDEOLOJİLERİN TARTIŞMASI VE ORTAK GÜVENLİK

Geçtiğimiz yıl, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde iktidar partisi olan Almanya Sosyalist Birlik Partisi ile Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki Sosyal Demokrat Parti arasında bir ortak belge imzalandı. "İdeolojilerin Tartışması ve Ortak Güvenlik" başlığını taşıyan ve birkaç yıl süren önhazırlıklar sonucu ortaya çıkan bu belge, dünya barışının korunması ve öteki global sorunların çözümü için işbirliğini ve bununla birlikte farklı ve karşıt görüşlere sahip olunan konularda ideolojik mücadeleyi uygar bir biçimde yürütmeyi öngörüyor. Bir komünist ve bir sosyal-demokrat parti arasında uzun yıllardan sonra, bu belgeyle ilk kez karşılıklı ilişkiler sistemi üzerine bir anlayış birliğine varılmıştır. Bu belgenin ülkemizde de geniş bir ilgi uyandıracağını düşünüyoruz. Belgeyle birlikte, belgede yeralan görüşler konusunda ortaya çıkan sorunların yanıtlandığı bir röportajı da yayınlıyoruz. ASBP MK Toplum Bilimleri Akademisi Rektörü Otto Reinhold bu röportajda günümüzde barış ve toplumsal ilerleme mücadelesinin kimi temel konularına ilişkin soruları yanıtlıyor.

Ortak güvenlik yoluyla barışın korunması

1. Dünya tarihinde ulaşılan yeni durum, şu olgu tarafından belirlenmektedir: Bundan böyle insanlık artık yalnızca ya birlikte yaşayabilir ya da birlikte yokolabilir. Tarihte böylesi bir seçeneğin eşi yoktur. Bu, tarihte, aynı şekilde eşi olmayan-yeni bir politik düşünceyi, uluslararası konulara, özellikle de barışın korunmasına yeni bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Savaş, nükleer çağda artık politikanın bir aracı olamaz. Nükleer silahla donatılmış ittifakların savaşa tutuşmaları, her türlü politikanın sonu, tüm amaçların yokedilmesi demektir. Barışın korunması, sorumluluğu taşınabilir olan politikaların temel önkoşulu haline gelmiştir. Silahlanma yarışını tırmandırmaya, çatışmaya, askersel üstünlük, yara almazlık ve dünya egemenliği amaçlamaya dayalı her politika, bu gerekliliğe ters düşmektedir. Bu, uluslararası gerilimleri ve dünya barışına yönelik tehdidi daha da arttıracaktır. Zamanımızın buyruğu, uluslararası ilişkilerde bir dönüm noktasını, barışın ortaklaşa korunmasını, diyalog ve silahsızlanmayı, uzlaşmayı, çıkarların karşılıklı dengelenmesini, işbirliğini ve yumuşama sürecinin yeniden canlandırılmasını içeren politikayı sağlamaktır. Bu, güvenliğin, mevcut yığınaklara sürekli yeni yığınsal kırım silahları eklenerek sağlanabileceğine halâ inanan tüm güçlere karşı yaşama geçirilmelidir. Uluslararası gelişmelerde böylesi bir dönüm noktası, yalnızca gerekli olmakla kalmıyor, bu aynı zamanda da olanaklıdır.

* Barış, silahlanma yarışına son verilmesi, yumuşama, her iki sistemin, tüm devletlerin ve tüm halkların, tüm insanlığın çıkarınadır.
* Toplumsal, politik, ideolojik ve felsefi farklılıklara ve çelişkilere karşın, bu konuda aktif tutum alan insan, örgüt, parti, hükümet ve devlet çevreleri genişliyor, etkileri giderek daha fazla hissediliyor.

Doğu'da ve Batı'da giderek daha fazla insan şunu kavrıyor: Nükleer çağda barış ve güvenlik daha fazla ve daha mükemmel askersel araçlarla değil, sürekli olarak yalnız ve yalnızca politik eylem aracılığıyla sağlanabilir. Dünyada güvenliği ve istikrarı belirleyen silahların niteliği değil, izlenen politikaların niteliğidir. Bunun kavranmasının üstün gelmesine yardım etmek ve bunu pratik politikaya dönüştürmek, tüm insanların çabasını gerektirmektedir.

2. Bugün barış, artık birbirine karşı silahlanarak değil, ancak birbiriyle anlaşarak sağlanabilir. Bu nedenle, herkes için eşit ve ortak güvenlik örgütlenmelidir. Bu, her bir tarafın, öteki tarafın meşru güvenlik çıkarlarını gözönüne almasını ve bunlara saygı göstermesini gerektirmektedir. Diyalog, silah denetimi görüşmeleri, somut barış ve silahsızlanma girişimleri, ancak bu yoldan ileriye gidebilir. Bu arada her bir taraf karşısındaki için, kendisi için öngördüğüne eşit ölçüde güvenliği kabul etmelidir.

Etkili ve kalıcı bir uluslararası güvenlik sistemi, yalnızca askersel değil, aynı zamanda politik, ekonomik ve insani alanları da içermelidir. Çünkü silahsızlanma, diyalog ve karşılıklı güvenin sağlanması, adil bir dünya ekonomik düzeninin kurulması, global sorunlara ortak yaklaşım ve açlığın üstesinden gelinmesi için uluslararası işbirliği, birbirlerini karşılıklı olarak teşvik ederler.

Barış içinde yanyana yaşama ve ortak güvenlik kavramları, bugün, aynı ölçüde bu anlayışa dayanmaktadır.

3. Uluslararası ilişkilerde, insanlığın üzerindeki yeni türden tehlikeyi gözönüne alan yeni bir politik düşünce, herşeyden önce şu belirgin özellikleri taşımalıdır: Bütün insanların ortak çıkarı gereği:

— Nükleer tehlikenin önlenmesi,

— Yaşamın güvenlik altına alınması ve herkes için insanlık onuruna yaraşır bir varoluşun sağlanması,

— Dünya ve çevresindeki canlıların yaşam alanının korunması ve çevre bunalımının üstesinden gelinmesi,

— Gelişmekte olan ülkelerdeki açlığa karşı mücadele verilmesi, bu ülkelerdeki borçlanmanın ve ekonomik sıkıntının ortadan kaldırılması ortak bir insanlık görevi olarak kavranmalı ve tanınmalı ve ortaklaşa ele alınmalıdır.

Böylesi bir politik düşünce ve davranışın hedefi, Avrupa'da ve dünyada bir politika aracı olarak savaşa başvurulmadığı, askersel şiddet araçlarının, ortadan kaldırılmadıkları sürece kullanılmasının engellendiği, devletler arasındaki anlaşmazlıkların üzerinde mütabakata varılmış yöntemler temelinde barışçı bir şekilde giderildiği ve her bir halkın kendi kaderini belirleme hakkının kabul edildiği ve buna uyulduğu, istikrarlı ve kalıcı bir barış düzenidir. Yalnızca savunmaya ve saldırmamazlığa yönelik askersel doktrinler bu hedefe hizmet eder.

İki toplumsal sistem arasındaki karşı karşıya gelmenin bir biçimi yukarıda formüle edilen hedefe uygun düşer. Bu biçim, barışçı yarışmayla, bütün politik ve ideolojik karşıtlıklar konusunda şiddetten arınmış tartışmayla ve karşılıklı yarar ve avantaj sağlayan işbirliğiyle belirlenir. Burada, iki sistem temel konularda aralarında bulunan sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik karşıtlıklara rağmen, birbirleriyle yaşamasını ve birbirleriyle iyi geçinmesini öğrenmek zorundadırlar.

Bunun için iki taraf açısından da şunlar gereklidir:

* Ne yapacağı öngörülebilir olmak, açıklık ve araçların seçiminde ihtiyatlılık;
* Diyalog, güven verme, uzlaşma, güvensizlikleri ve tehdit korkusunu ortadan kaldırma ve ortak görevlerde iş ortaklığı yeteneği.

Günümüzde en önemli görev, silahlanma dinamiğini durdurmak ve silahsızlanma dinamiğini yürürlüğe sokmaktır.

II.

Toplumsal sistemler arasında barışçı yarışma

1. İki sistem arasındaki ilişkiler yalnızca ortak, paralel ya da birbirine yakınlaşan çıkarlarla değil, aynı zamanda hepsinden önce, birbirine ters düşen çıkarlarla belirleniyor. Birbirlerinden niteliksel olarak farklı ve birbirlerine karşıt iki sosyo-ekonomik ve politik sistemin yanyana varolması ve karşı karşıya gelmesi uluslararası ilişkilerin önemli bir ayırdedici özelliğidir.

Ana iki sistemden hangisinin daha iyi olduğu tartışması, ancak, barış güvenlik altına alındığında ve tarih devam edebildiğinde, sonuna kadar götürülebilir.

2. Dolayısıyla, iki toplumsal sistemin karşı karşıya gelmesi, yalnız ve yalnızca barışçıl yarışma biçiminde, yani şiddete başvurmadan yürütülebilir. Her iki sistem de kendisinde varolduğunu belirttiği üstünlükleri, ancak, hem kendi sınırları içindeki, hem de kendi sınırları dışındaki insanları ikna eden örneklerle gösterebilir.

Bu nedenle, iki sosyal ve politik sistem arasındaki yarışma, iki sistemden hangisinin insanlığın yakıcı sorunlarının çözümüne en etkili katkıyı yaptığına, hangisinin insanlığın gelişip serpilmesi için en elverişli toplumsal koşulları sunduğuna, hangisinin insanlara kendi çıkar ve haklarını kabul ettirmede, değerlerini ve ülkülerini gerçekleştirmede daha iyi şanslar sağlandığına yönelik olmalıdır.

3. Herşeyden önce söz konusu olan, her bir toplumsal sistemin barışın güvence altına alınmasına, çevreyle ilgili tehlikenin üstesinden gelinmesine, Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmesine yaptıkları katkıdır.

Bu, şunları da içermektedir:

— Bilimsel-teknik ilerlemeye sosyal bakımdan egemen olunması;

— Canlı demokrasinin geliştirilmesi, insan haklarının sosyal, politik ve kişisel (bireysel) haklarla karşılıklı bağımlılıkları içinde gerçekleştirilmesi ve daha da geliştirilmesi;

— Ekonomi ile çevre, insan ile doğa arasındaki ilişkilerin, daha sonraki kuşaklar karşısında da sorumluluk duyar bir şekilde biçimlendirilmesi.

4. Toplumsal sistemler arasındaki yarışmayla işbirliği, yalnızca birbirini dışlamamakla kalmıyor, aynı zamanda, çoğu zaman çelişkili olmakla birlikte, bir bütün oluşturuyor.

Doğu ile Batı arasındaki, iki tarafa da yarar sağlayan, eşit haklı işbirliği uluslararası ilişkilerde gerekli dönemeci sağlıyor ve Avrupa'da yumuşamaya hizmet ediyor. 70'li yıllardaki yumuşama döneminin deneyimi bunu iyice kanıtlıyor. Öte yandan, yumuşama politikasındaki ilerlemeler, devletler arasında politik, ekonomik, bilimsel-teknik, kültürel ve insancıl alanlardaki işbirliği olanaklarını da genişletiyor.

Her iki toplumsal sistemin de bu işbirliğine gereksinimleri vardır, çünkü dünya ekonomisinde içiçe geçme ilerliyor, üretici güçlerdeki gelişme ulusal çerçeveleri kırıyor ve global sorunlar keskinleşiyor.

Böylece, sistemler ve devletler arasındaki işbirliği, ulusal ekonomilerin ve dünya ekonomisinin gelişmesinin, insanlığın global sorunlarının adım adım çözülmesinin, dünyadaki yoksulluğun ve azgelişmişliğin üstesinden gelinmesinin, kültür ve enformasyon alanlarındaki alışverişin, kısacası, insan uygarlığının gelişmesinin bir önkoşulu oluyor.

Biz dostça işbirliği, güven ve iyi komşuluk Avrupa'sı istiyoruz. AGIK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) sürecinin bir bütün olarak derinleştirilmesi, bugün de bunun önemli bir temelini oluşturmaktadır.

5. Günümüzde artık, silahsızlanma ve karşıt sistemler arasında barışçı yarışmayla barışı güvenlik altına alma konusundaki aktif politikanın akla uygun bir başka alternatifi yoktur. Buna rağmen bu politika ciddi engellerle karşılaşmaktadır.

Böylesi bir yarışma ve işbirliği politikası, iki sistemin birbirine karşıt toplumsal yapı ve ilkelerinden kaynaklanmaktadır.

Silahların azaltılması ile birlikte gittiği zaman, sistemler arasındaki yarışma, her iki sistemde de sosyal ilerleme sağlayabilir ve sosyal ilerlemeyi hızlandırabilir.

III

Yeni bir politik tartışma ve diyalog kültürünün gerekliliği

Biz Alman komünistleri ve sosyal-demokratları, günümüzde, barışın karşılıklı silahlanma ile değil, yalnızca birlikte anlaşarak ve örgütlenerek sağlanabileceği konusunda aynı görüşteyiz. Barış mücadelesindeki yeni ortak çıkarlar, buradan kaynaklanıyor.

Sosyal-demokratlar ve komünistler, kendilerini, Avrupa'nın hümanist mirası önünde yükümlü hissediyorlar. Her ikisi de bu mirası canlı tutmak, emekçi halkın çıkarlarını savunmak, demokrasi ve insan haklarını yaşama geçirmek iddiasındadır.

Ancak, sosyal-demokratlar ile komünistler, bunun nasıl yapılacağı konusunda 70 yıldır sert bir tartışma içindedir. Bu tartışma, çoğu zaman, her ikisinin bir ve aynı kavrama değişik anlamlar vermeleriyle keskinleşmiştir.

Sosyal-demokratlar kendilerini Batı demokrasisinin ayrılmaz bir parçası olarak görürler. Kuvvetler ayırımı ve denetiminin çeşitli biçimleriyle çoğulculuk temelinde örgütlenmiş demokrasi, onlar için bağlayıcıdır; gerektiğinde kapsamı içinde demokratik sosyalizme ilişkin öngörülerini gerçekleştirmek istedikleri amaçlar uğruna savunulacak çerçevedir.

Marksist-Leninistler için demokrasi, öz itibariyle, belli başlı üretim araçlarının mülkiyeti ve bununla bağlı olan politik erk tarafından belirlenen bir erki yürütme biçimidir. Bu nedenle,

en önemli üretim araçlarının kamu mülkiyetine geçirilmesi, işçi sınıfının ve onun bağlaşığı olan emekçilerin politik erki, onlar için, geniş kapsamlı demokratik hakların temelidir. Onlar, demokrasiden, herşeyden önce, emekçilerin ekonominin ve toplumun yönetimine ve biçimlendirilmesine ve bunların denetlenmesine gerçek katılımını anlıyorlar.

Sosyal-demokratlar için insan hakları bizzat kendi içinde mutlak bir değere sahiptir, ekonomi ve devlet erkinin tüm biçimlerine karşı her zaman yeni bir yolla korunmalı ve hayata geçirilmelidir. İnsan hakları, temel haklar biçiminde, devletsel davranışlar için birer ölçüt ve amaçtır. Sosyal-demokratlar, sosyal güvenlik, yaşamda ve eğitimde eşit olanaklar politikalarını bu temel haklara ve demokratik sosyalizmin değerlerine dayandırırlar.

Marksist-Leninstler toplumsal mülkiyetle bunun sonucu oluşan politik erk ilişkileriyle bireyin özgür gelişmesi için sosyo-ekonomik temellerin oluştuğunu belirtirler. Sosyal güvenlik, herkese iş, toplumsal adalet ve herkese eğitim olanağı sağlanması, onlar için, demokrasinin ve insan haklarının gelişmesinin vazgeçilmez temelleridir. İnsan haklarının uygulanmasının, kendilerinin sosyo-ekonomik sisteminin daha da geliştirilmesiyle bağlı olduğunu ısrarla belirtirler.

Sosyal-demokratlar için kültürde, bilimde, sanatta ve politik görüş oluşması alanında dinamik ve olabildiğince sınırsız çoğulculuk, özgürlüğün tartışılmaz ifadesidir, bireyin gelişmesine hizmet eden demokrasinin bir önkoşulu ve aynı zamanda sonucudur.

Marksist-Leninistler,sosyalist toplumun kendi payına bilimsel teknolojik ilerleme ile toplumsal ilerlemeyi kopmaz bir biçimde bağlamaya yetenekli olduğu, böylece bireyin herşeyin merkezinde kaldığı, gelişmenin dışına itilmediği, tüm insanların yaratıcılığının, buluş yeteneğinin ve fikir zenginliğinin, onların çok çeşitli çıkar ve gereksinimlerinin karşılanmasını gerektirdiği ve bunu teşvik ettiği ilkesinden hareket ederler.

Bu temel konular üzerine ve teori ile pratiğin şu ya da bu tarafta çakışmadığı noktalar hakkındaki görüşler üzerine tartışma sürecektir. Böylesine zıt temel konumlar üzerine tartışma ne uzlaşma formülleriyle, ne de barış isteğine çağrı yapmakla sonuçlanabilir. Böylesi çelişkilerin üzerinin örtülmesi de hiç kimseye yarar sağlamayacaktır. Ancak temel konumlar üzerine bu tartışma eğer komünistlerle sosyal-demokratlar birbirlerinin temel kararlarını dikkate aldıkları, hayali düşmanlar yaratmadıkları, karşı tarafın davranışlarını kuşku ile karşılamadıkları, onun inançlarını kasıtlı olarak çarpıtmadıkları ve temsilcilerini karalamadıkları bir biçimde yürütülürse, sistemler arasındaki üretici rekabetin bir parçası olabilir.

Her iki taraf da kendisini kazanımları ve başarıları ile olduğu gibi, hataları ve başarısızlıklarıyla da ölçtürmek zorundadır. Komünistler, kendi sosyalizmlerinin, ona özgü avantajlarını herkese iş olanağı, toplumda herkes için güvenlik ve refah, emekçi halkın devlet, ekonomi ve toplum işlerinin hazırlanması, kararlaştırılması ve denetimine katılması, bilimsel teknik ve toplumsal ilerlemenin birbirine bağlanması, gençlere eğitim ve öğrenimle birlikte güvenlikli bir gelecek- gittikçe daha kapsamlı bir biçimde kapitalist toplumun karşısına koyacağına kesinlikle inanırlar.

Sosyal-demokratlar, (kapitalist ekonomik faaliyetlerin özünde varolan tehlikeleri küçümsemeden) yeni, ağır sorulara gerekli yanıtları bulmanın, yeni teknik olanakları yaşamın niteliğini yükseltme hizmetine sokmanın, ekonomik erkin kötüye kullanılmasına karşı güçleri hareketlendirmenin, gerekli değişimleri yapmak için çoğunlukları oluşturmanın ve toplumun demokratikleştirilmesini ilerletmenin en iyi yolunun, özgür ve sınırsız bir tartışmadan, fikir ve yaklaşımlar arasında yarışmadan geçtiğine inanırlar.

Sosyal-demokratlar, Batı demokrasisinin anayasal mutabakatının ortakları oldukları için, öteki rakip güçler adına hiçbir sorumluluk yüklenmemekle birlikte, birçok konuda Batı demokrasisini temsilen konuşuyorlar. Ancak öteki politik güçlerin, benzer şekilde, sistemler arasındaki tartışmalı diyaloga katılmaları, selamlanacak bir şeydir.

IV.

Politik tartışma kültürünün yaratılması yolunda ilk adımlar

Böylece biz, şu konuda aynı görüşü paşlaşıyoruz:

Değerlerimizin ve ilkelerimizin yaşama geçirilmesinin temel önkoşulu barıştır;

barışın korunması yolunda gerçekleştirilebilecek işbirliği, bu değerlerin inkâr edilmesini ne gerektirir, ne de bunu tavsiye edilir kılar.

Demek ki, hem görüşlerimizin çakıştığı, hem de daha tartışmamız gereken sorunlar vardır.

Mutabakat ile uzlaşmazlık arasındaki ortamda yaşamak zorundayız.

Bu, mücadelenin biçimleri ve içeriği açısından ne anlama geliyor?

1. Her iki taraf da gelecekte uzun bir dönem yanyana varolacaklarını ve birbirleriyle iyi geçinmeleri gerektiğini kavramalıdır. Hiçbir taraf ötekinin yaşama hakkını inkâr edemez. Bir sistemin diğeri tarafından yokedileceği perspektifine umut bağlamamalıyız. Umudumuz, her iki sistemin de reformlar yapabilmeye yetenekli olduğuna ve sistemlerin yarışmasının her iki tarafın da reformlar yapma isteğini güçlendireceğine yöneliktir. Dolayısıyla yanyana yaşama ve kollektif güvenlik, zamansal bakımdan sınırsız geçerlidir.

2. Her iki sistem de birbirlerini barışa yetenekli olarak değerlendirmelidir.

Doğu'da savunulan farklı toplumsal sistemlere sahip devletlerin barış içinde yanyana yaşama konsepti ile Batı'da, en başta sosyal-demokratlar tarafından yaratılan kollektif güvenlik konsepti ciddi yaklaşımlar ve tutarlılık koşuluyla ilkesel olarak karşı tarafın barışa yetenekli olduğunu öngörmektedir. Eğer bu konseptler karşı tarafın ideolojisine ve çıkarlarının yapısına bağlı olarak ilkesel düzeyde barışa yetenekli olamayacağı yolunda bir öngörüyü içerselerdi, teorik açıdan tüm anlamlarını ve pratikte geçerliliklerini yitirirlerdi. Bundan dolayı, gezegenimizin nükleer silahlarla dolu olduğu koşullarda, barış politikasının başarısı için -barışı tehdit eden anlaşmazlıklardan çıkan deneyime karşın- her iki taraf da karşısındakinin barışın korunmasında gerçekten çıkarı olduğu noktasından hareket etmelidir.

3. Her iki sistem de karşı tarafça kendisinin yayılma fikirleri, özellikle şiddet kullanarak yayılma fikirleri beslediği şeklinde algılanmasını önlemeye özen göstermelidir.

Her iki sistemde de, karşı tarafın çıkarlarının yapısına ve egemen ideolojiye bağlı olarak etki alanını ve egemenliğini genişletme eğiliminde olduğu yolunda bir endişe vardı ve bu halen de vardır. Batı'da bunun yansıması, dünya devrimci süreci üzerinde Marksist-Leninist görüşün son çözümlemede devrim ihracına yol açacağı ve Sovyet egemenlik isteklerinin haklı gösterilmesine hizmet edeceği endişesinde ortaya çıkmaktadır. Marksist-Leninist teoride ise bu tür bir endişe, kapitalist meta üretiminin özü üzerine Marks'ın yaptığı analizden, tekellerin doğası üzerine Lenin'in yazdığı yapıtlardan ve ayrıca günümüzde egemen olan anti-komünist strateji ve politikanın anlaşılma ve yorumlanma biçimlerinden kaynaklanmaktadır.

Bundan dolayı, kollektif güvenlik sisteminin yaratılmasına götüren süreçte böylesi endişelerin ortadan kaldırılması gerekiyor. Bu nedenle, taraflar, böylesi endişelerle kendilerini yanlış anlaşılmış saydıkları durumlarda bile, buna özen göstermelidirler.

4, Gerçi barışın kollektif olarak güçlendirilmesi sürecinde anlaşmalar, sözleşmeler yapılacak, gerekli kurumlar oluşturulacaktır, ama yalnızca bu yeterli değildir. Almanya Sosyalist Birlik Partisi ve Almanya Sosyal-Demokrat Partisi tartışma ve zıt konumlardan diyalog kültürünün yaratılmasını savunuyorlar. Böyle bir politik tartışma kültürü:

— Her iki tarafın olanaklarının da gerçekçi bir analizi temelinde olmalıdır.

— Toplumsal politik alandaki çelişkileri net olarak ifade etmelidir.

— Bu çelişkilerin devletlerarası ilişkilere taşınmasına izin vermemelidir.

— Şiddetin ve savaşın, anlaşmazlıkların çözümü yolunda bir araç olarak kullanılmasını dışlamalı ve körükörüne çatışmayı aşmalıdır.

— Böylece uluslararası planda da anlaşmazlıkların şiddete dayanmadan çözülmesine yönelerek barışa hizmet etmelidir.

Böyle bir kültürün yerleştirilmesi için, her iki tarafın da kendi temel değerlerini aynı ölçüde ortaya koyabilmeleri amacıyla, birbirleriyle ilişkileri konusunda karşılıklı uygulanabilir nitelikte pratik normlar hazırlanması gerekmektedir. Böyle bir politik kültür, ancak açıklamaların yerini somut işe bırakması ve karşılıklı günlük ilişkilerde giderek yeni bir pratiğin filizlerinin ortaya çıkması ile oluşabilir.

5. Aramızdaki ticaretin, görüşmelerin ve işbirliğinin yanı sıra, karşı tarafın barışseverlik ilkesinden uzaklaştığını, anlaşma yapılmasına karşı isteksizlik gösterdiğini, insan haklarını ve demokrasiyi çiğnediğini düşündüğümüz noktalarda, onu açık ve net biçimde eleştirebilmemiz de bir norm haline gelmelidir. İşbirliği, yarışma ve fikir tartışması, genel olarak eşit derecede kabul edilen karşılıklı ilişki biçimleri olmalıdır.

6. Sistemler arasındaki ilişkiler yalnızca kendiliğinden oluşamaz. İşbirliği alanında da yarışılması gerekir. Barışın dışında, biyosferin korunması ve Üçüncü Dünya ülkelerinde açlık ve yoksulluğun önlenmesi de insanlığın temel çıkarları arasındadır. Tüm bunlar, Doğu ile Batı arasında geniş bir işbirliğinin oluşturulmasını gerektirmektedir. Böyle bir işbirliği, insanlığın global sorunlarının çözümü yolunda sistemlerin en verimli katkıyı yapmak için yarışmalarını içermektedir. İşbirliği alanında yarışılması, tüm insanların yararına olacaktır.

V.

Politik tartışma kültürünün temel kuralları

Barışı güçlendiren ve barış davasına hizmet edecek olan bir politik tartışma kültürünün tanımı, ancak temel norm ve kurallar biçiminde yapılabilir. Politik pratikte bu kurallar, farklı sosyal sistemlere sahip devletlerin ve farklı sosyal ve politik güçlerin uygun eylemleri sürecinde hayat bulmalıdır. Bu konudaki başarının derecesi, onların bu norm ve kuralları benimseyebilme yeteneğiyle dolaysız bağlıdır. Politik realizm, kendisini sabırsızlığa karşı donatmak durumundadır. Yine de bazı kurallar formüle etmek mümkündür:

1. Toplumsal sistemler durağan değildir. Onlar, kendi temellerinde çeşitli ülkelere göre farklılık göstererek değişir ve gelişirler. Onların önüne durmadan yeni sorunlar çıkar ve onlar bu sorunları değişikliğe gitmeden, daha ilerlemeden ve reform yapmadan çözemezler. Sistemler arası yarışma böylesi değişimlere hız kazandırabilir. Böylelikle toplumsal sistemlerin gelecekteki görünümü, günümüzdekinden önemli ölçüde farklı olacaktır. Her iki toplumsal sistem de birbirlerinin gelişme yeteneğini ve reform yeteneğini kabul etmelidir.

2. Hiç kimse, eleştiriye uğrayan tarafın da aynı haklara sahip olduğunu kabul etmeden, tek taraflı olarak eleştiri yapma ve polemikçi bir tarzda sergileme hakkının kendisine ait olduğunu ileri süremez. Helsinki Sonuç Belgesi'nde belirtilen "egemen eşitlik", yumuşama konsepti çerçevesinde ideolojik mücadele alanını da kapsar. Eleştiri ve işbirliği, birbirini tamamlamalıdır.

3. Öteki sistemdeki toplumsal ilişkilerin eleştirisi, kanıtlanabilecek olgulara dayanmalıdır. Ayrıca eleştiri, öncelikle, karşı tarafın mantığını anlama çabasını içermelidir; kuşkusuz bu, karşı tarafın tüm niyetlerini onaylamak için değil, onun eylemlerinin içyüzünü kavramak için gereklidir. Bunu yapan, gücünü, saldırgan polemiklerle tüketmeyecektir.

4. Demek ki, genellenmiş bir "düşman tipi" propagandası ve tehdit korkusunun uyandırılması yerine, karşı tarafın gerçekçi ve ayırımlı analizi ve görüntülenmesi, yeni politik tartışma kültürünün belirtisidir. Karşı tarafı, ilke olarak barışçılya da barışa yetenekli olmayan bir biçimde gösterebilecek herşeyden kaçınılmalıdır.

Her iki taraf da yerel çatışmalardan ne kadar kaçınırlarsa ya da bunları bitirmeye çalışırlar ve dolaylı ya da dolaysız olarak teşvik etmezlerse, barışa böylesine hazır olma durumu, o kadar inandırıcı olacaktır.

5. İdeolojik tartışma, öteki devletlerin içişlerine karışma sözkonusu olmadan yürütülmelidir. Eleştiri, sert bir biçimde olsa bile, "iç işlere karışma" gerekçesiyle reddedilemez. Çünkü burada da egemen eşitlik ilkesi tümüyle geçerlidir, yani hiçbir taraf öteki için onaylamadığını pratikte kendisi için bir hak olarak varsayamaz.

6. Sistemlerin yarışması, onların başarı ve başarısızlıkları, üstünlük ve eksiklikleri üzerine açık tartışma, her sistemin içinde mümkün olabilmelidir. Üstelik gerçek bir yarışma, bu tartışmanın teşvik edilmesini ve pratik sonuçlar vermesini öngörür. Her iki sistemin pratiği ve deneyimleri hakkında kamuoyu önünde sonuçlar çıkarmak, böylelikle başarısız her şeyin terkedilmesini, başarıların korunması, gerektiğinde alınıp geliştirilebilmesini sağlamak, ancak bu yolla mümkündür.

7. İki tarafta bulunan tüm toplumsal örgüt, kurum, güç ve kişiler arasında diyalog, barışın korunması ve iki sistemin yarışması için artan bir önem kazanıyor. Diyalog ayrıca, sistem sınırlarını aşan karşılıklı ziyaretleri, seminerlere, bilimsel, kültürel ve politik etkinliklere katılımı da içeriyor.

VI.

Yeni düşünce, yeni tavır

Eğer ideolojik çelişkiler devletler arası ilişkileri tehdit eder ya da onları zehirler ya da hattâ erk çatışmalarını iyi ile kötü arasındaki uzlaşmaz ve kaçınılmaz mücadele olarak gösterirse, ortak güvenlik sağlanamaz. Kollektif güvenlik; diğer devletlerin pratik politikalarına doğrudan karışma girişimlerinden vazgeçmeyi, ama ayrıca sistemler arası barışçı bir yarışmayı, birlikte oluşturulmuş kurallar çerçevesinde gerçekleştirilecek ve politik tartışma kültürünü ve nihayet çatışmalı diyalogu içeren bir yarışmayı öngörür.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin ve Almanya Sosyalist Birlik Partisi'ninyandaşı olduklarını açıkladıkları barışın korunması politikasına uygun düşen budur.

“İDEOLOJİLERİN TARTIŞMASI VE ORTAK GÜVENLİK” ÜZERİNE SORULARA YANITLAR

"Neues Deutschland" gazetesinin
Almanya Sosyalist Birlik Partisi Merkez Komitesi Toplum Bilimleri Akademisi rektörü Prof. Dr. Otto Reinhold
ile yaptığı röportaj. 11 Kasım 1987

Neues Deutschland: Profesör Reinhold, siz ortak belgenin hazırlanmasına önemli ölçüde katıldınız. Belgenin yayınlanmasından iki ay sonra bu belgeye olan tepkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Prof. Reinhold: İlk önce şu vurgulanmalı: Belge, gerek Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde, gerek Federal Alman Cumhuriyeti'nde, gerekse sayısız başka ülkede olağanüstü bir yankı uyandırdı. Bu arada şu görüldü: Belge, bizim diyalog politikamızın bir sonucudur ve aynı zamanda bu diyalogun bir parçasıdır. Ortaya çıktı ki, politik, ideolojik, dünya görüşü ve öteki konumlarından bağımsız olarak barışa ilgi duyan ve buna katkıda bulunmaya hazır olan tüm güçlerle sağduyu ve gerçekçilik koalisyonunu daha da ilerletmek büyük önem taşıyor.

Erich Honecker yoldaş Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümünde Moskova'da yapılan partiler ve hareketler toplantısında yaptığı konuşmada şöyle dedi: "Bu belgede, ilk kez tüm işçi hareketini ve bunun da ötesinde tüm barış hareketini aynı şekilde ilgilendiren sorulara yapıcı bir tarzda ortak yanıtlar aranıyor. Barış içinde yanyana yaşamanın biçimlendirilmesi ve taşıma gücüne sahip bir güvenlik ortaklığı için kurallar somutlanıyor. Ortak yanların belirlenmesi ile karşıtlıkların uygar bir biçimde ortaya konması olan bu belge; bir felaketle birlikte yok olmak yerine barışçı bir biçimde birlikte var olmak için yürünebilir yolları gösteriyor."

Barışın korunması için mücadelede Almanya Sosyalist Birlik Partisi (ASBP) ile Almanya Sosyal-Demokrat Partisi'nin (ASDP) öz itibariyle aynı konumları savunuyor olmaları çok önemli bir olgudur. Eğer birlikte yokolunmak istenmiyorsa, ortaklaşa barış korunmalı ve bir nükleer felaket önlenmelidir. Belgede belirtilen, işbirliğinin zorunlu olmasının her iki sistemin mücadelesini dışlamadığı, tam tersine mutlaka zorunlu kıldığı, bunun farklı ideolojilerin tartışması için de geçerli olduğu saptaması da önemlidir. Ama bu, barış uğruna ortak mücadeleyi engellemeyecek, tam tersine teşvik edecek bir biçimde yürütülmelidir.

Birçokları bu belgeyi yalnızca ASBP ile ASDP arasındaki ilişkiler için değil, aynı zamanda genel olarak komünistler ile sosyal demokratlar arasındaki ilişkiler açısından da önemli olarak değerlendiriyor. Bunun yanı sıra, belgenin ortak Avrupa Evi'nin yaratılmasına olağanüstü yardımlarda bulunabileceği, çünkü farklı sistemlere mensup devletlerin birlikte davranışlarının nasıl biçimlendirilebileceğine ilişkin birçok fikir içerdiği de belirtiliyor.

Elbette bu tartışmaya, bu belgeye FAC'de karşı çıkan tutucu güçler de katılıyor. Herkes için şu açıktır:Her gün doğudan gelen tehdite dayananlar için Sovyetler Birliği'nin, sosyalist devletlerin barışa yetenekli olduğunun saptanması hoşa gidecek bir şey değildir. Sosyaliz-

min katı, dogmatik bir sistem olduğunu sürekli açıklayanlar için elbette şu saptama beğenilemez: Sosyalizm gelişmeye ve reform yapmaya muktedirdir, yeni görevlere, sosyalizmin özüne, emekçilerin çıkarlarına uygun yeni yanıtlar bulur.

Neues Deutschland: Belgede, sosyalizm ile kapitalizmin yalnızca barışçı yarışmasının zorunlu olduğu vurgulanıyor, hatta barışın korunması için, insanlığın global sorunlarının çözümü için her iki toplumsal sistemin işbirliğinin gerektiği belirtiliyor. Bu koşullar altında sınıf mücadelesi nasıl bir rol oynamaktadır? Artık sınıf mücadelesinin halkların hayatında hiçbir rol oynamadığından yola çıkılabilir mi?

Prof. Reinhold: Elbette, bu sözkonusu değildir. Belgenin çıkış noktası, barışın artık birbirine karşı değil, yalnızca birlikte korunabileceği saptamasıdır. Ne ki, barışın birlikte korunabilmesi için iki taraf gereklidir. Sovyetler Birliği, Demokratik Alman Cumhuriyeti, sosyalist topluluk devletleri bu konuda net bir program hazırladılar ve, gerçeğin ortaya koyduğu gibi, bunu ardıcıllıkla hayata geçiriyorlar.

Ancak henüz ABD'deki ve öteki NATO devletlerindeki en saldırgan güçlerin, özellikle de askersel-sanayi kompleksi ile sıkı bağları olanların aynı konumdan hareket ettiklerini söyleyemeyiz. Silahsızlanma alanındakį çifte sıfır çözüm ile mümkün olan ilerlemelere karşın, bu güçler SDI'yi sürdürmek için, silahsızlanma politikasına karşıt öteki birçok önlemi hayata geçirebilmek için her yola başvuruyorlar. NATO'nun bugüne kadar izlediği caydırıcılık stratejisi kesinlikle barışı birlikte korumaya elverişli değildir. Bu demektir ki, biz, her zaman için, bu amaca giden yolun emperyalizmin sözkonusu en saldırgan güçlerine karşı çetin ve aynı zamanda uzun erimli bir mücadeleden geçtiğinden hareket etmekteyiz.

Açıktır ki, bir çelişki ile birlikte yaşamak durumundayız. Bir yandan farklı toplumsal sistemlere sahip devletler tarafından yalnızca ortaklaşa çözülebilecek sorunların sayısı artıyor. Barışın korunmasının yanı sıra, az gelişmişliğin aşılması, çevrenin korunması, enerji sağlanması, hastalıkların tedavisi gibi görevler de bu kapsama girmektedir. Bu yüzden barış içinde yanyana varolma bir evrensel zorunluluktur. O, bu işbirliğini sağlamaya yönelik olmalıdır.

Aynı zamanda her iki sistem arasındaki, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki zıtlıklar varlıklarını sürdürüyor ve bunlar, kimi alanlarda daha da derinleşecektir. Bu yüzden, bunlar arasındaki mücadelede zorunlu olarak sürecektir. Başka bir gelişme beklemek hayata yabancı bir düş olurdu.

Ancak doğaldır ki, her iki sistem arasındaki mücadele, sınıfsal temeli olan bir mücadeledir bu mücadelede sosyalizm işçi sınıfı tarafından, kapitalist sistem ise tekelci sermayenin egemenliği tarafından temsil edilmektedir. Kesindir ki, sosyalizmin temsilcileri olan bizlerin kapitalizmin dostu olabileceğimiz varsayılamaz. Tıpkı, egemen emperyalist çevrelerin bir zaman sosyalizmi sevmeye başlayacaklarını varsayamayacağımız gibi. Bizim konumumuz açıktır: Bu mücadelede tüm askersel biçimler dışlanmalıdır, farklı ideolojik konumların devletler arasındaki ilişkilere bulaşmasına izin verilmemelidir. Fakat farklı sınıflar tarafından temsil edilen iki sistem arasındaki mücadele elbette sürecektir ve gelecekte de uluslararası yaşamdaki gelişmeyi belirleyici ölçüde etkileyecektir.

Farklı ideolojiler de farklı sınıf çıkarlarını yansıtır ve bunların tartışması, elbette ki, sınıf mücadelesinin bir biçimidir. Bu, herşeyden önce, tartışmanın emperyalist aşırı silahlanmayı temellendiren ve barış uğrunda birlikte mücadeleyi önlemek isteyen ideolojilere karşı yöneldiğinde sözkonusudur. Kapitalist ülkelerde, iç çelişkilerden kaynaklanan iç sınıf çatışmaları da öyle. Kapitalist ülkelerde sınıfların varlığı ve bunların zıt çıkarları elbette barış uğruna mücadele ile yok edilemez. Moskova'daki uluslararası toplantı da bunu gösterdi.

Aynı zamanda bir dizi yeni olgunun ortaya çıktığını da gözetiyoruz. İki sistem arasındaki mücadelenin bugün yalnızca barışçı yolla mümkün olduğu, burada askeri araçların kullanımına ilişkin her denemenin dışlanması gerektiği, çünkü bunun zorunlu sonucu olarak her iki sistemin de yok olacağı bunlar arasındadır. Bu mücadelenin, ideolojik farklılıkların devletler arasındaki ilişkilere genişletilmeden yürütülmesi zorunluluğundan, bu mücadelenin sonucunun, son erimde hangi sistemin insanlığın sorunlarının çözümüne daha fazla katkı yapmasıyla belirlenmesi zorunluluğundan hareket ediyoruz.

Neues Deutschland: Belgede saptandığı gibi, ortak güvenlik, iki sistemin her birinin ötekini barışa yetenekli olarak görmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda sık sık şu soru soruluyor: Bu konum, emperyalizmin özünde, ona özgü olan saldırganlıkta bir şeyin değiştiği anlamına mı geliyor?

Prof. Reinhold: Elbette ki, hayır. Lenin, tekelin, tüm özüyle yayılmacı çabaları yarattığını, askeri yayılmacılığın bunların yalnızca bir tanesi olduğunu kanıtlamıştır. Bunun yanı sıra, eko-

nomik, politik, manevi-kültürel yayılma çabaları da vardır. Emperyalist devletlerin ve şirketlerin, özellikle de uluslarötesi şirketlerin, dünya pazarlarındaki konumları ve bunları genişletmek için nasıl bir aktiflik gösterdiklerini görmezden gelmek körlüktür ve gerçekten kopmaktır. Emperyalizmin üç merkezi arasındaki teknolojik savaş, bunun en açık örneğidir.

Barışa yetenekli olmaktan söz ettiğimiz zaman, bizim için belirleyici olan şudur: Uluslararası yaşamda iki sistem arasında her ikisi için de ölümcül olan bir savaşın imkansız kılındığı bir durum yaratılabilir mi? Biz bu soruya sınırsızca "evet" yanıtını veriyoruz.

Eğer bir dünyada birlikte yaşamak ve iyi ilişkiler kurmak istiyorsak, bu ancak böyle bir durum yaratılarak mümkün olur. Buna ulaşılabileceğini biz bir dizi gerçek etmenden çıkartıyoruz. İlk önce, sosyalizmin gücü ve etkisi. Açıktır ki, Sovyetler Birliği'nin ve sosyalist topluluğun barış politikası son yıllarda uluslararası güçler ilişkisinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Askeri çatışma yandaşları, birçok alanda savunma konumlarına sürüklenmiştir. Biz, Sovyetler Birliği'nin ve sosyalist topluluğun barış politikasının dünyadaki insanların çoğunluğunun onayını aldığına, insanlığın sağ kalmasının çıkarına dayanarak utkuya ulaşacağına kesinlikle inanıyoruz.

İkinci olarak, dünyada barış hareketi içinde ve birçok başka alanda istikrarlı ve kalıcı bir barış için mücadele eden güçler güçlenmiştir. İlk kez devlet toplulukları böyle bir politikadan yana tutum alıyorlar. Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin ve Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin diyalog politikası buna büyük katkıda bulunuyor. Herşeyden önce, Erich Honecker yoldaşın Federal Almanya gezisini ve bunun sonuçlarını belirtmek gerekir.

Üçüncü olarak, egemen emperyalist çevreler kampında önemli bir ayrımlaşma sürecinin işlediğini görüyoruz. Aşırı silahlanmanın ve askeri çatışmanın, NATO'nun şu andaki nükleer caydırıcılık stratejisinin tekelci burjuvazi için de bir intihar stratejisi olduğu artan ölçüde görülüyor. Askeri çatışma, sosyalizm ile mücadelede işe yaramaz bir araca dönüşmüştür. Soğukkanlılıkla düşünen herkes için, nükleer bir felaket koşullarında artık kâr edilemeyeceği açıktır.

Dördüncü olarak, son günlerin borsa felaketi, herkes için, emperyalist aşırı silahlanma politikasının ekonomik sınırlara dayandığını açığa çıkartmıştır. ABD ekonomisini son yıllarda bu politika kadar başka hiçbir şey yıkıma uğratmamıştır. Bu yüzden de başka bir yola girmek, askeri çatışma yerine sosyalist ülkelerin pazarlarını ve olanaklarını içeren işbirliğini aramak çabaları artıyor.

Tüm bu nedenlerle iki sistem arasındaki bir savaşı imkansız kılacak koşulların yaratılabileceğinden yola çıkmaktayız.

Ancak daha önce belirtildiği gibi bu, askersel-sanayi kompleksinin temsilcilerine karşı çetin ve elbette uzun erimli bir mücadeleyi zorunlu kılıyor. Barış yeteneği için çetin bir mücadele vermek gerekiyor.

Kurt Hager yoldaş, 28 Ekim 1987'de **Neues Deutschland**'da yayınlanan yazısında bu bağlamda şunu saptamıştı: "Demek ki, sözkonusu olan, emperyalizmin doğası itibariyle barışa yetenekli olması değil, emperyalizmin barışa yetenekli kılınmasıdır."

Başka deyişle, emperyalizm, tekellerin egemenliği yasal olarak yayılmacı amaçlar yaratır. Bugün ise, bu yayılmacılığa karşı etkide bulunan, tam hareketlendirilmeleri durumunda iki toplumsal sistem arasındaki bir savaşı dışlayan ve insanlığın sağ kalmasını güvence altına alan etmenler ve yasallıklar işlemektedir.

FAC kitle iletişim araçları, bu arada ASDP'nin kimi temsilcileri, ASBP'nin ortak belgede temel görüşlerini "yeniden yorumladığı"nı açıkladılar.

Bu, sözkonusu değildir. Eğer her iki tarafın da barışa yetenekli olmasının reel olduğundan yola çıkmasaydık, bizim tüm barış politikamız kumun üzerine bina edilmiş olurdu. Fakat biz bunu, her zaman, bir meydan okuma olarak, ortaklaşa çözülmesi gereken bir görev olarak gördük. Eğer böyle olmasaydı, ortak belgedeki aşırı silahlanmaya karşı, silahlanmayı uzaya taşıyan güçlere karşı, savunmaya yönelik olmayan tüm askeri doktrinlere karşı saptamaların bir anlamı olur muydu? Elbette biz bu arada emperyalizm üzerine ve onun günümüz dünyasındaki rolü üzerine teorik ve ideolojik görüşlerin farklı olduğunu gözden kaçırmıyoruz. Ortak belge de zaten hiç kimsenin ideolojik konumlarından vazgeçmemesinden yola çıkıyor.

Neues Deutschland: Belgede, her iki taraf da ötekinin gelişme ve reform yeteneğine sahip olduğunu kabul ediyor. Bu, emperyalizm açısından ne kadar gerçekçidir?

Prof. Reinhold: Sosyalizmin gelişmeye ve reformlara yetenekli olduğunun burada ayrıntılı olarak temellendirilmesi elbette ki gerekmiyor. Bizim gelişmiş sosyalist toplumu biçimlendirme politikamız, sosyalizmin sürekli kendini geliştiren bir toplum olmasından yola çıkıyor. ASBP'-

nin programında, gelişmiş sosyalist toplumun biçimlendirilmesinin politik, ekonomik, sosyal ve manevi-kültürel alanlarda derinlemesine dönüşümler süreci olduğu açıklanmıştır. Partimiz, özellikle 8. Kongresi'nden bu yana bu belgeyi yıl yıl pratiğe geçirmiştir. Yalnızca halk ekonomisinin yoğunlaştırılması için yürüttüğümüz mücadeleyi, kombinaların yaratılması ve geliştirilmesini, yönetim ve planlamanın mükemmeleştirilmesini, öğrenim dalındaki değişim süreçlerini, sosyalist demokrasinin geliştirilmesini anımsamak yeter. 11. Kongre, bilimsel-teknik devrim ile sosyalizmin avantajlarını birbirine bağlamada yeni bir basamağı, modern anahtar teknolojilerin yaygın kullanımı yoluyla üretici güçlerde devrimci bir dönüşümü karar altına aldı. Bu, saf bir teknik süreç değildir, tam tersine, toplumsai yaşamın tüm alanlarındaki değişikliklerle bağlıdır.

Peki, durum, kapitalizm açısından nasıldır? Elbette o da kendini yeni koşullara, yeni gereklere uydurmak zorundadır. Devlet tekelci kapitalizmine geçiş,bunun bir örneği idi. Bugün sanayi bakımından gelişmiş tüm kapitalist ülkelerde bilimsel teknik devrimin gereklerine ve uluslararası gelişmeye uymak için çetin bir mücadele veriliyor. Tutucu güçler, bu uyumun işçi sınıfının ve öteki emekçilerin zararına olmasını istiyorlar. İşçi hareketinin temsilcileri, özellikle de sendikalar, buna karşı çetin bir mücadele veriyorlar ve emekçilerin çıkarına uygun düşen bir yol uğruna çalışıyorlar. Kapitalist ülkeler komünist partilerinin stratejisinde, daha kapitalizm çerçevesindeyken belli reformları gerçekleştirme önemli bir rol oynuyor. Bu partiler, bununla,hem işçi sınıfının ve öteki emekçilerin durumunda bir iyileşmeyi sağlamayı, hem de devrimci dönüşümleri getirebilecek adımları geçerli kılmayı amaçlıyorlar.

Elbette ki, komünistler ile sosyal demokratların böylesi reformlar hakkında farklı görüşlere sahip olduklarını görmek gerekir. Komünistler için reformlar, toplumsal ilişkilerin devrimci dönüşümü yolunda zorunlu adımlardır. Sosyal-demokratlar için reformlar, faaliyetlerinin gerçek zamanıdır.

Sosyalist toplumun derinlemesine dönüşümler geçirmesi sürecini biz, sosyalizmi güçlendirmek için, onun avantajlarını herkes için gittikçe daha fazla hissedilir kılmak için gayet normal bir oluşum olarak görüyoruz.

Sosyalizmin karşıtları, sosyalist toplumdaki gelişmenin ve reformların sosyalizmi aşındıracağı ve kapitalizme geri dönüşü sağlayacağı umudundadır. Elbette, bu, salt umut olarak da kalmıyor. Biz bu konuda düş kurmuyoruz ve tüm gücümüzü sosyalist toplumu gerektiği gibi biçimlendirmeye seferber edeceğiz.

Neues Deutschland: Belgede, düşman hakkındaki tasavvurların yok edilmesinden söz ediliyor. Bu, düşman kavramından tümüyle vazgeçtiğimiz anlamına mı geliyor?

Prof. Reinhold: Böylesi düşman tasavvurları propaganda merkezleri tarafından her gün sosyalist devletlere karşı, sosyalizme karşı dünyaya yayıldığı sürece, bu sözkonusu olamaz. Elbette özellikle soğuk savaşın etkisiyle çok sayıda tasavvur, karalama ve kuşku yaygınlaştırılmıştır. Belge, haklı olarak, karşı tarafın bu şekilde görülmesinin aşılmasını talep etmektedir. Partimizin her zaman kapitalist dünyada ve uluslararası çerçevedeki olayları bilimsel olarak analiz etme çabası gösterdiği biliniyor. Bunu ardıcıllıkla sürdürmek için herşeyi yapacağız. Böylesi bir yaklaşım olmasaydı, ASBP ile ASDP arasında gelişen ilişkiler hiçbir şekilde mümkün olmazdı.

Ancak bu, hiçbir şekilde, bugün barışı kimin tehlikeye attığı, bunun hangi nedenlerle ve amaçlarla yapıldığı, tüm gücümüzle bu güçlere ve onların faaliyetlerine yöneldiğimiz üzerine net belirlemeler yapmayacağımız ve konuşmayacağımız anlamına gelmiyor. Bu, aynı zamanda, barışın korunmasının çıkarı için, bu güçlerin tehlikeli ve uğursuz faaliyetlerinin artık uluslararası gelişmeyi etkileyememesi ve belirleyememesi için bir çaba göstereceğimiz anlamına da geliyor.

"Şeyleri oldukları gibi görmeli; yani, devrimci çıkarları değişen koşullara yanıt veren bir şekilde savunmalı." (K.MARKS)(1)

YENİ DÜŞÜNCE VE DÜNYANIN SOSYAL YENİLENMESİNİN PERSPEKTİFLERİ

Y.G. Plimak

Marksist öğretinin dünya gerçeklerinin analizinde kullanılması bugün teorik düşüncenin önüne yeni sorunlar koymaktadır. Değişik ülke ve bölgelerin deneyimini bütünleştirebilmek zorlaşmıştır. Farklı devrimci müfrezelerin toplumsal pratiklerinin büyük çeşitliliği kendini hissettirmekte, farklı kuşakların deneyiminde sürekliliğin sağlanması kolay olmamaktadır. Yaşam Marks ve Engels, hatta Lenin'in yaşadıkları döneme göre çok yol almış, önemli, niteliksel açıdan yeni olgular ortaya çıkmıştır.

İlerleme güçlerinin dev gelişimi bunların savaşım koşullarının görülmemiş ölçülerde zorlaştığı şartlarda meydana gelmektedir. Barış, demokrasi ve sosyalizm güçleri ile, savaş, gericilik ve emperyalizm güçleri arasında keskinleşen karşıtlık dünyayı yaşamın olmadığı bir çöle dönüştürmekle tehdit eden yıkım araçlarının, yığınsal kırım silahlarının ardı arkası kesilmeden üstüste yığıldığı bir süreçte yer almaktadır. "Ve şimdi sorun yalnızca barışın korunması değil, insanlığın ölüm-kalım sorunudur." Nükleer-uzay çağında "gezegenimizin savaşlar ve şiddet kullanma politikası için çok küçük ve dayanıksız olduğu" meydana çıkmış ve "yaşamı koruma ve herkesin eşit güvenliği felsefesinin cesur ve kararlı eylemlerle perçinleşmesini isteyen yeni politik düşüncenin özünü kavramak" için yakıcı bir ihtiyaç doğmuştur. M.S.Gorbaçov'un belirttiği gibi, SBKP 27. Kongresi'nce belirlenen politik hedeflerin özü işte bundan ibarettir.(2)

"İnsan Uygarlığının Bunalımı"

Bilindiği gibi yeni düşüncenin temel ilkesi ilk haliyle (öncelikle B.Russell ve A.Einstein'in bildirgesinde(3)) şöyleydi: Nükleer çağda devletler arası çatışmalar olmamalı, blok ve devletlerin politik uyuşmazlıkları, dünya görüşlerinin farklılığı güç yoluyla **çözülmemelidir**, zira şimdi böyle bir durum tüm insan soyu için talihsiz sonuçlara yol açabilir, onun yeryüzünden tamamıyla yok olmasına neden olabilir. Bu konum çok önemlidir ve tam da bu çıkış noktasın-

---

(1) K.Marks ve F.Engels, **Toplu Yapıtlar** c.31 s.438. [Bundan böyle "T.Y." olarak anılacaktır.]

(2) Bkz. "M.S.Gorbaçov Yoldaşın Sovyet Televizyonunda Yaptığı Konuşma" 30. III. 1986 **Pravda;** "Uluslararası Barış Yılı Tüm Devletlerin Ortak Eylem Yılıdır", SBKP MK Genel Sekreteri'nin BM Genel Sekreteri'ne Mesajı — **Pravda,** 28.III.1986.

(3) Bu bildiri 1955'te, Sovyet basınında yayınlandı, akademisyen M.A. Markov'un "Yeni Türden Düşünmeyi Öğrendik mi?" adlı ünlü makalesinde ilk defa yeniden yorumlandı. Bkz. **Voprosi Filosofi,** No. 8, 1987.

dan başlamak gerekir. Ancak, bize göre burada kalmamalı ve daha ileriye gitmeli. Yeni düşünce bugün, toplumsal pratik de dahil, insan faaliyetlerinin tüm belirleyici alanlarını yönlendirmelidir; çünkü, bizzat toplumsal pratik niteliksel anlamda yeni bir düzeye yükselmiştir. Ancak,,"yeni düşünce"yi özel olarak uydurmak gerekmiyor; yeni düşünce çağın nesnel gereklerinden, dünya ilerici düşüncesinden,marksist düşüncenin sononyıllardaki kazanımlarından doğal olarak oluşacaktır.

Eğer dünya ilerici düşününün arayışlarından bahsedecek olursak bu arayışın bütününü kavramak, hatta, yalnızca bugün insanlığın önüne çıkan yeni problemlere eğilmiş derya gibi yayını —binlerce ve binlerce kitabı ve makaleyi—gözönüne getirmek bile zordur. Bunların arasında neler yok ki: BM'nin resmi belgeleri, çeşitli bilim derneklerinin kamuoyuna yaptıkları açıklamalar, yazarların bildirileri, basın adamlarının düşünceleri, siyasal bilimcilerin incelemeleri, eski askerlerin vardıkları sonuçlar ve çıkarımlar...[4] Tüm bu arayışlar "insan uygarlığının bunalımı" kavramında toplanmaktadırlar. "Evrensel sorunun bilincine varmak" hedefini önüne koyan Roma Kulübü'nün çalışmaları özellikle bu kavramı öne çıkarttı; marksistlerin de bu yeni global deyimi incelemeleri gerek.

Roma Klübü'nün bugün sağ olmayan eski başkanı Aurelio Peççei'nin ünlü kitabı **İnsani Nitelikler**'de gezegenimizin yeni durumu, "insan yaşamının kelimesi kelimesini bütün alanlarına sızan, özgül, her şeyi kapsayan dönemsel bunalım hali" biçiminde nitelendirilmiştir. A.Peççei, insanların kendilerini yok etmelerine izin vermemek için gerçekten "global bir medeniyetin" kurulmasını, "bugünkü kuşakların çıkarlarının ötesine" bakmayı, "tüm insan soyunun varlığının korunması için" çaba göstermeyi, farklı örgüt ve devletlerin "birlikte, kollektif, koordineli faaliyet göstermesine" başlamayı önerdi.[5] "Tüm insanlığın yaşamının bunalımın olağanüstü derinleşmesinden dolayı tehdit altında kaldığını"[6] belirten çağdaş sosyal-demokrasi de(W.Brandt,v.b.) aynı doğrultudan hareket etmektedir. Bu düşünceyi, nükleer cambazlığın taşıdığı büyük tehlikeyi anlayan pek çok gerçekçi burjuva politikacısı da (R.Kennedy,v.b.) paylaşmaktadır; insanlık öyle bir yol ağzında duruyor ki,"ya hep birlikte tarih kitabını devam ettireceğiz ya da kapatacağız."[7] Farklı görüşlere sahip olan din adamları da günümüzde bunalımlı durumun gerçekçi bir şekilde kavranmasından uzak değildirler. Şubat 1981'de Hiroşima'da yaptığı konuşmada Papa II. Jean Paul şöyle diyordu: "Geçmişte bir köyü, kenti, bölgeyi hatta ülkeyi yakıp yıkmak mümkündü. Bugün bütün dünya tehdit altında bulunmakta. Bu gerçek herkesten şu temel ahlak ilkesine uymasını talep ediyor: Bugünden itibaren insanlığı ayık bir seçim ve ölçülü bir politika kurtarabilir. Önümüzde beliren ahlaki ve politik seçim aklın, bilimin ve kültürün bütün güçlerini barış ve yeni toplumun kuruculuğuna hizmet için harekete geçiriyor."[8]

İnsanlığın bunalımını "dönemsel" diye adlandıran Roma Klübü'nün çalışmaları, temelde bu tanımlamayla birbirine bağlı global sorunları kastetmektedir: Çevre kirlenmesi ve biosferin tahribi; yüksek düzeyde gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki derin uçurum; zaptedilmez silahlanma yarışı ve güvensizlik; global bunalımın kökünde yatan insanlığın bunalımı (bir yandan insanın düşüncesi ile davranışı, diğer yandan ise düşüncesi ile değişmekte olan gerçek dünya arasındaki derin uyumsuzluk, tüm insan soyunun korunması şeklindeki yeni yüksek ahlak anlayışından yoksunluk). Basın ve yayın organlarında, Roma Klübü'nün kimi karamsar tahminlerinin —çok yakın gelecekte insanlığı bekleyen "çevre faciası",

---

(4) Bu yayınlar içinde temel yeri, elbette nükleer tehdit üzerine olanlar kaplıyor. Harward Üniversitesi bilim adamlarının yazdıkları "Nükleer silahla birlikte yaşam bizim son şansımızdır" türünden fikirlerle dolu ders kitapları **Living with Weapons** Cambridge (Mass), Londra, 1983, p. 255) veya Hermann Kehn'ın, insana "düşünülemeyecek şeyler" üzerinde ciddi olarak düşünmemizi öğütleyen (Kahn'ın ölümünden sonra nükleer "caydırıcılık" fikrinin propagandası açısından şimdiye kadar yazmış olduklarının tümünün toplamı olan ve hemen Alexandr Haig'le Barry Goldwater'in coşkun tezahüratlarıyla karşılanan)son eseri basıldı. H. Kahn, **Thinking About The Unthinkable in 1980's.** N.Y. 1984) kitaplarında, insanları ciddi olarak "düşünülemeyecek şeyler hakkında düşünmeye", nükleer silahların yok edilmesine zorlayan incelemelere karşı çıkmaktadırlar. En azından Jonathan Schell'in dünya çapında ünlü **Dünyanın Kaderi** ve **İlga** adlı kitaplarının (Bkz. J. Schell **Fate of the Earth.** NR.Y. 1982; aynı yazarın **Abolition**,N.Y. 1984) ABD'de (ve diğer ülkelerde de) yarattığı büyük tepkiyi hatırlatalım. Bu karşıtlık bizim yayınlarımızda henüz çok yetersiz bir şekilde inceleniyor.

(5) A.Poççei **İnsani Nitelikler**,Moskova 1980, s. 76,91,98,137 v.d.

(6) **Raboçiv Klassi Sovremenniy Mir,** No: 5 1985 s.III.

(7) Robert Kennedy'nin 7 Şubat 1986'da Moskova Televizyonu'nda yaptığı konuşmadan.

(8) Bkz. H.M. Catudal **Nucleer Deterrence. Does İt Better?** Berlin, 1985, p. 49.

bölgesel ve global sosyal facialar gibi— doğru çıkmadığını belirten kimi sesler çıkmaya başladı. Ancak, bu alanda tehditin arttığı da gerçektir. Dünyanın ekolojik durumu kötüleşmekte, çeşitli ülkelerin aldıkları acil önlemler tehlikeyi tamamıyla ortadan kaldırmamaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kişi başına düşen GSMH arasındaki fark da artmaktadır, 80'li yıllarda bu fark II:I olarak görülmekte ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş kapitalist ülkelere olan borcu 1 trilyon dolar gibi dev boyutlara ulaşmaktadır. Ancak en önemlisi, son on yılda dünyanın militarizasyonu hızla yükselmiştir. Militarizm; çevre koruması ve gelişmekte olan ülkelerde korkunç boyutlardaki sefaletin ortadan kaldırılması gibi global sorunların gerçekten "yeni" türden, rasyonel çözümünde kullanılabilecek olan muazzam kaynakları yutmaktadır. Dünyada 2 milyar insan sefalet içinde, sağlıktan uzak koşullarda yaşarken, yüzmilyonlarcası insan açlık içindeyken, onmilyonlarcası ise açlıktan ölürken, her gün 2 milyar dolardan fazla para silahlanmaya harcanmaktadır. Üstüne üstlük militarizm, zaptedilmez silahlanma hırsıyla tüm dünyayı şimdiden sayılı günler içinde uygarlığı yok etmekle tehdit eden, **her dakika, her saat patlak verebilecek karşılıklı nükleer çatışma tehlikesiyle** burun buruna getirmiştir.

Dünya çapındaki nükleer intihar riskini her şeyden önce stratejik istikrarsızlığa, özellikle de bunalım dönemlerinde nihai üstünlük sağlayacak yok edici vuruşu gerçekleştirme isteklerine bağlayan D.Frei ve Chr. Catrina tamamıyla haklıdırlar. Ancak, onların "tesadüfi bir nükleer vuruş tehlikesinin endişe verecek kadar ciddi olmadığı"[9] tespitine katılmak mümkün değildir.

M.A.Markov haklı bir şekilde, daha 1977'de, "dünya savaşının önceden planlanmamış, tesadüfi bir şekilde patlak verme olasılığının" **arttığını** yazmaktaydı. Markov bu tehlikeyi, "bir saniye içinde evrensel bir trajediye yol açabilecek" fırlatma mekanizmalarının otomatikleştirilmesi süreciyle, devlet adamlarının sorumsuzluğuyla, gangster şebekelerinin veya kişilerin kötü niyetiyle (nükleer silah üretimi şimdi basitleşmiştir) ve nihayet "düğmenin" başında oturanların psikolojik dengelerinin bozulmasıyle bağlamaktadır. "Düğme" başında oturanların sayısı bağımsız nükleer silah sistemlerinin bütün dünyaya yayılmış füze üstlerine paralel olarak dağılmasına bağlı bir şekilde artmaktadır. Bu silahın ortaya çıktığı ilk yıllarda ise böyle bir şey yoktu."[10]

Dünyada 50 bin nükleer başlığı kapsayan gerçekten cehennemi bir cephaneliğin oluştuğunu gören J.Schell 1982'de şöyle yazıyordu: "Yıkım makinesi kuruldu, harekete geçirme mekanizması hazır, yalnızca aldatılmış birinin veya bir manyağın 'düğmeye' basması veya kompüterin bozuk bir parçasının ateş emri vermesi zamanı beklenmekte. 4,5 Milyar yıllık gelişmenin ürünlerinin dikkatsizlik sonucu bir anda silinmesinin böylesine küçük şeylere, böylesine büyük ölçüde bağımlı olması... İşte bu gerçek, kişiyi isyan ettirmektedir. Ancak bununla birlikte bir başka korkunç kayıp daha bizi tehdit etmektedir, zira tarihsel perspektifte dünya için daha milyarlarca yıllık yaşam söz konusudur, hem de yalnızca tek tek insanların değil, tüm insanlık uygarlığının yaşanması... Ve biz buna rağmen, gelip geçici amaçlarımız ve yanlış inançlarımız adına bütün bunları bir kalemde silmekle tehdit ediyoruz... Eğer kendi kendimiz üzerinde dürüst olmak istiyorsak şunu kabul etmek zorundayız: Eğer biz nükleer silah depolarımızdan vazgeçmezsek, yalnızca çatışma **çıkma olasılığı var olmakla kalmayacak**, çatışma **kesinlikle** çıkacaktır: bugün değilse yarın, bu yıl değilse öbür yıl. Biz şimdi zamana borçlu gibi yaşamaktayız: Dünyada süren yaşamın her yılı, her günü, zamandan ödünç alınmış demektir." J.Schell 1984'te aynı düşünceyi geliştirerek şöyle diyordu: "Eğer büyük boyutlardaki silah depoları olmazsa, elbette dünyanın bir anda havaya uçma tehlikesi de olmayacaktır."[11]

Bu sürenin üzerinden çok az bir zaman geçti ve ABD yönetimi tarafından dayatılmak istenen uzayda silahlanma yarışı insanlığı, daha da zor kontrol edilebilen uzay tekniğinin savunmasız rehini haline getirmekle tehdit etmektedir. İçinde yaşadığımız ve insanlığı gelecekte de tehdit eden tehlikenin büyüklüğünün boyutları nükleer-uzay çağının tekniğiyle ilişkili iki trajedi —Challenger faciası ve Çernobil kazası— açık bir şekilde gösterdi.

(9) Bkz. D. Freu, Chr. Catrina ile birlikte **Risks of Unintentional Nuclear War,** Cenevre, 1982.
(10) **Voprosi Filosoff**, 1977, No: 8, s. 33.
(11) J.Scheel **The Fate of the Earth.** p. 182.183-184; aynı yazarın **Abolition**. p.161-162. J.Schell'in kitaplarının özet tanıtımı SSA-**Ekonomika, Politika, İdeologia** dergisinin 1982, No:8; 1985, No: 5,6,7,8 sayılarında yayınlanmıştır.

M.S.Gorbaçov'un dediği gibi,"insanlık tarihinin kritik bir anını yaşamakta",yığınlar "bunalım durumundan"[12] çıkış yolları aramaktadır. Buradan açık olarak "insan uygarlığının bunalımı" kavramına en ciddi şekilde yaklaşmamız gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu kavramda yalnızca karamsarlık ve kadercilik görmek doğru olmaz, **bu deyim nükleer çağın katı gerçeğini yansıtmaktadır.**

Toplumsal organizmanın bunalımı, —burada kastedilen tüm dünya çapında— had safhada hastalıklı süreçlerin egemen olduğu, ölüm tehdidinin hilafsız tepesinde sallandığı, ölümden kaçınabilmek için ayrımsız bütün güçlerin birleşmesi gerektiği bir hudut anlamına gelmektedir. Sorumlu kararlar almak için gerekli zaman gittikçe azalmaktadır; şimdi en önemli şey, geç kalmamaktır.

Tarihin "Ebesi" mi, "Mezar kazıcısı" mı?

80'li yılların ortalarında G.H. Şahnazarov, tepesinde yok olma tehdidi asılı duran dünyamızdaki politik ve askeri düşünceninmantığınıngözden geçirilmesi sorununu ortaya attı.[13] Bizim görüşümüze göre bu gözden geçirme yalnızca savaş ve barış sorunlarını değil, gezegenin toplumsal yenilenmesi sorunlarını da kapsamalıdır: Burada da, yalnızca yeni vurgulamalar yapmanın çerçevesi dışına çıkan düzeltmeler, Marksist-Leninist teorik bilginin önemli bir bölümünü oluşturan kavram dağarcığının **temellerine** inen düzeltmeler gerekmektedir.

Öyle düşünüyoruz ki, dağarçığımızı "insan uygarlığının bunalımı" kavramıyla zenginleştirmek gereklidir. Elbette, böylesi bir zenginleştirme basit bir ödünç alma değil, sınıf kavgası teorisi konularından yola çıkarak bu yeni kavramı işlemek, özümsemektir. Burda sorunun gerek burjuva-liberal, gerekse sosyal-demokratlarca dar bir şekilde konduğunu belirtelim. İnsan uygarlığının ilerleyen bunalımlarının kapitalizmin genel bunalımı ile ilişkisi açıklanmıyor, uygarlığın tehdit altında kalmasını doğuran temel neden olan toplumsal-politik devrim süreçlerinin bilimsel-teknik devrimin emperyalist güçlerce kötüye kullanılması gösterilmiyor. Bu gerekli düzeltmelerle birlikte bizim görüşümüze göre insan uygarlığının bunalımı kavramını, insanlığı tehdit eden tehlikeler hakkında gerçekçi bir görünüm veren bir kavram olarak kabul edip özümsemek gerek. Diğer yandan "insan uygarlığının bunalamı'' kavramının kabul edilişi büyük bir pratik-politik öneme de sahiptir. Bu saptamadan yola çıkarak yüzyılın başındaki, 30-40'lı yıllardaki anti-faşist birliklerden çok daha geniş bir **anti-bunalım güçleri birliği** kurmak mümkün ve gereklidir; tüm insanlığın geleceği üzerinde kumar oynayan sorumsuz ve düşüncesiz emperyalist çevreleri tecrit etmek mümkün ve gereklidir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, "nükleer çağda yeni düşünce" Marksistlerin şiddetin ve insancıllığının karşılıklı ilişkileri sorununda da yeni bir inceleme, çalışma yapmalarına dayatıyor. "Zor, yeni topluma gebe her eski toplumun ebesidir."[14] formülü **Kapital**'in yazarı tarafından, kapitalist formasyonun doğduğu çağla birlikte "geri alınmıştır." Marksizm her zaman savaşımın insancıl biçimlerinin tercih edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Marks her şeye rağmen ilerlemenin şiddete dayanmayan biçimlerini daha ileriki zamanlara bırakmıştır. Marks, 19. yüzyıl başında şöyle yazıyordu: "İnsanlığın ilerlemesi ancak ve ancak yüce toplumsal devrim, burjuva çağının eriştiği dünya pazarına ve çağdaş üretici güçlere sahip olduğu ve en ileri halkların ortak denetimi onlara boyun eğdirdiği zaman ölümsüzlük şerbetini illa ölülerin kafataslarından yazılmış kadehten içen putperest dinindeki o iğrenç tanrıya benzetmekten kurtulacaktır."[15] "Yüce toplumsal devrim", Marks'ın sandığından farklı bir yoldan gelişti... Lenin'in belirttiği gibi, en uygar ülkelerde değil, "uygar ülkelerin sınırında duran" ve ilk defa "uygarlığa çekilen"[16] Rusya'dan başladı. Ancak Rusya'dan başlayan ve ağırlıklı olarak uygar dünyanın ''varoşlarını'' kapsayan toplumsal devrimin izlediği bu karmaşık ve "eğik" yol onun başarılarının tüm dünya çapındaki tarihsel önemini ortadan kaldırmamaktadır. Günü-

(12) Bkz. "M.S.Gorbaçov'un K.Lingwiston'un Başvurusuna Yanıtı" **Pravda** 3.1.1986; "M.S. Gorbaçov'un *Rude Pravo* gazetesi Baş Redaktörü Zdenak Gorjeni Yoldaşın Sorularına Verdiği Yanıtlar" **Pravda** 9.IX. 86.
(13) Bkz. **Soruların Sorusu** Moskova, 1985, s.198-215.
(14) K.Marks ve F.Engels, **T.Y.** s.23, s. 761.
(15) K. Marks ve F.Engels, **T.Y.** c.9, s. 230.
(16) Bkz. V.I. Lenin, **T.Y.** , c.45, s. 379.

müzde sosyalizmin ve demokrasinin başarıları, şiddetin tarih sahnesinden kovulması sorununu devrimci güçlerin önüne şu veya bu ölçüde dolaysız bir görev olarak koymaya izin vermektedir (her ne kadar burada, gerici şiddet varoldukça, cevabi devrimci şiddet de varolacağı inancından, bütün her şey yalnızca bu güçlerce çözülmese de).

Bizzat tarih tarafından tarihsel ilerlemeyi insancıllaştırmakla görevlendirilmiş bir sınıf olan proletaryanın politikasının en yüksek amacından bahsederken, Lenin, "Bizim idealizimde insanlar üzerinde zor kullanmaya yer yoktur "(17) diyordu. İnsanlığın toplumsal pratiğinden şiddetin kovulmasını talep eden Marksist ideal, insanlığın köklü isteklerini dile getiriyor. Bu idealin en hızlı şekilde gerrçekleştirilmesinin zorunluluğu evrensel gelişimin bugünkü aşamasının koşullarınca da dayatılmaktadır. Akıl almaz yıkım silahlarının ortaya çıkışı ve bunların kullanılma olasılığı, şiddeti tarihin ebesi olmaktan çıkarıp "mezar kazıcısına" dönüştürmekle tehdit etmektedir. Yeni toplumun toplumsal doğuşu toplumsal ölüme dönüşebilir. İşte tam da bu yüzden Marks tarafından (ve Lenin'ce de) uzak geleceğe bırakılan şey (ilerlemenin zora dayanmayan biçimlerine geçiş) bugünden itibaren güncel görev haline gelmiştir. Sosyalist ülkeler, pek çok gelişmekte olan ülke, hatta kimi kapitalist ülkeler daha bugünden şiddetin devletlerarası ilişkiler alanından nihai olarak dıştalanması sorununu gündeme getirmektedirler (yine de tüm ülkelerin bu sonuca vardıklarını söylemek için vakit henüz erken). M.S. Gorbaçov ve R.Gandi tarafından imzalanan "Nükleer Silahlardan ve Şiddetten Arındırılmış Bir Dünyanın İlkeleri Üzerine Delhi Deklarasyonu"nda, zora başvurmama insan toplumunun yaşamının temeli olmalıdır diye ilan edilmektedir. Bütün insanlık bu ilkelerde birleşmeye davet edilmektedir.[18]

Ve devlet içi ilişkiler alanında da komünist partileri şiddeti en gerekli asgariye kadar indirmeye,olanakların olduğu yerde savaşımın en başarılı,en insancıl yöntemlerini uygulamaya yönelmektedirler. Onlar yeni toplumsal düzeni, buna sosyalizm ve demokrasiyi zor yoluyla durdurma yanlıları ne kadar karşı çıkarlarsa çıksınlar, "daha insancıl"(19) yoldan kurmak için asgari olanakları sağlamaya gayret etmektedirler. Bir başka deyişle, bugün halklararası ilişkilerin ve sınıf savaşımının uygar biçimleri sorunu gündeme gelmektedir.

Savaşımın Doğru Biçimlerinin Seçilmesi Sorunu

Yazımızın başında yeni düşüncenin ilkelerini ilan eden B.Russel-A.Einstein'in bildirgesinin taşıdığı büyük önemin altını çizmiştik. Ancak belirtmek gerekir ki, bildirgede soyut ahlak dersi veren bir anlayış vardır. İnsanlar, yalnızca nükleer çağın gerçeklerini, kendilerinin "insan soyundan olduklarını" hatırlayıp, "geri kalan her şeyi" unutamazlar. Dünyada sınıf çelişkileri varolmakta, sömürgeciliğin artıklarına, diktatörlük rejimlerine karşı ve şu veya bu ülkenin toplumsal-politik yenilenmesi için savaş devam etmektedir. Ancak bu kavgayı sürdürürken, bu kavganın (sınıf kavgası) teorisini geliştirirken, insanlar artık ne nükleer çağın gerçeklerini, ne "insan soyundan olduklarını",ne de onun kaderinden sorumlu olduklarını unutabilirler.Yeni "soy" ahlakının sorunları devrimci faaliyetin ahlakını da irdelemektedir. Bu sorunlara koşulsuz öncelik tanımak gerekir.

F.Engels yaşamının sonuna doğru, militarizmin dev adımlarla gelişimini gözleyerek şu tezi ileri sürdü: "Eğer halklararası savaş için koşullar değişmişse, bunlar sınıf savaşımı için de bundan daha az olmayacak ölçüde değişmiş demektir."(20) 20. yüzyıl sonunda bu tez olağanüstü bir önem ve içerik kazanmıştır. Nükleer çağda, dünyanın nükleer füzelerle ve diğer silahlarla dolup taştığı, pek çok devletin askeri birlik ve bloklarla sarıldığı bir ortamda, devrimci güçlerce savaşımın uygun biçim ve araçlarının kullanımının tercihi nesnel olarak koşullanmış ve kaçınılmazdır. Sosyalizm, kendisine karşıt olan sermaye dünyasıyla ilişkilerini barış içinde birarada yaşama ilkesi temelinde kurmaktadır. Komünist partileri savaşımın barışçıl yöntemlerine doğru ilkesel bir yöneliş göstermektedirler (bu süreçte ortaya çıkan kimi ikilem ve zorlukları aşağıda ele alacağız.)

---

(17) V.İ. Lenin, **T.Y.** , c.30, s. 122.

(18) "Nükleer Silahlardan ve Zordan Arındırılmış Bir Dünyanın İlkeleri Üzerine Delhi Deklarasyonu" Bkz. **Pravda** 28.XI. 1986.

(19) Bkz. V.İ. Lenin, **T.Y.**, c. 38, s. 262.

(20) Bkz. K. Marks ve F.Engels, **T.Y.** , c. 22, s. 544.

70'li yıllarda kollektif Marksist düşün önemli bir uyarıda bulundu: Savaşımın doğru biçimlerinin seçimi bizzat insanlığın varoluş sorununa yükselmektedir.[21] Bizim düşüncemize göre bu konum saf taktik araştırmaların sınırları dışına çıkmakta, sınıf savaşımı teorisinin bizzat kökenlerini irdelemektedir. Karşıt sınıfsal güçlerin savaşımı nükleer çağda da sürmektedir. Ancak bizzat çağın kendisi devrimci proletaryaya askersel cepheleşmelerden kaçınmayı, savaşımın uzlaşmacı biçimlerini işlemeyi ve geniş olanaklar kullanmayı öğretmektedir. Bunda devrimci Marksizme "ihanet" aramak yanlıştır. Bizzat Marksizm,sürekli olarak (en azından F.Engels'in 1895 yılındaki, Lenin'in 1917 yılındaki eserlerini hatırlayalım) tarihsel koşulların değişmesi halinde savaşım koşullarının da değiştiğini gösterdi. İşte tam da şimdi,durumda büyük, niteliksel değişmeler olmutur. M.S.Gorbaçov, "Issık-Kul Forumu"na katılanlarla buluşmasında, günün belirleyici görevini "uygarlığı tüm çelişkilerine ve zorluklarına rağmen yaşam ve insan için korumamız gerek" diye vurguluyordu. Ve devam ediyordu: "Eğer insanlık sağ kalmayı başarırsa, çelişkilerle ne yapıp edip başa çıkabilir."[22]

Tüm insanlık çapındaki çelişkilerle, elbette, dünyanın mozaikliğini, bölgesel görevlerin ve savaşım biçimlerinin çeşitliliğini hesaba katarak "başa çıkmak" gerekiyor. Özellikle savaşımın barışçıl biçimlerine yönelmede "Üçüncü Dünya"daki devrimci güçler ciddi olarak geç kalmaktadırlar, onlar nükleer çağın genel koşullarından görece özerk davrandılar, pek çok açıdan "nükleer öncesi" çağın tasavvurları ve konsepsiyonları ile yaşadılar. Üstelik, özellikle silahlı savaşım biçimlerinin kullanılması pek çok yönden son onyıllarda ezilen halkların anti-emperyalist savaşının başarısını belirledi. Kimi ülkelerde karşı-devrim ihracını açıkça güçlendiren faşist ve diktatörlük rejimlerinin varlığı, günümüzde bu ülkelerde silahlı savaşım biçimlerini gündemden indirmeye olanak vermemektedir.[23] Ancak herşeye rağmen şunu saptamak gerekir ki, kimi ülkelerin belli ölçüde nükleer çağın koşullarının "haricinde" kalmaları ve bugün "nükleer öncesi çağ" örneklerinin tekrarı olasılığı geçici, görece bir nitelik taşımaktadır. "Üçüncü Dünya"daki devrimci gelişmelere emperyalist nükleer devletler aktif olarak müdahale etmektedirler; yine, "Üçüncü Dünya"daki en gerici rejimlerin —GAC, İsrail, Pakistan- nükleer silaha sahip veya buna çok yakın olduklarını hesaba katmak gerekir.[24] Ayrıca herhangi bir yerel çatışma bölgesel ve evrensel bir çatışmaya kolaylıkla yükselebilir. Tüm bunlar çağımızın devrimci güçlerinden, silahlı faaliyet biçimlerine geçişte, "sol" terörizmle savaşta, barışçıl savaş biçimlerinin asgari kullanımını bilinçli olarak hedeflemede, gericiliğin ve karşı-devrimin, halkın demokratik ve sosyalist kazanımlarını şiddet yoluyla yok etmeye, tarihsel ilerlemeyi geri döndürmeye çalıştığı her yerde kararlı bir şekilde geri püskürtülmesi gerektiğini unutmadan özel bir sorumluluk duygusu taşımayı talep etmektedir.

Sosyalist ve kapitalist sistemin savaşımlarını, karşıtlıklarını barışçıl, uygar biçimlerde tutmak mümkün olacak mı (bu karşıtlık özünde sınıfsal olarak kalmaya devam edecektir), gelişiminde geri kalan ve "patlamaya hazır barut fıçısına" benzeyen[25] "Üçüncü Dünya"yı adım adım savaşımın uygar biçimlerine çekmek mümkün olacak mı, buna paralel olarak militarizmin günümüzde yarattığı karmaşıklığı gemleme sorununu ölü noktadan çıkarmak, devlet terörizmi ve "sağ" ve "sol" terörizm gibi günümüzde sık rastlanan faaliyetleri gemlemek mümkün olacak mı?..İşte tüm bunları gelecek gösterecek. Ancak durumun kritikliğini açıkça anlatmamız gerek: Eğer bunu yapmazsak, nükleer çağa girmiş olan insanlığın geleceği olmayacaktır.

Bütün kıyaslamaların aksadığı söylenir. Bununla birlikte, bazen bir kıyaslama, karmaşık teorik ve politik arayışların ana fikrini görsel ve canlı bir şekilde belirtmemize de yardımcı olur. Sözünü etmek istediğimiz G.Ş. Şahnazarov'un çağdaş insanlığı, bataklığa girmiş insana benzettiği kıyaslamadır. "Bir yandan, bu insan için her türlü sert, kesin hareket trajik sonuçlara yol açabilir. Diğer yandan, sağlam toprağa ulaşmayı başaramazsa —biraz daha uzasa da

---

(21) Bkz. Örn. **Uluslararası Yumuşama; Devrimcil Süreç** Prag, 1977.
(22) Zaman Yeni Düşünceyi Dayatıyor" — **Literaturnaya Gazeta,** 5.XI. '86.
(23) Bkz. örn. L.Korvalan "Diktatörlüğe Karşı Birlik: Savaşımın Yol ve Yöntemleri" **WMR** 1986, No: 1.
(24) Pyere Viaud yalnızca Afrika'da potansiyel olarak nükleer silah imal edebilecek durumda olan II ülke (özellikle GAC ve Nijerya) saymaktadır. Bkz. P.Viaud,**L'Afrique et la guerra nucléarie.** Alencon (Orne) 1984.
(25) Ezilen ülkelerin ulusal-politik kurtuluş için verdikleri savaşım dönemi pratik olarak neticelenmiş ve derin çelişkilere gebe olmakla birlikte, bu çelişkilerin ağırlıklı olarak askeri değil, politik çözümünü öngören sosyo-ekonomik kurtuluş için savaş dönemi açılmış olması nedeniyle,bu geçiş kısmen kolaylaşmaktadır.

— onu bekleyen yine ölümdür. Binbir ihtimamla ileriye yürümekten başka seçim şansı yoktur."[26]

Çağdaş Marksist sınıf savaşı teorisi, böylesine ihtimamlı bir şekilde ilerlemenin biçim, yol ve yöntemlerini devletlerarası olduğu gibi, devlet içi ilişkilere de uygulanacak şekilde, işleyip hazırlanabilir ve hazırlanmalıdır da.

Sosyalist ve Kapitalist Dünyaların Yarışı

Sosyalist ve kapitalist dünyanın ilişkilerinin ilerleyen evrimi, 1985 Kasım'ında Cenevre'de SSCB ve ABD yönetimince başlatılan diyaloğun devamı ve en önemlisi pratik işlerle perçinlenmesi dünya uygarlığının kaderi açısından tayin edici bir önem kazanacaktır. Diğer ülkelerin içişlerine "kesinlikle karışmama"[27] ilkesi, barış içinde birarada yaşama ilkesi bugün devletler arasında, kapitalizmle sosyalizm arasında uygar ilişkilerin kurulması ilkesiyle tamamlanmıştır. Ancak bu doğrultuda pratik olarak ilerlemek için alınan önlemler görünüşe bakılırsa, daha geniş bir somutlama gerektirmektedir. Buradaki temel yaklaşım son derece açıktır. iki sistemin politik ve ekonomik alanlarda işbirliği yapmalarına yönelmemek olmaz, nükleer çağda böylesine bir işbirliği kurtarıcı nitelik taşımaktadır. Bu arada, Lenin'in pasifist burjuvazi ile saldırgan burjuvaziye karşı farklı yaklaşımlar gerektiği[28] üzerine uyarısını anımsatmak gerekir, ancak, açıktır ki, saldırgan burjuvaziyi etkileme de gözardı edilmemelidir, çünkü hem onun temsilcileri sık iktidara gelmekte, hem de burjuvazinin bu kesiminde de belli bir ayrışma gözlemlenmektedir.

Son onyılların deneyimi gösteriyor ki, sosyalizmle kapitalizm geniş bir ekonomik ilişkiler alanına sahiptir. 1975'te imzalanan tarihsel belge (Helsinki Nihai Senedi) gibi, önemli politik anlaşmalara varılmıştır. Ancak son yıllarda olumsuz, cepheci eğilimler yükselmiş, önde gelen kapitalist devletlerde Helsinki Anlaşması'nı sosyalist ülkelerin içişlerine karışma için kullanma eğilimleri ortaya çıkmış, emperyalizm tarafından bu ülkelere karşı gerçek bir psikolojik savaş açılmıştır. Bu ülkeler, pek çok kez ilkesel konumlarından taviz verme niyetleri olmadığını, emperyalizmin sağlamaya çalıştığı anti-sosyalist güçlerin serbestçe faaliyetinin sosyalist kuruculuğa kuşku duyulmayacak zararlar vereceğini, sosyalizmin kararlı bir şekilde içişlerine karışılmasına izin vermeyeceğini açıkladılar. Ancak, bununla birlikte sosyalist ülkeler iki sistemin tarihsel yarışının yalnızca bilimsel-teknik değil, politik alanda da sürdüğünü unutmuyorlar. Lenin, "tam demokrasiyi sağlamadan sosyalizmin zafere ulaşamıyacağını", sosyalizmin "insanlığı manevi yaşam, fikir akımları, yönelim ve nüanslar açısından" milyonlarca kez "farklılaştıracağı"nı yazmıştır.[29] Tarih, tüm bu niteliklerin SSCB'de hemencecik ortaya çıkmadığını gösterdi; sosyalist kuruculuğun ilk aşamalarında, çetin iç ve dış koşullarda "demokrasinin bir ölçüde sınırlanmasına" gidilmek zorunda kalındığında J.V.Stalin'in olumsuz kişisel özellikleri de kendini hızla açığa vurdu.[30] Parti, Sovyet politik sistemini amaca yönelik bir şekilde mükemmelleştirmeye 20. Kongre'den sonra girişti ve bu süreci özellikle yoğun bir şekilde 27. Kongre ve SBKP MK Ocak (1987) Plenumu'nun kararları temelinde devam ettirdi. Parti sosyalist demokrasiyi bütün düzeylerde, toplumsal özyönetimde, temel yaşamsal ihtiyaçların gerçekçi bir şekilde karşılanması alanında ve emekçilere haklarının tanınmasında, yönetim organındaki ve üretim düzeyindeki farklı türlerden bürokratik eğilimlerle savaşımda, açıklık politikasını ve düşün özgürlüklerini geliştirmede azami olarak genişletmektedir.

Özünde sosyalist demokrasinin —bu yeni toplumsal sistemin en güçlü hareket ettiricisinin— her yönlü gelişmesi, Lenin'in 1923'te ancak düşlediği uzun süreli perspektifi gerçeklik haline getirebilir ve getirecektir. Şöyleydi Lenin'in düşü: "Ülkenin üretici güçlerini büyük bir hızla geliştirmek... Sosyalizmin kendinde devasa güçler barındığını ve insanlğın şimdi yeni, alışılmış farklılıkta olanaklar taşıyan bir gelişme düzeyine geçtiğini herkese ve her bir kişiye açık, gözle görülür şekilde kanıtlamak."[31] Savaş alanında değil, barışçıl kuruculuk alanında

---

(26) **Soruların Sorusu** s. 206.
(27) Bkz. V.I.Lenin, **T.Y.** c.39 s.209
(28) Bkz. V.I.Lenin **T.Y.** *c.44. s.407-408.*
(29) V.I.Lenin, **T.Y.** c.28 s.281; c.27 s.253
(30) Bkz. "**Kişinin Putlaştırılması** ve Sonuçlarının Aşılması Üzerine" SBKP MK Kararı, Moskova, 1956 s.12-16.
(31) V.I.Lenin, **T.Y.** c.45 s.402.

yarışma. İşte sosyalist dünyanın kapitalist dünyaya önerisi bu; işte, sosyalizm, nükleer çıkmazdan çıkış yolunu burada arıyor.

Evrensel gelişimin uzun süreli perspektiflerinden bahsederken, Lenin'in daha 20'li yılların başında gördüğü, "kapitalizmin yeni ekonomik düzene barışçıl evrimi" şansını (pek büyük olmasa da bu şansı) mutlak olarak inkâr etmek olmaz (şöyle diyordu Lenin: Biz buna, "komünistler olarak pek inanmıyoruz, ama denemeye yardımcı olmaya razıyız ve bir ülkenin, bize düşman olan devletlerin çoğunluğu önündeki temsilcileri olarak, bunu borcumuz sayıyoruz."[32] Kapitalizmin evrimsel transformasyonu şansı —gerçekleştiği takdirde (Lenin'in düşüncesine göre "II. Enternasyonal tipi" veya "Keynes tipi" demokrasinin yardımıyla)— nükleer çağdaki kritik durumda kurtarıcı bir nitelik taşırdı. Biz bu şansın gerçekleşmesine, eskisi gibi, "pek inanmasak" dahi, gene de bu şansın gerçekleşme düzeyinin değerlendirilmesi (burada özellikle İsveç, Finlandiya, Norveç, Avusturya gibi devletlerin deneyimlerinin ilginç olduğunu belirtelim) muhakkak Marksist bilimsel analiz alanına girmelidir.

Marks, insanlığın birliğinin komünist temel üzerinde sağlanacağını düşünmüştü. Şimdi, global sorunların var olduğu günümüzde yeni ve çok daha karmaşık bir görev ileri çıktı: İnsanlığın birliğini henüz toplumsal farklılığın sürdüğü koşullardaki bir dünyada gerçekleştirmek. Ve burada da arayış, deneme cephesinin azami genişletilmesi, ilerlemeyi sağlayacak en farklı yöntem ve araçların denenmesi gereklidir.

Sosyalist Devrimin Barışçıl Yolu Üzerine

Biz kapitalizmin barışçıl evrimi perspektifini kesinlikle gözden çıkarmıyoruz. Ama onun devrimci yoldan dönüştürülmesi perspektifi hakkında ne söylemeli?Komünist partilerin, sosyalist devrimin barışçıl yolları üzerindeki çağdaş arayışlarının özü nedir?

Bu arayışların önemli bir öğesini, son 15-20 yılın sınıf savaşımı pratiğinin sonuçları oluşturuyor. Barışçıl sosyalist devrim kimi zorunlu koşullara uyulmasını talep etmektedir: Devrimi gerçekleştiren güçlerin proleter öncünün yönetiminde sağlam ve geniş bir sınıfsal ve politik birliğinin kurulması, devlet iktidarının var olan temsil organlarının devrimci dönüşümleri gerçekleştirecek organlara çevrilmesi, devrimi yöneten partinin azami esnekliği, dönüşümlerin adım adım, aşama aşama (ani sıçramalardan sakınarak) gerçekleştirilmesi. Yine, barışçıl devrim, merkezçi partilerin ve özellikle ordunun tercih edilir bir tarafsızlığı (ya da en iyisi, desteği) olmadan sağ ve "sol" aşırıcılık gemlenmeden, açık karşı-devrim ezilmeden düşünülemez bile. Şili ve kısmen Portekiz'in 1970'lerdeki deneyimi, bu koşulları yerine getirmenin henüz başarılamadığını gösterdi.

1970-1973 yıllarında Şili'de proletaryanın kır ve kent orta tabakalarıyla birliğinin sağlam olmadığı ortaya çıktı; komünist parti tarafından işlenen üç-sektörlü ekonomi kurulması programına her zaman sonuna kadar sadık kalınmadı ve bu, başarıyla uygulanmadı. Ekonomik ve politik zorlukların arttığı bir ortamda Unitad Popular partileri ile, Hıristiyan Demokratlar arasındaki uyum anlaşmazlığa dönüştü. Kongre, Başkan Allende ve devrimci yürütme organına karşı duran karşı-devrimci bir organa dönüştü; ordu sadık bir güç iken, düşman bir güç haline geldi. Şili Sosyalist Partisi'nin önemli bir bölümünün "devrimci sabırsızlığı" ve işçi sınıfının geniş kesimlerinin "ekonomizm" hastalığına tutulmuş olması devrimci rejimin istikrarsızlaşmasına neden oldu. Yalnızca sağ teröristlerin değil, iç ve dış gericilik ateşiyle oynayan, eylemleriyle sıradan insanları devrimden soğutan ultra-sol öğelerin faaliyetleri de ciddi ölçülerde olumsuz bir rol oynamıştır. Unitad Popular partileri karşı-devrimce dayatılan iç savaşa hazır değildiler. Silahlı darbeden sonra ülkede Pinochet'in faşist diktatörlüğü hüküm sürmeye başladı.[33]

Portekiz'de "Yüzbaşılar Hareketi" 28 Nisan 1974'te çürüyen faşist diktatörlüğü yıkıp dekolanizasyon sürecini açtı, ülkenin demokratikleştirilmesine ve ilerici sosyo-ekonomik dönüşümlere girişilmesine olanak sağladı. Kitle iletişim araçlarının çoğu sol güçlerin eline geçti. Ancak darbenin tepedenliği, köylülüğün politik geriliği (özellikle ülkenin kuzeyinde), komünistler ve sosyalistler arası görüş ayrılıkları (A.Cunhal ve M.Soares diyaloğu yapıcı olmadı) kısa

---

(32) V.I.Lenin. T.Y. c.44 s.407.
(33) Ayrıntı için bkz. **Şili'nin Verdiği Dersler** Moskova, 1977.

bir sürede kendini açığa vurdu. Devrimci askeri aydınlarla halkın öncü kesimi arasındaki blok ile, 1974 Eylül'ü sonunda General A.de Spinola'nın karşı-devrimci darbe girişiminin ve Spinolacıların Mart 1975'teki silahlı ayaklanmasının bastırılmasından sonra bu bloğun eline geçen gerçek iktidar, devrimin 1975 bahar ve yazında ilerleyebilmesi için, banka sisteminin devletin eline geçmesini sağlamak için, tekel ve latifundiyaların kararlı bir şekilde tasfiyesi için, işletmelerde işçi kontrolünün uygulamasına başlamak için gerekli olanakları sağladı. Ancak, devrimin hızla derinleşmesi yönelimine, M.Soares'in başında bulunduğu Portekiz Sosyalist Parti-si'nin reformist yönetimi, kendi programları olan "küçük adımlar"ı ileri sürerek karşı çıktı, ülkenin yenilenmesi yönelimine, sağa kayan orta tabakaların ve nüfusun en geri kesimlerinin açık muhalefeti arttı. Devrimin gelişmesinde belirleyici olanlardan biri de 25 Nisan 1975'te yapılan Kurucu Meclis seçimleri oldu. Kurucu Meclis, "totaliter" ve "diktatörce" bir yönetim istemeyen reformist PSP ve merkezci Haklçı—Demokratik Parti'nin (NDP) eline geçti. 1975 yaz ve güzünde anti-komünist terör ülkeyi tehdit etmeye başladı. Devrimin derinleşmesine engel olan güçler 1975 Kasım'ında patlak veren "sol" isyandan ve Askeri Güçler Hareketi sıralarında meydana gelen bölünmeden yararlanarak, adım adım iktidarın temel mekanizmalarını ele geçirdiler, devrimci süreçlerin gelişimini birçok bakımdan tersine çevirdiler.[34]

70- 80'li yılların başında, Şili ve Portekiz'den daha gelişmiş düzeydeki kimi kapitalist Avrupa ülkelerinde geniş yığınları ve demokratik güçleri barışçıl devrime çekmede zorluklar açığa çıktı. Eğer birinciler için, Lenin'in ünlü deyimiyle, "devrime başlamak ölçüsüz derecede kolay", ama "devam ettirmek çok daha zor"[35] ise, ikinciler için, devrimci süreci başlatmak, bununla karşılaştırılamayacak ölçüde daha zor olacaktır. Kimi hallerde demokratik alternatifi kapitalizme yeğleyen yığınların büyük bir bölümü, sosyalist alternatifi kabul etmeye hazır değildiler. Reformist eğilimler, toplumun sınıfsal yapısında devrimci niteliği az olan orta tabakaların payının artmasıyla kendilerini belli ettiler. Bunun yanı sıra,komünist partilerin sosyalist partilerle birliği (sosyalistlerin buna razı olduğu yerlerde, örneğin Fransa'da) sosyalistlerin hakimiyetinde gerçekleşti ve müttefiklerce parlamento çoğunluğunun kazanılması pek az şey değiştirdi: Sosyalistler büyük reformlara giriştiklerinde bile, burjuva organizmanın sosyalist yenilenmesinden bahsetmekle birlikte, özellikle sağ kanadı, bu organizmanın "normal" bir şekilde fonksiyonunu yürütmesini temel görevleri olarak gördüler.[36]

Yine, Batılı komünist partilerin etkinliklerinde olumlu sonuç vermeyen şöyle bir gerçek de ortaya çıktı: Bu partilerin şu veya bu somut durumda (olağan parlamento seçimleri, burjuva iktidarının parlamento bunalımı, v.b.) ortaya sürdükleri güncel toplumsal-politik hedefler ile uzun vadeli perspektife yönelik program belgeleri arasında belli bir fark, bir "çakışmazlık" meydana geliyordu. Aslında böylesi bir "çakışmazlık", taktikle stratejiyi bitiştirmeye çalışan her komünist partinin faaliyeti açısından sözkonusudur. Ancak, gelişmiş kapitalist ülkelerde devrimci durumun hemen hiç görülmediği koşullarda bu durum ağır, hastalıklı bir nitelik kazanmaktadır.

Görüldüğü gibi çağdaş sınıf savaşımı pratiği, henüz, kapitalist ülkelerde barışçıl sosyalist devrimin hareket ettirici güçleri, gerçekleştirilen dönüşümlerin ölçü ve hızı, v.b. gibi sorunların çözüm örneklerini vermemiştir. Ancak bundan, bu işin ilkesel olarak gerçekleşemeyeceği gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Tarihsel gelişimin şu veya bu varyantının gerçekleşmesi —bunu daha eski devrimci deneyim de doğruluyor— ilk elden olmamakta; hissedilir tarihsel sonuçları yalnızca tekrarlanan girişimler verebilmekte ve de kısmen vermektedir. Tüm bu olasılıkları hesaba katarak Batılı komünist partiler sosyalist devrimin barışçıl yolu perspektifinden vazgeçmemektedirler.

Sosyalist devrimin barışçıl yolu anlayışının işlenmesi Sovyet bilim yazınında da devam etmiş ve 80'li yılların başında belli birtakım sonuçlara varılmıştır.[37] Formüle edilen sonuçların özü şöyledir: Barışçıl olmayan sosyalist devrim, barışçıl olandan köklü biçimde ayrılmaktadır: İlki burjuvazi tarafından oluşturulmuş politik kurumları yıkmakta, ikincisi onları kullanmakta, onlar aracılığıyla faaliyet göstermekte, buna bağlı olarak da, karşı karşıya duran güçlerin biz-

---

(34) Ayrıntı için bkz. V.A. Tsoppi **Portekiz Devrimi: Yollar ve Sorunlar** Moskova 1979.

(35) V.I.Lenin, T.Y. c.36 s.10.

(35) V.I.Lenin, T.Y. c.36 s.10.

(36) Bunun için bkz. **Yumuşama ve Sosyal-Reformizm de Hareketlenmeler, Batı Avrupa Sosyal-Demokrasisindeki Sol Akımların Eleştirel Analizi**; Moskova 1983.

(37) Bkz. **Politik Düşünür Olan Lenin** Moskova 1981,s.145-162.

zat savaşım biçimleri ve yeni iktidarın varolan ilişkilere hücum boyutları değişmektedir. Ancak, devrim her zaman zorlama demektir, bunun üzerinde anlaşmak gerek, devrim belli biçimlere sahip **dikta** olmadan düşünülemez. Barışçıl devrim sınıf savaşımından çark etme değil, onun özgün biçimlerde geliştirilmesidir. Barışçıl devrim parlamento duvarlarıyla sınırlandırılamaz, "tepeden" hareket "tabandan" hareketle desteklenmeli, sağlamlaştırılmalıdır. Bu yapılmazsa birleşik güçlerce elde edilen zaferin değeri kaçınılmaz olarak sıfıra düşecektir. Burjuva ülkelerde parlamentonun "bağımsızlığı" oldukça görecelidir; üstelik, parlamento dışında, hiç de bağımsız olmayan koskoca bir baskı organları (ordu, istihbarat, adalet) yönetim, iletişim araçları sistemi vardır. Bunların köklü reformasyonu, demokratizasyonu gerçekleşmeden barışçıl devrim sözkonusu bile olamaz. Mutlak bir "saflıkta" barışçıl devrim olanaksızdır, onu "sağdan" ve "soldan" aşırılıklar izleyecektir. Barışçıl devrim ne kadar çok geniş yığınları kendi yanına kazanırsa, savaşımın "barışçıl olmayan" biçimlerine ne kadar iyi hazırlanırsa, barışçıl olarak kalma şansını o ölçüde arttırmış olacaktır. Barışçıl devrim "saf" sosyalist bir nitelik de taşıyamaz. Barışçıl devrim proletaryanın proleter olmayan güçlerle (onları anti-proleter güçlerden ayırıyoruz) birlik ve uzlaşmalara çok daha ciddi bir şekilde hazır olmasını, daha aşamalı, daha uzun (olası geri adımlarla) bir dönüşümler sürecini öngörmektedir.

Barışçıl ve barışçıl olmayan devrimler arasında, muhakkak ki ilkesel bir sınır vardır. F.Engels'in 1881'de "bütün devrimler" için verdiği şu karakteristikler, sanmıyoruz ki, barışçıl devrim için geçerli olsun: Zaferi kazanan çeşitli sınıfların birliğinin kısa sürmesi (barışçıl devrimde öngörülen ise, onların uzun süreli birliğidir), iktidarda bulunan partilerin hızla değişmesine yol açan sınıf karşıtlığının başdöndürücü gelişimi (barışçıl devrimde öngörülen ise, karşıtlığın yerini savaşımın uzlaşmacı biçimlerinin almasıdır), devrimci patlamanın kısalığı (barışçıl devrimin çok daha "uzun süreli" olacağı öngörülmektedir) v.b.[38] Herşeye rağmen, aradaki sınır mutlak değil, hareketlidir, çünkü barışçıl devrimin kimi yönleri devrimin barışçıl olmayan biçimlerinde de hüküm sürmekte ve bunun tersi de geçerli olmaktadır. İşte bu durum, bizim geçmişteki devrimci savaşımların deneyimini bugünün çatışmalarında kullanmamızı sağlamaktadır. Bu açıdan en özlü ilkeyi, V.İ.Lenin daha 1919'da formüle etmiştir: "Karşı-devrimin önünü almak, burjuva-kültürel aygıtı kullanmak."[39] Lenin bu ilkeyi, iktidarın Sovyetler tarafından barışçıl olmayan yoldan alınmasından sonra öne sürmüştür; ancak bizce bu ilke daha geniş bir anlama sahiptir, bu ilke her iki tip devrim için de geçerlidir, şimdiki arayışlarımız sırasında da bu ilkeyi hesaba katmamız gerekir.

Böylece, görüyoruz ki, son incelemeler, barışçıl devrimde de barışçıl olmayan devrimin kimi öğelerinin bulunacağına tanıklık etmektedir. Ancak komünist partilerin bu incelemeleri yine açıkça gösteriyor ki, barışçıl devrimde reformların kimi köklü öğeleri de bulunacaktır.Görevi sermayenin önce politik, sonra da ekonomik egemenliğine son vermek olan barışçıl devrim, devrim olarak kalmaya devam etmektedir. Ancak, özellikle sol güçler tarafından yürütülen cesur reformlar, şüphesiz, büyük sermayenin egemenlik alanını daraltmakta, onun devrilmesi için taban hazırlamaktadır. Radikal reformların barışçıl devrime yükselmesi durumunda, bizzat yöntemler ve dönüşümü sağlama yolları da pek çok açıdan reformist olarak kalmaktadır.

Tüm olarak bakıldığında ise, 20. yüzyılın sonu, toplumsal süreçlerin çok-olasılıklığını; farklı içerikteki reformlar arasındaki, reformla devrim arasındaki, çeşitli devrim tiplerinin kendileri arasındaki sınırların oynaklığını taze bir güçle göstermektedir.

Tarihsel Gelişim Yasalarının "Zorunluluğu" Üzerine

Yukarıda, nükleer çağda Marksist düşüncenin karşısına çıkan kimi sorunları belirtmiştik. Ancak en genel düzeydeki anahtar soruna değinmedik.

Marks, Engels ve Lenin'in sosyalist devrim teorisi belli bir dünya görüşü temelinde kurulmuştur. Bu temel, Marks tarafından keşfedilen insan toplumunun gelişim yasalarıdır. Marksistler genel yasallıkların gerçekleştirilmesi sürecinde çok-yönlülüğün ve karmaşıklığın var olduğunu her zaman kabul etmişler, ancak her zaman, insanlığı geleceğe götüren tarihsel geli-

---

(38) Bkz. K.Marks ve F.Engels, **T.Y.** c.8 s.38.
(39) V.I.Lenin, **T.Y.** c.38 s.168.

şim yasalarının değiştirilemeyeceğinin de altını çizmişlerdir. 27. Kongre'de kabul edilen SBKP Programının yeni redaksiyonunun temelinde işte bu olgular yatmaktadır.

Ama bugün —eğer Marksist-Leninist proleter devrim teorisinin dünya görüşü temelinden bahsetmek gerekirse— durum oldukça karmaşıklaşmıştır. Yığınsal kırım silahlarının varlığı, bu silahın geniş olarak kullanılma olasılığı tarihin "değiştirilmez" yasalarını gerçekleştirebilecek olan insanların yeryüzünden yok olmasını getirebilir. Demek ki, bu gerçekliklerin proletaryanın özünde iyimser olan dünya görüşü içinde hesaba katılması gerekir. Yeni ortaya çıkan koşullar dünyanın süregiden, yasal yenilenmesi gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır; bu konuda komünistler kendi zaferlerine olan inançlarını eskisi gibi koruyacaklardır. Ancak, insanlık tarihinin yok olması gibi bir olasılık da ortaya çıkmıştır. Bu durum, uluslararası komünist hareketin çabalarının merkezini değiştirmeye zorlamaktadır: İnsanlığın sağ kalması, barışın sağlanması her şeyden önce geliyor; bütün diğerleri ise zaten ancak barış koşullarında gerçekleşecektir.

Marksistlerin dünyanın kapitalizmden geleceğin toplumuna geçişi üzerine programatik konumlarında, bellibaşlılarını incelemeye çalışacağımız pratik-politik yönler de vardır. Günümüzdeki durum şöyledir: Gezegenimizde kapitalizm ve sosyalizm birlikte varolmakta, karmaşık karşılıklı ilişkiler içinde bulunmakta, yine "klasik" kapitalizmden olduğu kadar "klasik" sosyalizmden de ayrılan gecikmiş bir gelişme tipi ("Üçüncü Dünya") gözlenmektedir. Şüphesiz ki, günümüz emperyalizmi, toplumsal ilerlemeyi ciddi boyutlarda frenlemekte ve zorlaştırmaktadır. O, halkları silahma yarışı için dev harcamalar yapmaya zorlamakta, dünyayı nükleer felakete itmekte, tüm insanlığın sıhhatli gelişmesine engel olmaktadır. Ancak kapitalizm, sistem olarak, toplumsal ilerlemenin yasalarına tabidir. Tarihi boyunca yeterli bir canlılık ve çevreye uyum yeteneği göstermiş, hızlı evrimleşme ve yeni niteliklerin kapitalist zeminde yetişen öğelerini özümseme ve asimile etme (bilimsel teknik devrim sonuçlarının kapitalizmce asimilasyonu bunun kanıtlarından biridir) örnekleri vermiştir.

Engels, **Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Yükselişi**'nde, kapitalist sınıfın hızla artan üretici güçlerin toplumsal doğasını hesaba katma yeteneklerine, "onları, toplumsal üretici güçlerde olduğu gibi..., gittikçe daha ve daha sık kullanmak"[40] yeteneklerine dikkat çekti. Kapitalizmin sınırları içinde tekellerin ve devlet tekellerinin gelişimini özellikle bu yetenek hazırlamıştır. "Serbest rekabet temelinde ortaya çıkan tekel", diye altını çiziyordu Lenin, **Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm** adlı eserinde, "kapitalist tipten daha yüksek bir toplumsal-ekonomik tipe geçiştir."[41] Lenin tekelci kapitalizm sınırlarında gerçekleşen "baş döndürücü teknik ilerlemeyi" de belirtti; tekelci kapitalizme özgürlük değil, egemenlik eğilimlerinin özgü olduğunu, bağımlı hakların ezilmesinin "egemen, zengin" uluslar içinde "en tam demokrasi"-nin var olması olanağını dışlamadığını vurgular.[42]

Her şeye rağmen Marksizmin kurucuları, kapitalizmin, yeni biçimler alsa bile (veya bunlar yüzünden) kısa süre içinde "çökmek", emperyalizmin evrensel çapta "ultra emperyalist" birliğe varamadan "iflas etmek", "kendi karşıtına dönüşmek" zorunda kalacağını düşünüyorlardı. Dünya çapındaki gelişme ise çok daha karmaşık bir yoldan ilerledi. 1917 Ekim'i tüm emperyalist sistemi sarstı, egemenlik alanını hızla daralttı. Ancak her şeye rağmen, bu sistem tümüyle "kendi karşıtına dönüşmedi", Birinci Dünya Savaşı'nın bunalımlı döneminde bile ayakta kaldı ve bugün, şüphesiz ki, kimi "ultra-emperyalist" çizgilere sahiptir. Üstelik, yukarda belirttiğimiz modern kapitalizmin bağrındaki istikrar sağlayıcı süreçlerin gelişimi, bunların ardıcıl karakteri (bu bizim bilimimizde henüz az işlenen bir konudur)[43], doğmakta olan komünist formasyonu eski, bununla birlikte pek çok açıdan biçim değiştirmiş olan kapitalist formasyonla uzun süre bir arada var olmasına ve paralel evrimleşmesine yol açmış ve "Üçüncü Dünya"da kendine özgü kimi biçimler, sistemler, yapılar ortaya çıkmıştır. Bütün bu formasyonal

---

(40) K.Marks ve F.Engels, **T.Y.** c.19, s.221.
(41) V.I.Lenin, **T.Y.** c.27 s.320-321, 385,420-421.
(42) Bkz. **a.g.y.** s.359; c.30 s.386.
(43) Bkz. K.Marks ve F.Engels, **T.Y.** c.19, s.221; V.I. Lenin, **T.Y.** c.27 s.98.
(44) Çok az sayıda istisnalar arasında A.I.Şapiro'nun kitabını belirtelim: **Dünya Kapitalist Ekonomisinin Güncel Sorunları ve Perspektifleri. Burjuva Konsepsiyonlarının Eleştirel Analizi.** Moskova 1984. Bu kitapta, pek de az olmayan ideolojik kalıplara da rastlanmakta: Son sömürücü düzen "günbatımı ve ölüm" aşamasında bulunuyor; iki sistemin karşıtlığı "tarihsel olarak önceden belirlenmiştir", v.b. (bkz. **a.g.y.** s.44.).

yapılar bütünsel-evrensel birlik oluşturarak çok çeşitli ilişkilerle birbirlerini etkilemektedirler. Çağdaş evrensel gelişimin gerçek diyalektiği, "iki sistemin yarışması, tarihsel karşıtlığı ile, dünya devletlerinin karşılıklı bağımlılığına yönelik güçlenen eğilimin birleşmesindedir", diye belirtilmekteydi SBKP 27. Kongre kararında, "Çelişkili ama karşılıklı bağımlı, pek çok açıdan bütünsel bir nitelik taşıyan dünyamız, karşıtların savaşımından geçerek var olmaktadır."[45]

Dünyanın kapitalizmden geleceğin toplumuna geçiş perspektifinden bahsederken, başlangıcı Birinci Dünya Savaşı'na dayanan "sosyalizmin bölünmesi"nin sonuçlarını, 50'li-60'lı ÇKP'nin, komünist hareketin Maoist bölünmesinin sonuçları gibi etmenleri de hesaba katmak gerekir. Bugün, işçi sınıfının çeşitli müfrezeleri arasında birleşmeye yönelik umut verici eğilimler hissedilmektedir, ancak köklü değişikliklerden bahsetmek için vakit henüz erkendir. Kapitalizmden geleceğin toplumuna geçiş perspektifine, en gelişmiş kapitalist ülkelerdeki komünist partilerin "göreli izolasyonu" da etkide bulunmaktadır. '60'lı yıllarda P.Togliatti ünlü notlarında bu meseleden bahsediyordu.[46] O zamandan bu yana ABD ve İtalya'da, FAC, Fransa ve İngiltere'de komünist partilerin durumları aynı olmamakla birlikte, genelde pek düzelmemiştir.

Özünde, Marksizmin dünya çapındaki zafer perspektifinin uzaklığı sorunu, uluslararası işçi sınıfı hareketinin aktivistleri tarafından daha 60'lı yılların sonunda ortaya kondu: "Sosyalizmin nihai zaferi için daha ne kadar zaman gerektiğini ve tarihin önümüzdeki dönemlerinde dünyanın farklı kesimlerinde kapitalizmin devrilmesi için yürütülen savaşın hangi aşamalardan geçeceğini hiç kimse tahmin edemez..."[47] Dünyanın daha sonraki gelişimi bu belirsizliği ortadan kaldırmadı, ama uluslararası durumun iyileştirilmesini daha da yakıcı bir ihtiyaç haline getirdi. "Hiç de uzun olmayan bir süre önce, komünistler, 20. yüzyılın dünya ölçüsünde sosyalizmin zafer yüzyılı olacağı kanısındaydılar. Artık şurası besbellidir: Zafer saatini yakınlaştırmak için devrimcilerin arzusu ne denli büyük olursa olsun, şimdi bu amaç daha uzak bir geleceğe kaymış bulunuyor. Sosyalizmin etkisini yayma hızında beklentilerimizi abartırken, kapitalizmin kendini süregen bunalımlara adapte etme yeteneğini, kapitalizmin kendini sürdürebilirliğini azımsadık. Gerçek budur"[48] diye belirtilmekteydi, kardeş parti temsilcilerinin kısa bir süre önce Prag'da gerçekleştirdikleri tartışma toplantısında.

Var olan gerçeklere dayanarak şu saptamayı yapabiliriz: Dünyada 1917 Ekim Devrimi'yle sosyalizm doğmuş ve gelişmeye başlamıştır. Sosyalizm kapitalizmle yarışa girişmiş, kapitalizmin bağımlı ve koloniyal kenar bölgelerinin köklü dönüşümünü koşullandırmıştır. Tüm insanlık açısından en yakıcı görevlerin ortaya konulması girişimi ona aittir. Tarihsel ilerlemenin genel yönünü o belirlemektedir. Marksizmin dünya çapındaki zaferinin kaçınılmazlığı şeklindeki en genel çıkarıma gelince, hiç kimse bu sürecin ne uzunluğu, ne biçimleri, hatta (nükleer silahların varlığı ve emperyalist güçlerce yeni bir dünya savaşının kotarılması olasılığı gözönüne alınırsa) ne de sonucu hakkında bir öngörüde bulunabilir.

Eğer şöyle söylersek sanırız yanılmış olmayız: Madem ki, çağdaş tarihsel dönemin Marksizm tarafından tam ve yapıcı yansıtılmasından bahsediyoruz o zaman temel olarak, tümüyle **dünyanın uzun, çok varyantlı, farklı formasyonlu ve olabildiğince daha uyumlu bir gelişimin teorik modelinin kurulması ihtiyacı doğmaktadır.**

Fikrimizce, uluslararası Marksist düşüncenin çalışmaları böylesi bir araştırma hattında sürmektedir. SBKP 27. Kongre çalışmaları da bu hatta gerçekleşti.

Nükleer Çağda Marksizm-Leninizmin Kaderi

Geleceğin somut görünümlerini bütün çok-yönlülüğü ile öngörmeye çalışmanın faydasız bir iş olduğu vurgulanıyordu SBKP 27. Kongresi'nde.[49] Bununla birlikte son zamanlarda dünya komünist hareketince çözüm aranan somut görevler yeterince açık bir biçimde belirtiliyordu. Bu görevlerden birisi sosyalizmin tüm yönlerinin niteliksel olarak mükemmelleştirilmesi; derin toplumsal dev-

---

(45) **SBKP 27. Kongre Belgeleri,** Moskova 1986, s.100.
(46) Bkz. **Pravda**, 10.IX.1964.
(47) **Komünist ve İşçi Partilerinin Uluslararası toplantısı. Moskova. 1969.** Prag 1969 s.119.
(48) "Birlik ve Çeşitlilik. Komünist Hareket: Yeni Gelişmeler, Yeni Olasılıklar **WMR** 1986, No: 10. s. 51.
(49) Bkz. **SBKP 27. Kongresi Belgeleri,** Moskova, 1986 s.6.

rimler gerçekleştirmiş ülkelerde, kapitalizmle dünya çapında yarışan sosyalizmin zaferinin köklü bir ön şartı olarak bilimsel-teknik ilerlemenin doruklarına ulaşma ve demokrasinin gür bir şekilde geliştirilmesidir. Bir diğeri, derin toplumsal devrimlerin saklı kaldığı kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı hareketinin yığınsal temelini ve politik işbirliğini genişletme için savaşım görevidir. Bir başka görev, Marksistlerin işçi hareketi saflarında birliği sağlama çizgisidir. Bu görevlerden birisini de, sosyalizm ve ulusal kurtuluş güçlerinin birliğinin pekiştirilmesi oluşturmaktadır. İşçi sınıfı hareketinin (yalnızca onun değil) önünde duran en önemli görev ise, SBKP'nin son belge ve kararlarında insanlığın yok olmaktan korunması, barış, toprakların silahlardan arındırılması, insanlığın dev maddi ve manevi güç ve kaynaklarının insanların kırımı için değil, tüm insanlığın gelişme ihtiyaçları için kullanılması amacıyla savaşım yürütmek olarak saptanmıştır. Bugün bu görev dünyada büyük yankılar uyandıran, geniş kapsamlı, reel öneriler olarak somutlanmıştır.

Nükleer çağ Marksizm-Leninizm açısından ilkesel önemde bir şeyi açığa çıkarmıştır. Biliyoruz ki, Marksist düşüncede görelilik öğesi vardır; bizzat proletaryanın tarihin yeni yollarındaki hareketi —işin bu tarafına Lenin dikkat çekmiştir— sınama-yanılma, zafer ve yenilgi metoduyla gerçekleşmektedir. Bugün bu görelilik asgariye indirilmeli, sınama-yanılma yöntemine ise —en azından uluslararası arenada— son verilmelidir. Bu alanda yanlış yapmamak gerekir, yoksa yanılgılar tamir edilemeyecek sonuçlar doğurabilirler.

Nükleer çağ sorunlarının ortaya konulmasında uzmanlık ve hassaslık onların çözümünün önşartıdır. Ancak yeni yakıcı sorunların ortaya konmasında korkusuzluk ve açıklık da bunun kadar önemlidir. Burada 27. Kongre bir örnek olmuştur ve Sovyet bilim adamları onu izlemektedirler; onların çabalarını devam ettirmek ve arttırmak gerekiyor. Marksizmin "kapalı", "ham hayalci", "aşınmış" bir ideolji olduğu şeklindeki burjuva efsanesini sonuna dek çürütmeliyiz.[50] Burada mesele yalnızca ideolojik savaşımın bunu gerektirmesinde değildir. Günümüz koşullarında Marksist teorik düşüncenin gelişiminde herhangi bir tutukluk veya duraklama, toplumsal bilimlerin herhangi bir şekilde eskimiş ideolojik kalıplara boyun eğmesi, trajik sonuçlara yol açabilir. Kollektif Marksist düşünceye büyük bir sorumluluk yüklenmiştir: İnsanlığın yaşamının korunması için gereken çareyi bulmak, görülmemiş zorluktaki tarihsel durumda onun toplumsal yenilenmesinin optimal yollarını sezmek.

Burjuva ideologları sürekli olarak "Marksizmin bunalımı"ndan bahsetmektedirler. Geçmişte, Marksizmin gelişiminde bunalımlı dönemler oldu, komünist partiler saflarında ciddi ayrımlara rastlandı. Ancak, bu ayrımları kabul ederken buna burjuva değil, Marksist bir açıklama getirmek gerekir. Bugün proletaryanın devrimci pratiğinin koşulları farklılaşmış, köklü olarak biçim değiştirmiştir, tarihsel hareketin teori tarafından "öngörülemeyen" zorlukları, alternatifleri, tehlikeleri, çıkmazları ortaya çıkmış ve öngörme işi çok zorlaşmıştır. Buna bağlı olarak Marksizmin gelişiminde "sürekliliğin kesintiye uğraması" meydana gelmiştir. Marksizm, gelişimindeki niteliksel bir sıçramanın eşiğindedir. Örneğin, Lenin tarafından 20. yüzyıl başında dünyanın durumuyla ilgili yapılan temel nitelemelerin, yüzyılın sonunda, değişmeden kalmış olmalarına imkân yoktur.Kapitalizm var olduğu ölçüde onun gelişiminin "eşitsizliği", "sıçramalı olması", "taşkınlığı" saklı kalmaktadır (en yeni örnek Japonya). Ancak, nükleer çağ evrensel gelişmenin çelişkilerinin ve onların çözüm yollarının keskin bir şekilde biçim değiştirmesini sağladı, gelişimin "sürtüşmeli" yoldan ilerlemesini had safhada tehlikeli hale getirdi; bugün de insanlığı, bu gelişimin "faciaya dönüşmesini" önlemek için bütün güçlerini kullanmaya zorlamaktadır.

Aynı zamanda, bu büyük görevin çözümü Marksist-Leninist bilimin teorik mirasından azami ölçüde yararlanmayı öngörmektedir. M.S. Gorbaçov'un kısa bir süre önce söylediği şu sözler bu fikri pekiştirmektedir: "V.I.Lenin toplumsal gelişmenin çıkarlarının, genel insani değerlerin şu veya bu sınıfın çıkarlarına göre öncelik taşıdığı şeklinde, büyük derinliğe sahip bir fikir ileri sürmüştür. Bugün, nükleer-füze çağında bu fikrin değeri daha da yakıcı şekilde hissedilmektedir. Ve dünyanın öbür tarafında da, genel insani değerlerin şu veya bu kişilerin bağlı oldu-

---

(50) Son on yıllarda bu efsanenin oluşmasında en tanınmış anti-komünistler çaba harcamışlardır. Bkz. Örneğin A.G. Meyer,**Communism,** N.Y., 1964; R.Aron, **Marxisme İmginaire. Dune sainte famille a lâuthre,** Paris 1970; H. Dahm **Die versöhlicssene ideologie.** **Marx was ist nach hundert Jahren von seiner Lehre noch übrig,** Köln, 1983.

ğu diğer tüm değerlere göre öncelik taşıdığı şeklindeki tezin anlaşılıp kabul edilmesini çok isterdim."(51)

Yeni sorunların ortaya konmasında geç kalmamak, onları tüm boyutlarıyla ortaya koymak ve aynı zamanda halihazırda kazanılmış değerleri kaybetmemek, bunları Marksist bilginin gelişiminin yeni aşamasında kullanmayı ve entegre etmeyi becermek, insanlığın tarihsel pratiğinin büyük çeşitliliğini genel teorinin çerçevesiyle kucaklayabilmeye çalışmak... İşte, teori alanında ileri sınıfların öncülerinin önünde bekleyen ertelenmez görev. Bu görevi yerine getirmek ancak bunların çabalarıyla, Marksist olmayan düşüncenin elde ettiği en iyi sonuçları yapıcı polemik içinde kullanarak, özümseyerek, yeniden işleyerek çözmek mümkündür; "yeni düşünce" sorununun veya global sorunların Marksist olmayan düşünce tarafından ortaya atılışı, onun sahip olduğu potansiyelin inandırıcı bir örneğidir.

Marksist bilim bir bütün olarak yeni arayışlara sürekli olarak açık,problemli büyük bir alandır. O başka hiçbir şeye benzemeyen ölçüde tükenmezliğe, karmaşıklığa, sürekli dinamizme sahip bir objeyi (toplumu) incelemektedir. Bu arayış teorik meselelerin incelenmesinde hem derin bir sürekliliği, hem de yenilikçiliği, yeni noktaların işlenmesinde geçmişin derslerinin hesaba katılmasını, diğer yandan, bir zaman bulunan çözümün yeni koşullar ışığında gözden geçirilmesini öngörmektedir. Yüce öğretmenlerimizin işte özellikle bu geleneklerini 20. yüzyılın sonundaki yeni koşullarda geliştirmek gerekiyor.

xxx

"Genelde tarih, özel olarak ise devrimler tarihi, içerik açısından, —diye altını çiziyordu Lenin— her zaman, en önde gelen sınıfların en bilinçli öncülerinin, en iyi partilerinin tahayyül ettiklerinden çok daha zengin, daha çok-yönlü, daha çok-biçimli, daha canlı ve "kurnaz"dır."(52) Bu durum, en iyi, bugün için ise biricik geçerli çözümlerin aranmasının gerekliliğini ortadan kaldırmamakta, tersine bunu öngörmektedir. Bilimsel devrimci bilincin ve bu temelde oluşturulan pratiğin belirleyici emaresi çevremizdeki gerçek durumun açığa çıkartılmasına yönelim, özeleştirel yaklaşım ve gerçekçilik, ortaya çıkan yeni sorun ve görevlere hassas yaklaşım, karar ve eylemlerde düşünceli ve cesur davranış idi ve öyle de kalıyor. SBKP, bu özellikleri 27. Kongresi'ne yaklaşımında ve Kongre çalışmalarını sürdürürken gösterdi, Kongre sonrasında da göstermektedir.

Olanaklı — ve hatta olanaksız— her şeyi yaparak, geçmişten bugüne uzanan yolların gelecekte bir uçurumla kesilmemesini sağlamalıyız.

---

(51) "Zaman Yeni Düşünceyi Dayatıyor", **Literaturnaya Gazeta,** 5.IX.1986.
(52) V.I.Lenin, T.Y. c.41 s.80.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE KAPİTALİZMİN ÖZELLİKLERİ VE SORUNLARI

V.Şeynis

Gelişmekte olan ülkelerin tarihi, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden beri keskin çelişkilerle, şaşırtıcı, birdenbire dönüşümler ve üzücü olaylarla belirlenir. Tüm bunlar, bu ülkelerde gerçekleşmekte olan sosyal-tarihsel geçiş döneminin teorik analizini acilen gerekli kılmaktadır. SBKP 27. Kongresi'nde altının çizildiği gibi, "insanlığın çoğunluğunu oluşturan bu halkların yaşamlarında sosyo-ekonomik dönüşüm süreci yavaş yavaş, zorlu, ama artık önüne geçilmez biçimde devam ediyor."[1]

Bu süreç sosyal bakımdan değişik yönlere gitmektedir. Bir dizi gelişmekte olan ülke, emperyalizmin baskısına enerjik bir biçimde karşı koymaya, en aşırı derecede olumsuz dış etkilerin bazılarını aşmaya ve tarihsel açıdan yepyeni yollardan sosyo-ekonomik çözümler aramaya olanak veren sosyalizme yönelimi seçtiler.

Kapitalizme yönelik gelişmekte olan ülkelerde de önemli değişimler olmaktadır. Gelişmekte olan bölgelerin çoğunluğunu oluşturan bu gelişmekte olan ülkelerdeki sosyo-ekonomik değişimlerin içeriği ve perspektifleri nelerdir?

Bir Kez Daha Gelişmekte Olan Ülkelerdeki "Kapitalizmin Sınırları" Üzerine[2]

Kapitalist gelişme yoluna girmiş olan ülkelerin sorunları ve perspektifleri birçok kere teorik araştırmaların konusu oldu. 70'li yıllardaki tartışmalardan sonra bilimsel yayınlarımızda, en yakın zamana kadar geçerliliğini koruyan görüşler kendisini kabul ettirdi. A.I.Lewkowski tarafından 1974'de ortaya atılan, bu ülkelerde kapitalizmin, birbirinin yanısıra oluşmuş ekonomik sektörleri aşıp, formasyon aşamasına ulaşmayı başarıp başaramayacağı[3] (ya da, L.I.Reisner'in formüle ettiği gibi, kapitalist sektörden kapitalist üretim biçimine geçişin olanaklı olup olmadığı[4] sorusu, tekrar tekrar olumsuz yanıtlandı. Kapitalizmin, "gelişmekte olan ülkelerde hakim formasyon" durumuna gelemeyeceği, hatta "bu üretim biçiminin oluşabileceği çerçevenin giderek daralacağı"[5] öne sürüldü. Kapitalist dünya ekonomisi çeperinde (periferisinde)

---

(1) ***SBKP 27. Kongresi'ne sunulan SBKP Merkez Komitesi Politik Raporu,*** Sunan: Mihail Gorbaçov, s. 24.

(2) Gelişmekte olan ülkelerde kapitalizmin gelişmesinin sorunlarının analizinde, tartışmaya katılanlann çoğunluğu gibi, incelemeyi üretim biçimi üzerinde yoğunlaştırıyoruz, yalnızca son bölümde kapitalist formasyon sorununa değineceğiz.

(3) Bakınız, ***ME i MO***, 1974, sayı 1, s.111.

(4) Bakınız, ***Asiya i Afrika sewadonya***, 1978, sayı 11, s. 29.

(5) ***Narody Asii i Afrika***, 1985, sayı 1, s. 90, 82.

oluşan yada oluşturulmuş olan kapitalist yapıyı ve buna uygun sosyo-ekonomik ortamı inceleyen birçok uzman, burada yapısal bir uyuşmazlık olduğu sonucuna vardı; onlar türdeş olmayan bu ekonominin "tutuculuğunu", sınırlı gelişme yeteneğini öne çıkartıyorlardı(6). Kapitalist ilişkilerin yayıldığını söylüyorlar, ama bunun "gelişmekte olan ülkelerdeki toplumsal üretimin tarihsel aşaması derecesinde" oluşabileceğini yadsıyorlardı(7). Elbette bu bilim adamları, Latin Amerika'da kapitalizmin oldukça uzun bir tarihsel gelişimi olduğunu ve önemli değişimlere neden olduğunu yadsımıyorlardı; ama burada da bu gelişimin "büyüme sınırlarına" çarptığını söylüyorlardı(8).

Gelişmekte olan ülkelerdeki kapitalizmin perspektifsizliğini, onun —en azından Afrika ve Asya ülkelerinin ekonomilerinde— sistem oluşturma konusundaki yeteneksizliği çoğu kez içinde bulunduğumuz çağın karakteriyle bağlanıyordu. "Burada kapitalizm tarihsel açıdan, programsız ve nesnel olarak orantısızdır... Temel özelliği sosyalizme devrimci geçiş olan çağımızda, kapitalist gelişme, Afrika-Asya ülkelerinde yalnızca kısmi bir hareket, ortalama tipten ve dünya ölçüsündeki ilerlemenin ortalama temposundan bir sapma olabilir."(9)

Bu, 70'li yıllardaki tartışmaya katılanların çoğunluğunun düşüncesiydi. Gelişmekte olan ülkelerde (istisnasız ya da birkaç istisnayla) yalnızca "deforme", "çarpık" bir kapitalizmin olabileceği ve buralarda kapitalist gelişmenin önünde son derece dar sınırlar bulunduğu öylesine çok tekrarlandı ki, bu görüş artık kanıtlanmış bir sav olarak hissedilmeye başlandı ve birçok çalışmada da yer aldı.

Şüphesiz ki, kapitalist dünya ekonomisinin çeperindeki kapitalist gelişme çok karmaşıktır ve böylesi bir gelişmeyle sömürge öncesinin ve sömürge geçmişinin mirasına yeni, zor çözülebilir sorunlar eklenmektedir. Fakat yine de, gelişmekte olan ülkelerde kapitalist üretim biçiminin "sınırları" tezi, en azından dört nedenden dolayı, inandırıcı değildir.

Birincisi: Dikkatler, engeller üzerinde yoğunlaştırılmaktadır. Bunun karşıtı eğilimler, gelişmekte olan ülkelerde kapitalizmin kendini kabul ettirmesini kolaylaştıran görece güçlü etmenler görmezlikten gelinirken, bu engeller belli ölçülerde mutlaklaştırılmaktadır.

İkincisi: "Üçüncü Dünya"daki kapitalizm, çoğu kez, doğrudan sistemin merkezlerindeki en gelişmiş kapitalizmle karşılaştırıldığı için, onun "değersiz" ve "hastalıklı" olduğu kanısı uyanmaktadır. Bu karşılaştırma, ya Batının tarihte geçtiği kapitalizm aşamalarıyla, yada günümüzdeki aşamasıyla yapılmakta; her iki biçimde de bu karşılaştırma çeper kapitalizmi aleyhine sonuçlanmaktadır. Tarihsel karşılaştırma yapılırken, Avrupa kapitalizminin yolunun, gerçekte olduğundan daha doğru olduğu, mekanizmalarının daha kendiliğinden işlediği ve ekonomik yapının toplam olarak daha organik olduğu önkoşulmaktadır. Diğer bir durumda ise, günümüzdeki gelişmiş kapitalizmin kendiliğindenci pazar güçlerinin rolü olduğundan daha fazla kıymetli görülmektedir. Kapitalizmin, geçmişte olduğu gibi, yalnızca ülkelerin ulusal ekonomi kompleksi temelinde kendini kabul ettirebileceği doğru sayılmaktadır.

Üçüncüsü: Kanımızca, önümüzdeki onyıllar açısından sosyalist olmayan dünyanın büyük bölgelerindeki tarihsel hareketin "ortalama tipi" ve "ortalama temposu", içinde bulunduğumuz çağın karakterinden çıkarılamaz. Elbette, SBKP 27. Kongresi'nde saptandığı gibi, "20. yüzyılın çehresini, Ekim Devrimi'nin başlattığı kurtuluş devrimleri belirliyor." Ama aynı zamanda, Kongre'de şu da vurgulanıyor: "Günümüz dünyası karmaşıktır, çeşitlidir, dinamiktir, birbiriyle çatışan eğilimler taşımaktadır, çelişkilerle doludur. Günümüz dünyası, son derece karmaşık alternatifler.... dünyasıdır."(10) Lenin'in, emperyalizm çağında kapitalizmin eskiye oranla çok daha hızlı büyüdüğü ve aynı zamanda hem eşitsizliğinin, hem de derin çelişkilerinin gün ışığına çıktığı şeklindeki düşüncesi güncelliğini korumaktadır.(11)

Dördüncüsü: Tekrar tekrar kapitalizmin merkezleri ile çeper arasındaki ekonomik farka ve kapitalist çeperdeki "çarpık" sosyo-ekonomik süreçlere dikkat çeken yazarlar(12), her za-

(6) Bakınız, ***a.g.y.*** s. 92.
(7) a.g.y., s. 86.
(8) Bakınız, ***Kapitalism v Latinskoi Amerie,*** Moskova 1983, s. 8.
(9) ***ME i MO,*** 1973, sayı 10, s. 118.
(10) ***SBKP 27. Kongresi***'ne......, s. 11.
(11) Bakınız, V.İ. Lenin, ***Eserler*** c. 22, s. 306 (Almanca baskı)
(12) Bakınız, *Razvivayusçiyesya strany: Sakonomernosti, tendenzi perspektifl,* Moškova 1974,s.17-19, 23-26, 38-45, 171-176, 457

man gelişmekte olan ülkelerde kapitalizmin (kapitalizm öncesinin değil) tarihinin en fazla birkaç onyılı kapsadığını, gerektiği ölçüde değerlendirmemektedirler. Dünya üzerindeki gelişmenin toplu koşulları 20. yüzyılın ortalarından beri temelli değişti ve hala da değişmektedir. Öyleyse, sömürge zamanlarında oluşmuş ve şüphesiz belli ölçüde hala ayak direyen eğilimler basitce günümüze ya da dahası, geleceğe mal edilirse, bakış açısı kaydırılmış olur. Aynı zamanda düşünülmelidir ki, gelişmekte olan ülkelerin geriliği global sorunu tarihsel örneğe sahip değildir ve çözümü, herhalde her gelişme yolunda çok zamana ihtiyaç duyacaktır. Kapitalizmin "sınırları" tezi, onun gelişmekte olan ülkelerin akut sorunlarını çözememesi ve hatta bunları daha da ağırlaştırmasından hareketle kanıtlanamaz. Karakterine uygun olarak, kapitalizm her zaman ve her yerde uzlaşmaz ve orantısız gelişir (ama bu "programsız" anlamına gelmez, günümüzde artık ulusal ve uluslararası düzeylerde kapitalist gelişmenin uzun süreli stratejilerini uygulayan oldukça güçlü merkezler oluşmuştur). Bu arada oluşan derin çelişkiler, yalnızca engel değil, aynı zamanda da gelişme kaynağıdır. Bu gelişmenin hangi güçlerce yönlendirildiği, hangi sosyo-ekonomik yapıları oluşturduğu ve kapitalizme daha önce geçmiş ülkelerdeki gelişmeden hangi alanlarda ayrıldığı başka bir konudur ve aşağıda araştırılacaktır.

Kapitalist Gelişmenin Etmenleri

Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinin ekonomilerinde kapitalist gelişme en azından üç ana etmence ya da daha doğrusu, etmen grubunca teşvik edilmektedir ve bu etmenlerin göreli ağırlığı ve etki biçimi zaman süresince değişmektedir.

Birinci etmen dış ortam, kapitalist dünya ekonomisi temelinde oluşan uluslararası bağlardır. Bir yandan dış etmen, sistemin çeperindeki kapitalist gelişmeyi büyük ölçüde engellemektedir; çünkü buraya yaratılan artı-ürünün önemli bir bölümü değişik biçimlerde yabancı sermaye tarafından alınmakta ve bu ülkelerin yeniden üretim sürecinden çekilmektedir. Böylece, bu sürecin önemli bölümleri ulusal denetimin dışında bulunmaktadır. Bu, en açık biçimde, uluslarötesi şirketlerin eylemlerinde ve son yıllarda sürekli sivrilen borçlanma sorununda görülmektedir. Fakat bu, merkezler ile çeperin kapitalist yapılarının karşılıklı ilişkilerinin yalnızca bir yanıdır.

Kapitalist dünya sistemi, bu sistemin merkezlerinde de, eğilimlerin değişik yönlerde etki yaptığı ve karşıt çıkarların birbiriyle çarpıştığı, son derece karmaşık ve çelişkili bir yapıdır. Günümüzdeki devlet tekelci kapitalizminin nesnel etki koşullarına, gelişmekte olan ülkelerin basit bir şekilde sömürülmesi değil, bugünkü yoğunluk ölçütlerine uygun bir sömürü denk düşmektedir.

Bilimsel-teknik devrimin gelişmesi ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik potansiyellerinin büyümesiyle birlikte, uluslararası mali sermaye belli yatırım alanlarını tekrar keşfetti, ya da imalat sanayiinin belli dalları (gerek iç, gerekse dış pazara yönelik yüksek teknoloji dalları), mali sektörün, ticaretin ve üretici kesimin altyapısı, boş-vakit endüstrisi, teknolojik hizmetler, vb. gibi yeni dallar yaratmaya başladı.

Özellikle, ekonominin uluslararasılaşmasının günümüzdeki aşamasında gelişmiş kapitalist ülkelerde, çeperdeki geri ilişkileri ve eski sömürü biçimlerini sürdürmekten ve sosyal çatışma ocaklarını patlama noktasına getirmekten (ekonomik ve politik açıdan) yana olmayan oldukça etkili sosyal güçlerin oluşmasına temel olan nesnel etmenler vardır. Bunların çıkarı —elbette kapitalist yoldan— ekonomik düzeyin gerçekçi eşitlenmesinin gerçekleşmesinde, pazarın genişlemesinde, üretimin en azından belli ölçülerde modern teknik ölçütlere uymasında, etkili bir burjuva sınıfının oluşmasında, sosyal çatışmaların hafifletilmesinde vs. yatmaktadır. Mali kuruluşlar, etkin uluslararası politikacılar ve bilim adamları örgütleri çerçevesinde, devletler arası düzeyde birbiriyle uyumlaştırılmış bir strateji oluşturma ve uygulama denemeleri yapılmaktadır. Birbirine uygun çıkarlara uymaya çalışan bu strateji uzun sürede, sistemin çeperindeki kapitalist üretim "ocaklarının" yok edilmesine değil, korunması ve yayılmasına yöneliktir.

Bu stratejinin uygulanabilmesi için durum, birçok açıdan 80'li yıllarda, daha önceki onyıllara oranla daha kötüdür. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğu, ellerindeki üretim ve tüketim potansiyelleriyle, kapitalist dünya ekonomisindeki yapı değişikliğine hemen hemen hiç katıla-

mamaktadır. Sertleşen rekabet, mallarının (işgücü de içinde olmak üzere) gelişmiş ülkelerin pazarlarına girişini güçleştirmektedir. Dış kaynak akımı görünür biçimde gerilemiştir. Hemen hemen tüm gelişmekte olan ülkelerde saptanan ekonomik büyümenin çok yavaşlaması, özellikle en dinamik yapıları oluşturan özel kapitalist sektör ile devlet sektöründe güçlenen kriz görünümlerini yansıtmaktadır.

Yine de, kapitalizmin ekonomik ve sosyal açıdan büyük çapta manevra yapma yeteneğini, nesnel ve öznel olarak yitirdiği kanısına kapılmamak gerekir. Daha çok —dünya kapitalizminin merkezlerindeki devresel atılımın sağlamlaşması ve sürmesi, borçlanma sorununun herhangi bir biçimde düzene sokulması önkoşuluyla— gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin 80'li yılların ortalarındakinden daha fazla büyümesi böylece üretici güçlerin kapitalist biçimde gelişmesinin yalnızca hızlanması değil, aynı zamanda genişlemesi olasılığı da vardır. Büyük bir olasılıkla yakın gelecekte bu olamayacak ve kapitalist dünya ekonomisinin "yerinde sayması" şu yada bu biçimde sürecektir. Bu koşullar altında, çeperdeki etkiler de zayıf olabilir. Fakat kanımızca, gerçekleşmiş değişimler artık geri döndürülemez. Bu ise, nesnel gelişme mantığının, kapitalizm öncesi sömürünün geniş alanlarının korunmasıyla uyuşan, sınırlı kapitalizm "adalarına" dönüş olamayacağı anlamına gelir.

Merkezlerdeki yeniden endüstrileşme, uzun sürede endüstrinin yalnızca aşağı değil, orta "katlarının" da çepere —en azından önemli ülkelere— giderek daha çok taşınmasının nesnel koşullarını oluşturacaktır. Bu süreç konjonktürel zorluklarca ne denli frenlenirse frenlensin, aslında geri çevrilemez, çünkü bunu, bilimsel-teknik devrimin yeni aşaması, uluslararası ekonomik ilişkilerin yoğunlaştırılması ve dünya pazarlarında sertleşen rekabet gibi, dünya ölçüsündeki gelişmenin belirleyici eğilimleri belirlemektedir. Uluslarötesi şirketlerin gelişmekte olan ülkelerdeki şubelerinde üretici güçlerin düzeyinin ister istemez sürekli yükselmesi ve merkezlerdeki aynı biçim işletmelerin ekonomik yapılarıyla belli ölçülerde eşitlenmesi gerçekleşmektedir. Üretim ve hizmetlerin yeni biçimlerinin yarattığı etki, ister istemez, tüm ekonomiye yayılacaktır.

Dış ticaret ilişkileri ve etkileri elbette yalnızca bu yönde kendisini göstermeyecektir. Bu süreçlerin hangi hızla gelişeceği ve bunların ekonomik ve sosyal etkilerinin ne olacağı sorusu açık kalmaktadır. Elbette bu, tek tek dalları değişik ölçülerde etkileyecektir; bunlar bazı gelişmekte olan ülkeleri kapsarken, diğerlerini etkilemeyeceklerdir. Fakat bu süreçlerin, sosyo-ekonomik yapının yenilenmesi için, tüm sonuçlarıyla güçleneceğinden şüphe edilemez. Kapitalist yoldan gelişen genç ülkelerin karşısında yabancı tekellerin ve Batılı devletlerin birleşik cephesinin olduğunu kabul etmek de yanlış olur. Burjuva sınıflar arasındaki dayanışma ve ekonomik birleştirici güçler gibi, çelişkiler de nesneldir ve ulusal sınırları aşmaktadır.

Çeper ülkelerdeki kapitalist gelişme yeni uluslararası ortamdan bağımsız ele alınamaz. Tüm olarak kapitalist dünya ekonomisinde ulusal devlet yapısıyla sermayenin uluslararasılaşması birbirine bağlanmaktadır. Ulusal ekonominin yeniden üretim mekanizmasının yabancı mafsalları (bölümleri ç.n.) —gelişmiş ülkeler için de geçerli olarak— devletsel düzenleme önlemlerine ve diğer iç ekonomik etmenlere, yerli ekonomiden çok daha esnek tepki gösterebilmektedir. Bu, çelişkileri sertleştirmekte, ama aynı zamanda da gelişmenin ek bir kaynağı olmaktadır.

Fakat belirleyici olan dış etmenin niteliğindeki değişimdir: bu, iç etmenler üzerinden de kendini kabul ettirmeye başlamakta, belli ölçülerde onlarla kaynaşmakta ve onlarla birlikte, sistem oluşturucu işlevleri yerine getirmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğundaki toplumsal gelişmenin son derece önemli ikinci etmeni, kendisince temsil edilen ekonomik sektörle birlikte, devlettir. Devletin ekonomik, sosyal ve politik görevleri kapsayan eylem alanı birçok ülke için incelenmiştir. Bu soruda bilimsel yayınlardaki görüşlerde ortaklık vardır. Fakat bu eylemler gelecekte ne getirecektir? Bu soru değişik biçimlerde yanıtlanmaktadır.

Aşırı uç bir görüşün temsilcileri, devlete ve devlet sektörüne yalnızca özel kapitalist sistemin jeneratörü ve kuluçkalığı rolünü vermektedir. Onlar, Avrupa Kapitalizminin "merkantilist" ya da "istibdad" döneminin deneylerini göstermekte ve buna paralel olarak, gelişmekte olan ülkelerin toplumsal yeniden üretiminde devletin rölünün geçici bir görünüm olduğu ve burjuva ilişkilerinin yukarıdan ve dışarıdan yaşama girmesini takiben, en önemli ekonomik dallardaki düzenleme ve devletleştirmenin gerileyeceği sonucunu çıkarmaktadırlar. Görevlerini

böylece yerine getiren hizmetkâr, politik sahneden çekilecektir. Bu hipotez, dünya kapitalizminin devlet-tekel aşamasına girmesiyle oluşmuş değişimleri, ekonomik temel yasalarındaki tersinmez değişimleri yeterince değerlendiremediği için, kolayca eleştirilebilir. Devletin yeniden üretim sürecine karışması gelişmiş kapitalist ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere oranla hiç de az değildir. Merkezlerde gayrisafi milli hasıladan devletin harcama payı şöyle gelişmiştir: 1950'de yüzde 16.9, 1960'da yüzde 18.8, 1970'de yüzde 17.4 ve 1980'de yüzde 16.7. Çeperde bu gelişme —diğer verilerde de olduğu gibi— "fark kapatıcı" olmaktadır: 1950'de yüzde 10.6'dan, 1980'de yüzde 14.0'a yükselmiştir.[13]

Fakat bu perspektif üzerine başka görüşler de vardır. Bu görüşlerin savunucularına göre, gelişmekte olan ülkelerdeki kapitalizm ekonomik toprağı "işlemeyi" başaramadı, —tarihsel açıdan— zamanını kaçırdı ve eski örneklerdeki gibi, tarihsel bir aşama biçimine ulaşması düşünülemez. Burada devlet bağımsız ekonomik bir güç olarak işlev görmektedir ve bunun çevresinde hiçbir şekilde politika hatta ekonomi sahnesinden çekilmeyi düşünmeyen, belli bir sömürücü sınıfsal birlik türü oluşmuştur. Oluşmuş koşullar kompleksi kapitalizmin yasalarının kendiliğindenci etkisini sınırlamakta, böylece altyapı —ve üstyapı— işlevlerini kendinde birleştiren devlet, toplumsal gelişmeyi yönlendirebilen tek iç etmen olmaktadır. Bu yüzden, gelişmekte olan ülkelerde "mülkiyet edinme ve yabancılaşmanın yeni biçimiyle bağlı, özel bir tarihsel toplum biçimi" oluşmaktadır; güçlü bir özel-kapitalist temele sahip olmayan (yalnızca tek tek ekonomik sektörlerde değil, makro ekonomik boyutta) "devlet" kapitalizminin çok özel bir biçimi oluşmaktadır.[14] Bu görüş, 80'li yılların ikinci yarısında, on ya da yirmi yıl öncekinden daha az inandırıcıdır.

Son yıllardaki titiz incelemelerin gösterdiği gibi[15], en çok nüfusa sahip olanlar da dahil, birçok gelişmekte olan ülkede, kapitalist gelişmede üçüncü bir etmen giderek artan etkinlikde rol oynamaktadır.

Birçok ülkede, tabii (ilkel) ekonominin gerilemesi ve pazarın genişlemesinin nesnel süreci önemli ölçüler almıştır. Küçük meta üretimi kapitalist meta üretiminin aşağı biçimlerine dönüşmekte ve bunlar, ekonominin üst katlarını oluşturan sermayenin yüksek yoğunlaşma derecesine ulaşmada, deyim yerindeyse, ara katı oluşturmaktadır. Aynı zamanda geleneksel sömürücü grupların alt kesimlerinin ve bizatihi üreticilerin bir bölümünün kapitalist transformasyonu, alt katlarda kapitalizmin —yalnızca şehirlerde değil, aynı zamanda kırsal kesimlerde de— büyümesini de beraberinde getirmektedir. Bu gelişme toplumsal yeniden üretimin tüm sistemini kapsamaktan uzak olsa da, kapitalist ilişkilerin nüveleri (burada yalnızca üst katlar anlaşılmamalıdır, çünkü bunlar eskiden de vardı) artık makroekonomik yapının ikinci elemanları değildirler.

70'li yıllarda hızla gelişen bir dizi gelişmekte olan ülkede kapitalist yada sözde kapitalist biçimlerde (ve sosyal yapıda buna uygun değişim) modern üretici güçlerin oluşumu, bunalımlı 80'li yıllarda da durmamıştır. Bu süreçler, bilindiği gibi, bir üst düzeyde ekonomik gelişme aşamasında bulunan ve görece uzun kapitalist gelişmeye sahip olan ülkelerde (ya da büyük ülkelerin belli bölgelerinde) en açık biçimde görülmektedir.

"Devlet" etmeni de belli bir transformasyona uğramaktadır. Politik-ideolojik yönlerinden bağımsız olarak —Meksika'dan Güney Kore'ye, Brezilya'dan Hindistan'a kadar— birçok gelişmekte olan ülke, kendiliğindenci pazar mekanizmalarını harekete geçirmeye, devlet düzenlemesini ve devlet girişimciliğini sınırlamaya, ekonomik karar almayı merkezilikten kurtarmaya, orta ve küçük girişimciliği teşvik etmeye çalışmaktadırlar. Bazı örneklerde, "Şikago Ekolü"nün önerilerine uygun "ekonomik liberalleşme" hareketleri yıkıcı sonuçlar getirdi (Arjantin). Şüphe yok ki bu önerilerle, belli emperyalist güçlerin çıkarları arasında bağlar vardır; ama yine de 80'li yıllarda, kendiliğindenci pazar mekanizmalarıyla, ekonominin merkezi düzenleyicileri, devletçe yeniden üretimin yönlendirilmesinin dolaylı ve dolaysız yöntemleri arasındaki

---

(13) ***Birleşmiş Milletler İstatistik Yıllığı***'ndan hesaplanmıştır, 1969, 1975 ve 1981 (1950-1970 için, 1970 sabit fiyatlarıyla, 1980 için 1980 fiyatlarıyla.)

(14) Bu görüş en etkin biçimde M.A. Çeşkov'un çalışmalarında bulunmaktadır. (Bakınız, ***Ekonomika razvivayuşçihza stran: Teorii i metody issledovanii*** Moskova, 1979, s. 324-326)

(15) Tek tek ülkelerde kapitalist değişimin incelendiği çok sayıda çalışma vardır. Bunlardan birkaçı şunlardır: G.Şirokov, A. Kolontayev, A. Granovski ve O.Malyarow'un ***Hindistan üzerine*** O.Baruşnikova, ***Filipinler Üzerine,*** S.Levin'in ***Malezya Üzerine,*** A.Karavayev'in ***Brezilya Üzerine,*** S.Romanova'nın ***Arjantin Üzerine.***

oranlarda gözlenen değişimler, yanlızca dışarıdan aktarılmış moda görünümler olarak değerlendirilemez. Burada, daha çok gelişmekte olan ülkelerın kapitalist dünya ekonomisine daha fazla entegre edilmesi ve ülkelerde yeni sosyal ekonomik durumun oluşması gibi nesnel süreçler yansımaktadır.

Kapitalist Yapıların Oluşmasının Özellikleri

Şimdi temel soruya geliyoruz: burjuva yönelimli gelişmekte olan ülkelerde nasıl bir kapitalizm kendini kabul ettirmekte, onun yapısal öğeleri ve ekonomik mekanizmasının bileşenleri hangi sırayla ve kombinasyonlarla oluşmaktadır?

"Endüstriyel bakımdan daha gelişmiş olan ülke, daha az gelişmiş olan ülkeye yalnızca kendi geleceğinin tablosunu göstermektedir."(16) Bu sözlerle Marks, 18. ve 19. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin gelişiminin yasallığını formüle ediyordu. Avrupa ülkelerinin çoğunluğu, yüzyıllarca aynı tipten sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişme çerçevesinde hareket etmişler ve görece dar bir tarihsel koridordan geçmişlerdir. Başlangıcı İngiltere yapmış, onu Fransa, Almanya, Kuzey İtalya vb. takip etmiştir. Tek tek ülkelerde teknik ve ekonomik gelişmenin her aşamasının biçimlerinin ana hatları ve buna uygun sosyal yapılar ve hatta —belli ölçülerde daha büyük farklar göstermesine rağmen— sosyo-politik savaşımlar tekrarlanmıştır.

Marks bu yolu tek olası yol olarak görmemiş ve *Kapital*'de gösterdiği gibi,"Batı Avrupa'da kapitalizmin oluşumunun tarihsel biçimini, içinde bulundukları tarihsel koşullar ne olursa olsun, tüm halklar için kader olarak belirlenmiş, genel gelişmenin felsefi teorisine dönüştürme"(17) çabalarına karşı çıkmıştır. Kapitalizmi yaşamadan gelişme olanağını kanıtlamaya çabalayan yazarlar, çoğunlukla Marks'ın bu sözlerine dayanmaktadırlar. Fakat bu sözlerin, tarihsel deneyimin açıkca gösterdiği gibi, başka bir anlamı daha vardır. Söylenen, kapitalizmin Avrupa'daki gelişme yolunun tek olası yol olmadığıdır.

Bugün kapitalist yolda giden ülkeler, kapitalizmin daha önceki tüm gelişme aşamalarını tekrarlamamaktadırlar ve zaten tekrarlayamazlar, çünkü onların arkasında, kapitalizm öncesi ekonomik ilişkilerin temelden değişik biçimlerini ve başka kültürel yapıları getiren "Avrupalı olmayan" bir tarih vardır. Yeniden üretilen, geçmişe ait tüm aşamalarıyla bu yol değildir; —gelişmekte olan ülkeler kapitalist dünya sistemine dahil edildiğinde— geçmiş aşamalarca belirlenen teknik-teknolojik, ekonomik, sosyal ve örgütsel biçimlerce değil, uzun bir tarihsel seçme süreci sonucunda oluşmuş güncel biçimlerce belirlenen hareketin genel taşıyıcısı, sonuç yeniden üretilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde nasıl bir kapitalizmin geliştiği sorusu, bu yüzden, sistemin merkezlerinde nasıl bir kapitalizmin hüküm sürdüğünden soyutlanırsa, yanıtlanamaz.(18)

Klasik modelde emperyalizm ve devlet tekelci kapitalizmine oranla geri olan kapitalizmin serbest rekabetci aşaması, üretimin yoğunlaşmasının daha tekele ulaşmamasıyla ve devletin —doğru olmayan bir tanımlamayla— yalnızca "gece bekçisi" işlevini görmesiyle açıklanmaktadır. "Çarpık" bir aşamalar sırasına sahip ülkelerde kapitalizmin az yada çok "geri kalmışlığı" yanlızca ve ilk planda sistemin üst katlarında değil, daha çok alt ve orta katlarında ortaya çıkmaktadır. Özel-kapitalist ekonomik düzen temel elemanlarıyla —pazar, rekabet mekanizması, ortalama kâr ve üretim fiyatı, kapitalist rant vb.— buralarda henüz tam olarak oluşmamıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde kapitalizmin oluşmasının temel sorunu, ekonomik mekanizmanın değer ve pazar elemanlarının kendilerini kabul ettirmesinde yatmaktadır. Bu yöndeki değişimler zoruklar altında ve yavaş olmaktadır. Son 10-20 yıl içinde birçok gelişmekte olan ül-

(16) Marks/Engels, *Eserler* c.23, s.12, (Almanca)
(17) *a.g.y.*, c.19, s.111
(18) Bu soru yazımızın konusunu aşmaktadır. Şu kadarını belirtelim ki, bu konuda kapitalizmin modelini "karmaşık, içinden çelişkili üç aşamalı yapı" olarak karakterize eden Y.V.Şişkov'un görüşünü paylaşıyoruz. Bu kapitalizmin tabanını "gerek ulusal ekonomilerde, gerekse ülkeler arasında işlev gören pazar düzenleme sisteminin bölümleri oluşturmaktadır: tek tek tekellerin etki alanları içinde etkili olan, tekelci düzenlemesisteminin bölümleri bunun üzerinde yükselmektedir; her ikisi de, ulusal sınırlar içinde (büyük çoğunluğuyla) etkili olan devlet düzenleme sisteminin bölümleriyle çakışmaktadır.' (bakınız, ***Raboçi klass i sevremenny mir***, Sayı 1, s.80).

kede bu süreç hızlanmıştır ve bu yüzden, bu mekanizmaların işlememesinin kader olduğu, bunların gerek iç, gerekse dış ticarette artan ölçüde bastırıldığı ve ekonomik ilerlemenin yalnızca sistemin üst katlarında olabileceği görüşünü düzeltmek gerekmektedir.

Aynı zamanda birçok gelişmekte olan ülkede, bazı bölümleri herhangi bir biçimde yabancı sermayeyle içiçe giren, büyük özel ve devlet işletmelerinin görece hızla geliştiği de gözlenmektedir. Fakat yalnızca bu, bu ülkelerin tekelci kapitalizme geçtiği anlamına gelmez. Belirleyici olan, yalnızca bu tekellerin ve sözde tekellerin ülke ekonomisinde hangi yeri aldıkları ve gelişmiş ülkelerdeki eş dallardaki tekellerle ne tür ilişkiler içinde oldukları değildir. Bunlar her ikisi de kapitalizmin gelişme düzeyinin önemli göstergeleri olmakla birlikte, tekelden tekele fark vardır. Elbette sermayenin uzun bir süre yoğunlaşması ve merkezileşmesi sonucu oluşmuş modern üretim örgütleme ve pazarlama yöntemlerine sahip, yenilikleri kullanan (daha önemlisi kendisi bulan), kapitalizmde teknik ilerlemeyi körükleyen sert rekabet koşulları altında çalışan tekellerle, görece sınırlı ve sosyo-ekonomik bakımdan farklılaşmış bir pazarda tekel pozisyonuna sahip, ekonomik ilişkileri iç pazarla sınırlı, işçi sınıfının sosyal baskısına karşı korunan, korumacı önlemlerle kollanan ve tabii olmayan "sera" koşullarına uymuş işletmeler arasında fark vardır. Avrupa'da ilk sermaye birikimi dönemi ile Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın sömürge tarihinde bu tip çok sayıda tekel vardır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde, —klasik modelden çıkarsak— gerek geç, olgun ve çürümeye başlayan, gerekse erken, olgun-olmayan kapitalizmi temsil eden tekeller yanyana bulunmaktadırlar.

Son olarak, gelişmekte olan ülkelerdeki devlet sektörü, devlet tekelci kapitalizmi sistemindeki devlet bileşeniyle kesinlikle eşdeğer değildir. Bu sosyo-ekonomik sektör, çoğunlukla kapitalist değişimi sonuçlanmamış bir ekonomide bulunmaktadır. O, diğer ekonomik biçimlerle karşılıklı ilişki içinde bulunmakta ve toplumsallaştırılması bazılarında ekonomik ve sosyal gerekliliklerle, bazılarında politik ve ideolojik, çoğu kez de yalnızca volantarist düşüncelerle belirlenmiş yeniden üretim sektörlerini kapsamaktadır.

Devlet sektörünün ekonomik gelişme yasallıkları ve sosyal örgütlenme biçimleri en azından üç toplumsal üretim tarzı tarafından belirlenmektedir: kapitalizm öncesi, kapitalist tarz ile, Marks'a göre, "kapitalist üretim tarzının, kapitalist üretim tarzı içinde yok edildiği"[19] toplumsallaşma tarzı. Burada sözü edilen, demek ki, devlet sektörünün çevresinde özel kapitalizmin gelişmesi ve bu sektörün kaynaklarının toplumsal tüm sermayenin yeniden üretimine (ve sadece makro-ekonomik akımlara değil) dahil edilmesi, yani, maddi-teknik temelinin modern üretici güçlere dayanması ve örgütlenme düzeyinin burjuva kıstaslara yaklaşması ölçüsünde, devlet kapitalizmidir.

Ulusal temelde görece gelişmiş özel kapitalizmin olmadığı yerlerde, devlet ekonomisi ve devletin ekonomiyi düzenleme araçları toplamı son derece dolaylı anlamda (dünya ekonomisinin çeperi gözönüne alınarak) devlet kapitalizmi olarak adlandırılabilir. Ülkenin ekonomisinde merkezi konumlara sahip ve devletle birlikte çalışan özel tekeller olmadığı sürece de, devlet tekelci kapitalizminden söz edilemez. Bu yüzden, sistemin üst katlarında tek tek bileşenlerin bulunması, ülkenin kapitalist transformasyonunun düzeyi üzerine fazla bir şey gösteremez.

Ne devletin, ne de devlet kapitalizminin rolünü abartmadan, bunun özel sermayeye destek rolüyle hazırlık ve kuluçkalık değil, değişik toplumsallaşma katlarının ekonomik öznelerin otonom durumlarıyla bağlandığı ekonomik düzen sistemini oluşturacağını ve kapitalizmin bunsuz olamayacağını öne süren görüşe de katılmak olanaksızdır. Devlet ve özel kapitalist yapılar, sistem-oluşturucu rollerini yalnızca "birbiriyle bağımlı" olarak gerçekleştirebilirler.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda geliştiği şekliyle kapitalizm, demek ki, pazar, özel-tekel ve devlet düzenlemesinin değişik kombinelere girdiği, oldukça fazla (ve çok farklı) biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu toplum sistemi birçok yönden gelişmiş kapitalist ülkelerin modeline yönelmektedir; yine de tüm yapısal düzeylerde bir "geriden gelme" saptanmaktadır. "Farkı kapatma", hem ulusal kapitalist ekonomilerin oluşması, hem de yerli ekonominin kapitalist bileşenlerinin (çoğunlukla uluslarüstü tekellerinin şubelerince temsil edilen) kapitalist dünya ekonomisine çekilmesiyle gerçekleşmektedir.

---

(19) Marks/Engels, ***Eserler***, c.25, s.454 (Almanca)

Toplumsal Yeniden Üretim Sisteminde Kapitalizm

Gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda kapitalizmin oldukça hızla geliştiği gözlenirken, bazılarında kapitalizm hakim duruma gelmiştir. Bu süreçler iki açıdan değerlendirilebilir: Bir bakıma, kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin geriletilmesi ve "kapitalizm öncesi" ile kapitalizm arasında, (en azından ekonomik açıdan bu ikincisinin ağır bastığı karışımların ortaya çıkması; başka bir bakıma, yerli (ama her zaman ulusal değil) kapitalizmin kurulması ve giderek olgunlaşması. Bu yüzden, aşağıda iki soruna değinilecektir: Kapitalizm ile kapitalizm öncesi sosyo-ekonomik yapıların ilişkisi ve kapitalizmin sosyo-ekonomik formasyon olarak niteliksel belirlenmesi.

İlk sorunun çözüme ulaştırılması, kapitalizmin yeniden üretimin temel bölümlerine —üretim, bölüşüm, değişim, tüketim— nasıl hakim olduğunu, dolaylı yada dolaysız biçimde gösteren verilerin bulunmasını önkoşar. Ne yazık ki, eldeki istatistik ve metodolojik-teorik temel bunun için yeterli değildir. Bu yönden, açık ki "Üçüncü Dünya"nın durumunun toplu bir görünümünü verme olanağı yoktur ve dinamiğini verme olanağı bundan daha azdır. Yine de burada, eldeki istatistik verileri sistemleştirme ve genel tezleri inceleştirme ve somutlaştırmaya yardımcı olacak mantıksal bir şema çıkarılmaya çalışılacaktır.

Yeniden üretim sürecinin temel bölümü olan üretimde, kapitalizm öncesi biçimlerin geriletilmesi, dolaylı olarak tüm olarak ekonomide, endüstride ve diğer bazı dallarda iş üretkenliğinin yükselmesinde dile gelmektedir. Kaba hesaplarımıza göre, tüm gelişmekte olan ülkelerde 1950 ile 1980 arasında çalışan başına emek üretkenliği yılda ortalama 3.3 - 3.6 artmıştır.[20] Tek tek ülkelerde ve dallardaki tüm eşitsizliklere rağmen, bu artış şüphe götürmez bir biçimde, modern tekniğin ve emek örgütlenmesinin "Üçüncü Dünya"nın ekonomik sektörlerine oldukça kapsamlı bir biçimde girdiğini kanıtlamaktadır. Kapitalist üretimin alt katlarında, ilkel maddi-teknik bir temelle çok daha düşük bir artış sağlanabildiği ve geleneksel aşamada ve geçiş aşamasında bulunan yapıların, kanımızca, kısa bir süre için ve istisnai durumlarda yüzde 3 - 3.5'luk bir büyüme oranına ulaşabildiği göz önüne alındığında, yönlendirici sektörlerde bu geçişin daha hızlı olduğu açıktır.

A.Y. Elyanov'un hesapları da, kapitalizm öncesi üretim biçimlerinin artan ölçüde geriletildiğini kanıtlamaktadır. Bu hesaplara göre 60'lı yılların başından 80'li yılların başına kadar, gayrisafi milli hasılada geleneksel sektörün payı, Latin Amerika'da yüzde 7'den yüzde 4-5'e ve Asya, Afrika ülkelerinde yüzde 33-40'dan yüzde 25-27'e düşmüştür.[21]

Fakat tüm bu veriler, durumu dolaylı biçimde karakterize etmektedir. Buna, değişik ülkelerdeki istatistikçilerin ve bilim adamlarının kabul ettikleri kriterlerin çok başka olmasının, tüm genellemelere ve karşılaştırmalara rağmen, hataları kaçınılmaz kıldığı da eklenmektedir. Fakat yine de, tüm gelişmekte olan ülkeler ele alındığında, özel-kapitalist sektör ile devlet sektörünün, gayrisafi milli hasılanın üretiminde artık açıkca ağırlığı ele geçirdiğini kabul etmek doğru olacaktır.

Üretimin yapısıyla, çalışanların yapısının birbirine uymaması, "Üçüncü Dünya"daki ekonomik gelişmenin tipik özelliklerinden biridir. "Kapitalizmin sınırları" tezinin savunucuları, çoğu kez, ekonomik aktif nüfusun çoğunluğunun kapitalist üretimde çalışmadığını ve bunun yakın gelecekte de olmayacağını göstermektedirler. Biz burada, yeni üretim tarzı sisteminin oluşumunun tamamlanması için, çalışan nüfusun hangi oranının asıl kapitalist üretimde bulunması gerektiği sorununu bir yana bırakalım. Bu oranı geride kalmış tarihsel aşamalarda, her halükârda çalışan nüfusun çoğunluğu değildi. Bundan daha önemlisi, bugünkü "Üçüncü Dünya" ülkelerinde, özellikle ekonomik açıdan güçlü olanlarında, çap ve hız açısından, geleneksel çalışma yapısının hiç de yabana atılamayacak ölçüde değiştiğidir. Ücretli ve maaşlılar grubunun mutlak olarak büyüdüğü ve oranının arttığı hemen hemen her yerde gözlenmektedir. Ücretlilerin sayısının 1960'da 150-160 milyondan 1970'de 210-220 milyona, 1980'de 290-300 milyona yükseldiği ve aynı yıllarda ekonomik aktif nüfusun yüzde 30,33 ve 38'ini bulduğu

---

(20) ***Birleşmiş Milletler İstatistik Yıllığı*** ve ***Birleşmiş Milletler Beslenme ve Tarımsal Üretim Örgütü Üretim Yıllığı***'nda hesaplanmıştır; *Labour Force Estimates and Projections 1950-2000*, c.I-VI, Cenevre 1977; *Dünya Bankası*, ***Dünya Gelişme Raporu***, 1979'dan 1983'e kadar.

(21) Bakınız, ***Nerody Asii I Afrika***, 1983, sayı 4, s. 22.

tahmini,[22] üç aşağı beş yukarı doğrudur. Her halükârda bu sayı, tüm çalışanların sayısından daha hızlı artmıştır. Ekonomik istatistik kategorisi olarak "ücretli emek", kapitalist ücretli emekle eş değerdir. Fakat ücretli emeğin modern biçimlerine —devlet ve özel kapitalist— bağlı kişilerin (yani gerçek işçi sınıfı, memur ve burjuva orta katmanlar) sayısı da hızla yükselmektedir (yılda yüzde 3-3.5). Bunların işgücü içindeki oranları da artmaktadır. Bu veriler, endüstri devriminin sona erip, kapitalizmin hakim üretim tarzı durumuna geldiği zamanlarda Avrupa ülkelerindeki sayılardan daha geride değildirler (hatta "Üçüncü Dünya"nın gelişmiş ülkelerinde hissedilir derecede yüksektir).[23]

Gelirlerin ilk dağılımında kapitalist tarzların oranı, istatistik açıklamaların eleştirel analizine dayanması gereken özel araştırmalarla saptanabilir. Burada ele alınan ücret ve maaşların gelişleri ile kâr, faiz, kapitalist rant, işletmecilerin maaşları ve diğer gelirleri şeklindeki artı değerdir. Elimizde bir dizi gelişmekte olan ülke için seçilmiş veriler var. Buralarda gerçekleşen değişimler şöyle yorumlanabilir: bizatihi üreticilerin kendi çalışmalarından ve geleneksel sömürücü grupların ekonomi dışı sömürüyle elde ettikleri gelirlerin ulusal gelirdeki payı gerilerken, yukarıda adlandırılan gelirlerin oranı yükselmektedir (bu yanlızca daha az gelişmiş ülkelerde ulusal gelirin küçük bir bölümünü oluşturmaktadır).[24]

Değişim bölümünde, kapitalizmin gelişimi iki biçimde görülmektedir. Önemli değişiklikler her şeyden önce meta piyasasında görülmektedir. Formel verilere göre gayrısafi ürünün piyasa üzerinden geçen oranı daha 50'li ve 60'lı yıllarda bile oldukça yüksektir. Fakat bilindiği gibi, meta ilişkileri, değişik üretim biçimlerine "hizmet edebilirler". İlk olarak kapitalizmin gelişmesiyle meta-para ilişkileri evrensel karakter kazanmaktadırlar. Bölgesel pazarlar birbiriyle kaynaşarak ulusal pazara dönüşmekte, değişime giren metaların çeşidi fazlalaşmakta, üretim araçlarının payı yükselmekte, yeni metalar bunlara eklenmektedirler.

Toplumsal üretimin büyük bir bölümünün pazardan geçmeye başlaması, kapitalizmin gelişmesini tam olarak göstermez; asıl önemli olan, pazarın gerçek kapitalist niteliğini gösteren işgücü ile para pazarlarının artan rolüdür. Ücretli emeğin çapının genişlediğini söylemiştik. Para pazarının gelişiminin ölçüsü olarak, yurtiçi krediler toplamının gayrisafi milli hasılaya oranı alınabilir. Kapitalizmin gelişiminin tipik eğilimi olarak bu oran açıkca büyümektedir.[25]

Yedi en gelişmiş kapitalist ülkenin ortalama rakamları 1975-1980 arasında son derece istikrarlı bir görüntü vermektedir: İngiltere ve Kanada yüzde 70 ve yüzde 40 arası, Japonya ve İtalya ise yüzde 100 ve daha yüksek. En gelişmiş 15 gelişmekte olan ülke için yaptığımız hesaplarda ortalama rakkamın 1970'de yüzde 30.5'den, 1980'de yüzde 38.6'ya ve 1983'de yüzde 58'e ulaştığı ve bu zaman zarfında, ülkeler arasındaki farkın yüzde 17.1'den (Endonezya) yüzde 106.1'e (Mısır) yükseldiği saptanmaktadır.

Tüketim de giderek kapitalist bir karakter kazanmaktadır. Bu herşeyden önce kendisini üretici tüketimde, yani birikimde göstermektedir. Birincisi, savaş sonrası yıllarda (80'li yıllardaki krize kadar) kişisel tüketim ile üretici tüketim arasındaki oran, birikim lehine değişmiştir. Daha 50'li yılların başında, gelişmekte olan ülkelerdeki birikim oranı gelişmiş kapitalist ülkelerde endüstrileşmenin başladığı zamanlardan daha yüksekti ve 70'li yılların ikinci yarısında bu veri, sözü edilen ülkelerin günümüzdeki sayılarını aştı (1980'de gelişmekte olan ülkelerde yüzde 25.9, gelişmiş kapitalist ülkelerde 21.3[26] ikincisi, bizim hesaplarımıza göre, gelişmek-

---

(22) Dipnot 20'deki kaynaklara dayanan bizim hesaplarımız ve *Labour Yeerbook*'a (1965-1984 arası) dayanan hesaplarımız ve diğer birçok bilimadamlarının tahminleri benzer sayıları vermektedir. (Bakınız, **Asiya i Afrika se vodnya,** 1980, sayı 11, **Raboçi klass i sovremenny mir,** 1981, sayı 3, s. 123; sayı 5, s.101)

(23) 1850 yılında yalnızca İngiltere, çalışan nüfusta ücretli emeğin oranı bakımından gelişmiş ülkelerdekinden daha yüksekti. 1913'te Rusya'da tüm işgücünün yüzde 11,5'i büyük endüstride, inşaat ve demiryolu ulaşımında çalışan ücretli işçilerdi. **Sovyetstkaya iztiroçeskaya enzyklopidya,** 1968, c.11, s. 779, 781, 794, 796; M.A. Colin·Ciark, *The Conditions of Economic Progress,* Londra 1957, s. 124-141, 196-250.

(24) Bunu örneğin Hindistan'daki gelir yapısı hesaplanarak kanıtlamaktadır. A. Groyski'nin tahminlerine göre 1960/61'den 1976/77'ye kadarki değişimlerin yüzde 60'ı "kapitalist gelişmenin genel yasallıklarını" ve diğer yüzde 40 özel nitelikleri göstermektedir. (Bakınız A.Y. Granovski: **Nakopleniye i ekonomiçeski, rost v İndii,** Moskova 1983, s. 54-57).

(25) Bu rakam yıllara ve ülkelere göre değişmektedir. Ekonomik konjonktüre olduğu kadar, ülkelerdeki normal tasarruflar, yatırım finansmanı ve devlet maliyesinin durumuna da bağlıdır. 1960 yılında sayıları elimizde olan 15 gelişmekte olan ülkenin 10'unda bu oran yüzde % 20'ydi. (**International Financial Statistics, Yearbook, 1985; International Financial Statistics, 1982; Monthly Bullatin of Statistics,** Temmuz 1985, s. XLII-XLVI kaynaklarından hesaplanmıştır.)

(26) 1975 fiyatları temelinde **Statistical Yearbook 1981,** s. 5,9, 151; **Monthly Bulletin of Statistics** Mayıs 1983, s.XVIII-XIX kaynaklarından hesaplanmıştır.

te olan ülkelerdeki birikim oranının yükselmesinin temelinde, artan yurtiçi tasarruf yatmaktadır ve bu oran, ekonomik bakımdan daha gelişmiş ülkelerde, dış kaynaklar akımının artışından daha hızlı yükselmiştir.[27] Birikim kaynaklarını ulusal temele temele kaydırma eğilimi (birikim payının artması) yerli kapitalizmin gelişiminde önemli bir etmendir. Üçüncüsü, gerek kaynakların mobilize edilmesi (kredi sisteminin artan önemi, böylece değişik gelirlerin artan ölçüde sermayenin değerlenme sürecine çekilmesi),gerekse bunların üretici açısından gerçekleşmesi aşamalarında, birikim mekanizması açık kapitalist nitelikler almıştır. Birçok ülkede özel kapitalist yatırımların oranı, devlet sektörüne oranla yükselmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde kişisel tüketim alanı da belli ölçülerde modern toplumun etkileri altındadır ve bu kendisini —gösteri etkisi ve yeni gereksinimlerin yaratılmasıyla— uzlaşmaz kapitalist biçimlerde kendini göstermektedir. Bu etki alanı sosyal açıdan sınırlı olmasına rağmen, birçok ülkede genişlemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin diğer sosyal ve ekonomik alanlarına olduğu gibi, kapitalizm yüksek ve orta katmanların ve belli ölçülerde yoksulluk sınırı üstündeki tüm halk gruplarının kişisel tüketiminde, başlangıçtaki burjuva toplumunun değil, modern burjuva toplumunun.nitelikleriyle girmektedir. Tüketici, çarçur edici ve çok kez asalak işlevlere karşı gelirin birikimci, tasarruf edici ve üretici işlevi birçok yerde ve durumda henüz kendisini kabul ettirememiştir. Geleneklerle güçlendirilen savurgan yaşama akışkanlıkları, modern "tüketim toplumunun" alışkanlıklarıyla birleşmektedir. Yine de, olanağa sahip toplum gruplarının gelirlerinin artması ölçüsünde, eğilim olarak, gelirin üretici tüketimde kullanılması artmaktadır (görece olmasa bile, mutlak olarak artma eğilimindedir). Bu katmanlar sayısal olarak hiç de küçük değildir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerdeki günümüz kapitalizminin belli standartlarını yeniden üreten kişisel tüketim, erken burjuva toplumundaki maddesel ve manevi gereksinimler hiyerarşisiyle ölçülemez. Bu ülkelerde, eğitim, sağlık, dinlenme ve boş-vakit değerlendirme alanlarındaki "insan sermayesi"ne yatırımlar, tüm seçkinci karakterine rağmen (tüm savurganlığa ve sosyal çatışmaya götüren, lüks ile sefaletin yanyanalığına rağmen), ekonomik ve sosyal gelişmenin, donatıma ve sabit sermayenin diğer bileşimine yapılan yatırımlar kadar önemlidir.

Üretim ve değişimdeki kapitalizm öncesi tarzların kapitalist taraflarca geriletilmesi yanında, kapitalist ekonomi formasyonunun çekirdeğinin oluşması da özel bir rol oynamaktadır. Bunu, özellikle şu üç değişim kanıtlamaktadır:

Birincisi, gelişmekte olan ülkeler sömürgecilikten yalnızca çok değişik kapitalist yapıları -alt ve üst, ulusal ve yabancı, özel ve devlet— (buna benzer çeşitlilikler, değişik oranlarla gelişmiş kapitalist ülkelerde de vardır)değil,birbiriyle bütünleşmemiş yapıları da miras almışlardır. Her yapı, kendi yeniden üretim döngüsüne, dış dünyayla ve kapitalizm öncesi çevreyle kendi ilişkilerine sahiptir. Bundan yola çıkarak bazı bilim adamları, gelişmekte olan ülkelerde kapitalist ekonominin çok sektörlü olduğu tezini öne sürdüler.[28] Bu soruna derinlemesine değinmeden söylemek gerekir ki, bu ülkelerin çoğunda kapitalizm hâlâa bütünleşmiş değildir, ama bağımsızlıktan bu yana karşı eğilim güçlenmektedir: Yavaş yavaş girişimciliğin alt ve üst biçimleri arasındaki sınır kalkmaya başladı, üretim araçları, işgücü ve sermaye pazarlarının birbirinden kopukluğu aşıldı, yabancı sermayenin iç pazara yönelmesi görüldü vb.

İkincisi, kapitalizm birçok ülkede, daha tüm ekonomiye yayılmamış olsa da, giderek artan ölçüde tüm ekonomik gelişmeyi etkilemektedir. O, tüm diğer ekonomik sektörleri etkisi altına almakta, kendine uydurmakta, devlet sektörünü kapitalist yöne itmekte, küçük meta üretimi sektörünü kendi genişletilmiş yeniden üretiminin tabanı haline getirmekte, onu kendinin bir uzantısı ve sosyal yedeği durumuna getirmekte, geleneksel ve marjinal sektörü kendi gelişme çıkarlarına uydurmaktadır (elbette yalnızca bu yapıların değişimi değil, aksine korunması ve nötralize edilmesi de bu çıkarlara uygun olabilir).

Üçüncüsü, kapitalist yapıların gelişimi görece istikrarlı karakter kazandı. Gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde de görülen, yeniden üretim sürecinin krizlerle bozulması bununla çelişmez. Tam aksine, devresel ekonomik gelişmeye geçiş, yerli kapitalizmin görece olgunluğunun bir göstergesidir. Bu ilişkide önemli olan şudur: Birçok ülkede kapitalizmin gelişmesi artık kendi

---

(27) Daha ayrıntılar için bakınız. **Razivvayuşçiyesya Stranl v. sürremennüm mire: yedintvo i mnogobraziye** Moskova 1983, s. 178.

(28) Bakınız A.I. Levkovski: **Sozialmaya struktura razvirayuşçiksya stran,** Moskova, 1978, s.33-78; **Zarubeznl Vostak I sovrelemennost,** C.1. Moskova 1974, s. 25...

hareketini kazandı ve artık yalnızca yukarıdan ve dışarıdan değil, aşağıdan da gelmektedir, bu gelişme artık bu süreçlerin frenlenmesi ya da sosyo-ekonomik duraklamayla değil, yalnızca sosyal bir devrimle durdurulabilir.

Gelişmekte Olan Ülkelerde Kapitalizmin "Kritik Noktaları"

Yüzyılımızın eşiğinde, Lenin, "Halkın Dostları"nın, kapitalizmin tarihsel ilerleme olduğunu kabul etmenin, kapitalizmin savunuculuğu olduğu yolundaki iddiasına şöyle yanıt veriyordu: "Bu rolün ilerlemeci karakterini kabul etmek... kapitalizmin olumsuz ve karanlık yanlarını tanımakla, kapitalizmin, onun tarihsel geçici karakterini gösteren, önlenemez derin ve her-yönlü toplumsal çelişkilerini kabul etmekle tamamiyle uyum içindedir."(29)

Bugün, elbette yüzyılımızın başlangıcından daha başka bir durum vardır. Kapitalizme yönelik hareket, artık tek değil, gelişmekte olan ülkelerde bir formasyona geçişin alternatif yollarından biridir. Marksistler sosyalist yoldan yanadır, ama toplumsal süreçlerin çelişkililiğini ve zorluğunu gözden kaçırmazlar. Kapitalizm, gelişmekte olan ülkelerin yakıcı sorunlarını tamamiyle çözemez. Çoğunlukla çelişkiler sertleşmekte ve patlamalara yol açmaktadır. Fakat bu, tüm çelişkilerin sürekli sertleştiği onun bunları yumuşatma, diğer düzeylere aktarma ve sübap mekanizmalar yaratma ve böylece belli anlarda toplumsal gelişmenin çıkmazları gibi görünen durumları aşma yeteneğinden yoksun olunduğu anlamına gelmez. Bir dizi gelişmekte olan ülkede, kapitalizme yönelik gelişme yalnızca ekonomik büyüme için değil, aynı zamanda sosyal ilerlemenin belli elemanları için de olanaklar vermektedir. Birçok açıdan, Batı'daki örneklerinden farklı olan ve bu yüzden her zaman kapitalizm olarak tanınmayan kapitalizm, "Üçüncü Dünya"nın birçok ülkesinde gerçeklik oldu. Gelecek için nasıl bir gelişme beklenebilir?

Kanımızca, gelişmekte olan ülkelerde kapitalizmin, bu üretim biçimine tarihsel dünya gelişimince konulan (hem merkez, hem de çeper için) sınırlardan değişik, özel sınırları yoktur. Bu ülkelerin birçoğu, hatta büyük bölümü kapitalizmin kendini kabul ettirmesi için uzun bir zamana gereksinim duysalar bile, bu gelişme sosyalist bir devrim ya da sosyalist gelişme yoluna geçiş olmadığı sürece, —geri adımlar olsa da— başlanılmış olan yolda sürecektir. Çoğu kez "deformasyon" ya da "dezavantaj" diye görülen, aşılmaz engeller değil, "gecikmiş" kapitalizmin tarihsel kendi yollarının ve çelişkilerinin çağımızdaki ifadesidir.

"Üçüncü Dünya" ülkelerinin çoğunluğunda geleneksel sektörlerde kapitalizmin yakın gelecekte, teknolojik, ekonomik ve demografik nedenlerle bünyesine alamayacağı bir işgücü fazlası vardır. Üretim etmenlerinin kombinasyonu (sermaye eksikliği ve bunun sağlanması için dövize gereksinim; kalifiye olmayan ve ucuz işgücünün alabildiğine çok olması) modern endüstrinin gelişmesini ve iç pazarın genişlemesini engellemektedir; ayrıca demografik patlama, kapitalist birikim fonu da içinde olmak üzere, tüm toplumdan "haraç" almaktadır. Böylece, çemberin kapandığı görünümü ortaya çıkmaktadır: Modern üretici güçler, öne sürüldüğü gibi, yalnızca ekonominin diğer bölümlerinden ayrılmış devlet ya da yabancı sermaye tarafından sağlanan suni bir ortamda gelişebilir ve sosyo-ekonomik bütünleşmemişlik, ciddiye alınması gereken bir çapta ve uzun süre sürmektedir; "sermayenin değerlenme yasaları, gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük bölümünün kapitalist üretime çekilmesini engellemektedir."(30)

Sorun gerçekten son derece karmaşıktır ve gelişme krizsel sertleş...erle birlikte, düzensiz olmaktadır. Fakat yine de, kapitalizm, birincisi, kendi sosyo-ekonomik alanını genişletmekte, geleneksel yapılara hakim olmakta ve bunları kendi çıkarlarına uygunlaştırmakta, onlardan "parçalar" ayırmaktadır. İkincisi, çoktan geçmişe ait "bırakınız geçsinler" ilkesinden hareket edilirse, bir yandan devlet korumacılığı ve yabancı sermaye akımı, diğer yandan en yoksul kesimlerin desteklenmesi, mesleki eğitimi, işyeri sağlama, vb. için ayrılan devlet programlarının bir sera ortamı yarattığı öne sürülebilir. Bugünkü kapitalizm için böylesi etkinlikler, yalnız çeper için değil, merkezler için de son derece normaldir. Üçüncüsü, kapitalizmin "de-

(29) V.I. Lenin, **Eserler,** C. 3, s. 616.... (Almanca)
(30) Bakınız G.K. Şirokov: **Promylennaya revolyutzia ve stranah Vostoka,** Moskova 1981, s. 189.

rinlemesine gelişimi" onun zayıf "genişlemesine gelişimini" belli ölçülerde telafi edebilir. Tüm kapitalizm öncesi çalışma alanlarının yok edilmesi, kapitalist üretim tarzının kendini kabul ettirmesinin vazgeçilmez koşulu değildir; bu tarzlar sosyal açıdan "güvence faktörü" olarak kalabilirler.

Kapitalist yöndeki gelişmekte olan ülkelerde en akut sorunlar sosyal sorunlardır. Yüzmilyonlarca insan yoksulluk, açlık ve hastalıklarla karşı karşıyadır, bir iş olanağına sahip değildir. Kalabalık şehirlerde yaşamaktadır. 80'li yıllarda bu sorunlar hızla artmıştır. Sosyal karşıtlıklar büyümüştür ve hâlâ da büyümektedir; bunlar şehirlerden kırsal kesimlere sıçramakta ve buraları da kapitalist transformasyon sürecine çekmektedir. Kapitalizmin daha girmediği sosyal çevrede daha çok çatışma kaynağı vardır.

Bazı gelişmekte olan ülkelerde gerçekten anti-kapitalist bir alternatif gerçekleştirilebilmiş ve az ya da çok ardıcıl olarak, sosyalizm yönünde bir hareket gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Fakat geleneksel bağların parçalanmasından özellikle etkilenen, yoksullaşmış geniş yığınlar, kapitalizm gibi sosyalizme de düşman olan, idealize edilen geçmişe, dinsel dogmalara, "bağımsızlığa" ve buna benzer duygulara sarılan güçlerce sosyo-politik yönde mobilize edilebilirler.[31] Bu hareketlerin kazanması halinde, onlar kapitalizmi değil, (çünkü ellerinde gerçekçi bir ekonomik alternatif olmadığından, oluşmuş bulunan kapitalist meta ilişkileri, inatçı karakterleri temelinde gelişecektir) kapitalizmi takip eden sosyal ilerleme yansımalarını yok edeceklerdir. İran toplumuna, "İslam Devrimi", daha önceki kapitalist modernleşmeden çok daha pahalıya mal olmuştur.

Sosyal gelişmenin daha az çatışmalı biçimde gerçekleştiği yerlerde de kapitalizm öncesi ekonomik biçimlerin geriletilmesi ve kapitalist üretim tarzının kendini kabul ettirmesi, otomatikman toplumun tüm yanlarıyla yeniden düzenlenmesini ve klasik modeldeki kapitalist formasyonun tüm etmenlerinin oluşmasını getirmez. Böylesi etmenler, örneğin, sınıf ayrışmasının diğer tüm sosyal ilişkilere ve uzlaşmazlıklara hakim olması, politik üstyapının burjuva demokratik biçimleri, hukuk kıstasları (bunlar en azından Napolyon zamanına kadar dayanmaktadır), belli değer kavramları, hareket kalıpları ve düşünce klişeleridir.

Tüm bu uygunsuzluklar üstyapının altyapıya oranla geri kalmasını getirse de, kapitalist ekonominin "yabancı bir ortamda" yaşayabildiği, hatta burada gelişebildiği (çatışmalarla dolu olsa da) tarihsel dönem, büyük bir olasılıkla görülebilen tüm perspektifte kendini gösterecektir. Japonya örneği, yalnızca böylesi bir birlikteliğin değil, aynı zamanda "klasik olmayan birbirini tamamlama"nın da (teknolojik ve ekonomik bakımdan son derece gelişmiş bir kapitalizm ile aynı zamanda Avrupa modelinden son derece ayrı bir toplum) olanaklı olduğunu kanıtlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bu alanda daha bir dizi sürpriz yapacakları beklenebilir.

Lenin, Doğu'daki devrimlerin büyük özellikler göstereceklerini söylemişti ve tarih onun ne kadar haklı olduğunu gösterdi.[32] Bu ülkelerdeki toplumsal gelişmenin yolları da daha az çeşitli değildir ve ilerici güçler—Lenin'in altını çizdiği gibi—"kendi en temel ve tabii çıkarları olan genel gelişmenin çıkarlarını savunarak"[33] buna katkıda bulunmalıdırlar.

Kapitalist gelişme şüphesiz yalnızca ekonomiye değil, tüm diğer yaşam alanlarına da damgasını vuracaktır. Bu gelişme, kendi açısından, bazı alanlarda bazen son derece rijid, bazen de hareketli ve yumuşak olan sosyo-kültürel yapıların etkisini hissedecektir. Bu karşılıklı ilişki, üstyapının altyapıya oranla geri kalması ya da daha ileri gitmesi gibi kategorilerle doğru bir şekilde saptanamaz. "Üçüncü Dünya"nın büyük bir bölümü, büyük bir olasılıkla, tek bir "kapitalist tornadan geçmiş" toplum modeli göstermeyecektir, aksine buralarda kapitalist içerikli ve güçlü geleneksel nitelikli ideoloji, politika ve mentalite vb. yapıları, çok çeşitli makro sosyal yapılar ortaya çıkaracaktır.

Emperyalizm ile (tüm olarak) gelişmekte olan bölgeler arasındaki çelişkiler de keskinleşmektedir. Kapitalist dünya ekonomisinin çevresinde kapitalizmin gelişmesiyle bu çelişkiler yok edilmemekte, yalnızca değişikliklere uğramakta ve yenileriyle çakışmaktadır. Her şeyden önce, gelişmekte olan ülkelerde uluslarötesi tekellerin şubeleri biçiminde oluşmuş kapitalist yapılar, yakın gelecekte birincil olarak dünya ekonomisinin elemanları, ikincil olarak ulu-

---

(31) Daha ayrıntılar için **Promylennaya revolyutzia ve Stranah Vostaya**, Moskova 1981, s. 189.
(32) Bakınız, V.I. Lenin, *Eserler*, c. 33, s. 466, (Almanca)
(33) **a.g.y.**c.17, s. 192.

sal ekonominin elemanları olarak kalacaklardır. Bu gelişme, kapitalist dünya ekonomisinin yapısal özerk bölümlerini oluşturan ve kendi özel çıkarları için uluslarötesi tekellerile, toplumun politik örgütlenmesinin ulusal devlet biçimi arasında sert çatışmalara neden olacağını göstermektedir. Fakat günümüzdeki uluslarötesi tekeller, eski ortak kuruluşlarına (bunların çoğu artık devletleştirilmiştir) oranla, gelişmekte olan ülkelerin sosyal yapılarına çok daha fazla girmiş oldukları için, birbiriyle içiçe geçen uluslararası ve iç çelişkiler sosyal yaşamın tüm alanlarına girmektedir.

Aynı zamanda, "Üçüncü Dünya"nın ekonomik yönden en önemli ükelerinde, özellikle de Latin Amerika ve Pasifik'te, ülkeler arası bütünleşme ya da ülkeler temelinde yeni kapitalist "güç merkezleri" oluşmaktadır. Gelecekte, bu nedenle, emperyalist çatışmaların yeni düğüm noktaları oluşacaktır; çünkü, görece büyük ya da görece gelişmiş ülkelerde, ulusal ve ulusal olmayan kapitalist yapıların bütünleşmesi temelinde "ulusal kapitalizmin" gelişmesi ölçüsünde, bu ülkelerin kapitalist dünya ekonomisinin oluşmuş merkezlerinin bağımlı ticaret ortağı rolü ile yetinecekleri beklenemez. Bunlar çok daha genişleyecekler, kendi çeperlerini oluşturacaklar ve bu arada anti-emperyalist dayanışmaya sesleneceklerdir.

Açıktır ki gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda üretim, bölüşüm, değişim ve tüketimin kapitalist ve devlet kapitalizmi biçimleri giderek yalnızca toplam üretimdeki paylarını arttırmakla kalmayacaklar, daha yavaş olmasına rağmen, çalışan nüfusun giderek daha büyük kesimlerini de kapsayacaklardır. Bu süreçten bazı bölümlerinin ayrılması ve yeni (özellikle de görece az gelişmiş ekonomik düzeydeki) ülkelerin sosyalist gelişme yoluna girmeleri, yalnızca olanaklı değildir, aynı zamanda da muhtemeldir Toplam olarak gelişmekte olan bölgelerde yeni bir sosyo-ekonomik yapı yavaş yavaş oluşmakta, tek tek bölümlerin bunun içindeki yerleri değişmekte ve tarihsel açıdan bakıldığında, kapitalist formasyon çok"tabakalı"görünmektedir.

(Bu yazı **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler** dergisinin 1986, 12. sayısında, 50-56. sayfalarda yayınlanmıştır. Yazı, Redaksiyon Kurulu tarafından "tartışma yazısı" olarak adlandırılmıştır.)

KARŞILIKLI BAĞIMLI BİR DÜNYADA KAPİTALİZM

Y.Primakov

Günümüz dünyasının SBKP 27. Kongre belgelerinde altı çizilen en önemli karakteristiği tüm devlet ve halkların giderek artan karşılıklı bağı ve karşılıklı bağımlılığıdır. Bu özellik, dünyayı birçok açıdan bütünsel yapmaktadır.

Böylesi bir bütünselliğin temellerinden birini devrimci süreçler yaratıyor. Büyük Ekim Devrimi'nin zaferi, gelişmekte olan sosyalizmin daha sonraki sürekli etkisi dünyanın sosyo-ekonomik ve sosyo-politik alanlarda yenilenmesine temel itkide bulunmuştur. Bilimsel-teknik devrim üretim güçlerinde ilerici dönüşümler için güçlü bir kaldıraç olmuştur. Bütün bunlar şu anlama geliyor: Günümüz kapitalizminin ciddi bir analizi onu evrensel bağlamda ele almadan, dünya sosyalizminin çok yönlü etkisini ve genişleyen bilimsel-teknik devrimi hesaba katmadan mümkün değildir.

70 yıl önce Rusya'daki sosyalist devrimin diğer ülkelerden yandaşlarının birçoğu için bu devrimin dünya tarihine akışına etkisinin gelecekteki boyutlarını tasavvur etmek zordu. Birçoğu bunun üzerinde derinlemesine düşünmüyordu bile. Ancak, büyük Ekim Devrimi'nin uluslararası önemi, Rusya'daki devrim dünyadaki sosyal değişmeleri nasıl ve hangi doğrultuda etkiliyor sorusu bolşeviklerin partisinin ilgi merkezinde hemen yer almıştı.

Soruna Leninci yaklaşım şu ilkelere dayanıyordu: Birincisi, sosyalist devrimin tek bir ülkede zafere ulaşmasının olanaklılığı. İkincisi, sosyalist devrimin toplumun tüm alanlarında kesintisiz bir niteliksel değişim ve dönüşümler süreci olarak kavranması. Üçüncüsü, sosyalist devletlerin ve onları çevreleyen kapitalist ülkelerin barış içinde birarada yaşamasının olanaklılığı ve zorunluluğu. Bu koşullarda Rusya'daki devrim, iktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi gibi bir-kerelik bir örnek olarak değil, sürekli bir örnek olarak dünyadaki gelişmeye etkide bulunmalıdır. Çünkü, ülkede devrimci süreç devam ediyor ve derinleşiyor.

Bolşeviklerin partisi bu etkinin mekanizmasını da açığa çıkarmıştır. Tüm dünya topluluğuna etkide bulunmaya yetenekli olan ve pratikte de, dolaylı ve dolaysız en ciddi etkide bulunan şey, Lenin'e göre, anlamsız ve aynı zamanda gerçek devrimci dava için tehlikeli olan devrim ihracı değil, ekonomik düzenin, politik sistemin kurulması ve mükemmelleştirilmesinde elde edilen kazanımlar, kapitalizmin halklara sunduğu veya sunabileceği her şeye kıyasla daha yüksek basamakta bulunan sosyalist toplum yaşamının her alanının demokratikleştirilmesidir.

Bununla birlikte şunu da kesinlikle söylemek gerekiyor ki, bizim başarısızlıklarımız, hatalarımız, kaynakları seferber etmedeki, sosyalizmin avantajlarını tam ve verimli kullanmadaki beceriksizliğimiz dünya toplumsal ilerlemesine olumsuz olarak yansımıştır. Tüm bunlar böylesi bir sosyalist modeli gözden düşürmüş, onun demokrasiyi sağlama, toplumun çıkarlarıyla kişi özgürlüğünü genel olarak uyumlaştırma, bilimsel-teknik ilerlemenin sonuçlarını benimse-

me ve kullanma, halkın gereksinimlerini hızlı ve daha tam olarak karşılama yeteneğine olan inancı sarsmıştır.

Ancak yaşam göstermiştir ki, sosyalizm, sonuçta, kendisine organik olarak yabancı ve ters olan her şeyi bünyesinden koparıp atmaktadır. Buna örnek,SBKP MK Nisan Plenumu'ndan (1985) sonraki dönemdir. Sonuçta, ülkemizin ve genel olarak sosyalizmin prestiji ölçülemeyecek oranda artmıştır. Örneğin Batı kamuoyunun görüşlerini yansıtan anketler bunu doğruluyor. Kuşkusuz bu anketlerde, karşıtlarımızın, anti-komünist propagandanın sosyalizm üzerine yaratmış olduğu yalan görüş kalıplarını korumaya çabalarken karşılaşmaya başladığı zorluklar da yansımaktadır.

"On yıllardan sonra ilk kez, SSCB Batı'da ABD'den daha fazla sempati topluyor, daha fazla dikkat çekiyor, daha fazla insanı kendisine hayran ediyor. Bu olağanüstü bir durumdur." İşte böyle yazıyor Amerikan dergisi ***Time. (The Time,*** 23 Mart 1987, s. 15.)

Şurası tümüyle açıktır ki, dünya kamuoyundaki böylesi bir dönemeç, Nisan sonrası dönemdeki gelişimimizin dinamizmiyle, giderek genişlemekte olan glasnostla, kendi hata ve eksikliklerimizi açıkça kabul etmemizle doğrudan bağlıdır. Oysa geçmişte, olumsuz olguların açığa çıkarılmasına, şimdi olduğu gibi ülkemizin etkisinin böylesine güçlenmesinin eşlik etmediği dönemler yaşanmıştır. Görülüyor ki, işin püf noktası şundadır: Bugün biz kendi hatalarımız üzerine,ya da, neyi tamamlamadığımız yahut nerede hata yaptığımız üzerine açık yüreklilikle konuşmakla yetinmeyip, aynı zamanda, ekonomiden üstyapı kurumlarına kadar toplumun her alanını kapsayan geniş bir demokratikleşmeyi de uzun yıllardan sonra ilk kez gerçekten pratik olarak gerçekleştirmekteyiz.

Son iki yıldaki parti belgelerinde belirtildiği gibi, dünyanın iki karşıt sosyo-politik sisteme bölünmüşlüğü ile onların birliğinin korunduğu bu diyalektik birliktelik koşullarında Sovyetler Birliği ve sosyalizm dünya olaylarının seyrini genel olarak etkilemektedir. Bu yaklaşım, eskiden var olan tek yönlü yaklaşımdan farklıdır. Eskiden, "karşıtlıkların birliği ve savaşımı" formülünün birinci kısmı, tarihsel gelişimi inceleme çalışmalarında Sovyet toplum bilimcileri tarafından tümüyle gözardı edilmemişse bile, en azında, açıkça yeterli ölçüde değerlendirilmemiştir. Ancak, bu diyalektik açıkça kavranamazsa yanlış bir sonuca varmak; sanki sosyalizm günümüz dünyasına yalnızca kapitalizm ile savaşım yoluyla etkide bulunmuş, bulunmakta ve bulunacakmış gibi bir sonuca varmak mümkündür. Oysa, SBKP 27. Kongresi'nde de belirtildiği gibi, ideolojik ve politik alanlardaki "karşıtların savaşımı", yalnızca kapitalist sisteme dahil ülkelerle işbirliğiyle değil, aynı zamanda tüm gezegeni birleştiren ortak insanlık sorunlarının (termo nükleer savaşın önlenmesi, ekolojik ve enerji sorunları, "Üçüncü Dünya"nın geri kalmışlığının ortadan kaldırılması vb.) artan önemiyle de uyumlu hale getirilebilir ve getirilmektedir. Bu planda, dünya ekonomisinin varlığı özel bir rol oynamaktadır. Bir yanda sosyalizmin ekonomik yasaları, diğer yanda ise kapitalizminkiler işlemektedir. Ancak bu durum, sistemler arası ortak süreçlere ve yasallıklara dair soruyu gündemden kaldırmıyor.

Dünya sosyalizminin kapitalizm üzerindeki etkisinin temel sonuçları şu noktalarda ortaya çıkıyor:

— Emperyalist zincirin Rusya'da, daha sonra da diğer bir dizi ülkede parçalanması sonucunda, kapitalizm genel dünya sistemi olmaktan çıktı.

— İki sosyo-politik sistemin tarihsel yarışması kapitalist toplumun ekonomik, sosyal, politik, askeri, vb. tüm yanlarına dokunarak onun varlık ve evrim koşullarının biçimini belirgin olarak değiştirmektedir.

— Kapitalist ülkelerdeki emekçilerin ekonomik ve politik savaşımının yükselmesi, onları sömürme olanaklarını belli ölçüde sınırlamakta ve bunun yeni biçimlerinin aranması zorunluluğunu doğurmaktadır. Üstelik bu durum, kapitalist dünyada toplumsal ilerlemeden yana güçlerin ağırlığının ve otoritesinin arttığı koşullarda gerçekleşmektedir.

— Dünya kapitalist ekonomisinin geri bölgelerinin sömürge ve yarı sömürge fonksiyonlarının yok edilmesi sonucunda, kapitalist sistemin özgelişim mekanizması değişikliğe uğramıştır.

— Emperyalistler arası çelişkilerin sertleşmesinin kaçınılmaz olarak bir dünya savaşına yol açmayacağı yeni bir durum ortaya çıkmıştır.

— SSCB ile ABD, Varşova Paktı Örgütü ile NATO arasında askeri-stratejik dengenin kurulması, ayrıca uluslararası sorunların askeri olmayan araçlarla çözülmesi zorunluluğunun

tüm dünyada giderek daha fazla kavranması, emperyalist ülkelerin güç politikası uygulama alanını daraltmıştır.

İşte özellikle bu koşulların etkisi altında, diğer yandan ise bilimsel-teknik devrimin etkisiyle günümüz kapitalizmini karakterize eden temel çizgiler ortaya çıkmaktadır.

Bu temel çizgilerden biri, kapitalist sistemin, en yüksek ve son aşamasında da üretici güçlerin yeterince hızlı biçimde gelişebilmesinin önkoşullarını yaratma yeteneğini koruduğudur. Üretimin ve sermayenin giderek yoğunlaşması ve bu temelde tekellerin oluşması,başka bir deyişle kapitalizmin bugün de izlemekte olduğu yol, rekabet savaşımının yok olması sonucunu getirmiyor, ki bu önemli bir olgudur. Lenin, tek bir evrensel süper tekelin, "tek bir evrensel tröst"ün yaratılması olanağını hiçbir zaman kabul etmedi; üretici güçleri geliştiren kapitalist mekanizmanın önemli bir yanı olarak rekabetin rolünü her zaman vurguladı. Lenin'in bu yargısı, tarihsel deneyimce tümüyle doğrulanmıştır.

Tekelin, biri bilimsel-teknik süreci frenleyen, diğeri ise bu sürece yardımcı olan iki yanı, günümüz kapitalizminde de ortaya çıkıyor. Bununla beraber, 70'li yılların sonundan itibaren, açıktır ki, ikinci yanın birinci yana nazaran daha ağır bastığını söylemek mümkündür. Tekelci sektör içinde giderek güçlenen rekabet sonucunda tekellerin üretici güçlerin büyümesini frenleme etkisi zayıflamaktadır. 70'li yıllar sonu ile 80'li yılların ilk yarısındaki emperyalizmin tüm tarihi içinde en büyük olan, birbirini-yutma (füzyon) dalgası tekelci sektör içinde rekabetin giderek güçlendiğine tanıklık ediyor. Kural olduğu üzere, bilimsel-teknik ilerlemenin sonuçlarını "emme" yeteneğine kim daha fazla sahip olabilirse o kazanıyor. "Gönüllü" birleşmelerdeki artış da bunu gösteriyor. Rakiplerine, en başta da yabancı rakiplerine karşı başarılı bir rekabet konumuna gelmek içindaha güçlü ve daha büyük olmak zorunluluğu bu tür birleşmeleri büyük ölçüde önceden belirliyor. Bu durumda teknik modernleşme, rekabet yeteneğinin arttırılmasının güçlü bir aracı oluyor. ABD'de teknolojinin modernleştirilmesi operasyonlarına özel sektör 1970'de 12 milyar dolar harcama yaparken, bu harcamalar 1985'de 200 milyar dolara yükselmiştir. Bu arada, büyük firmaların birleşmesi, birbirini yutması hızla artmıştır.

Ekonominin tekelci yapısının iç hareketliliği ve sürekli değişimi tekelleşmenin artmasının üretici güçlerin gelişimini durdurmamasına, hatta kimi durumlarda bu gelişimi hızlandırmasına yardımcı oluyor. Ekonominin tekelleşmesine eşlik eden ve onu teşvik eden rekabetin artması, aynı zamanda, mevcut tekelci yapıların istikrarını da bozuyor. ABD'de, yalnız 1985 yılı içinde birleşmeler ve birbirini yutmalar sonucu en büyük 500 sanayi tekeli listesinden 32'sinin üzeri silinmiştir (Bkz. ***Fortune,*** 28 Nisan 1986, s. 136). İngiltere'de en büyük 100 firmanın bileşimi son 15 yıl içinde hemen hemen yarı yarıya yenilenmiştir. Benzer süreçler Japonya'da da yayılmaktadır. Genel olarak söylenebilir ki, geçmişte özellikle tekelci özel iş çevrelerinin çeperleri için karakteristik olan iflaslar, şimdi giderek daha belirgin olarak merkeze doğru kaymaktadır. Üretim yapısının bilimsel-teknik devrimin şu andaki aşamasına uygunluğu açısından özellikle önemli olan, rekabetin artmasına, tekelleşme sürecinin belirli ölçüde yön değiştirilmesinin eşlik etmesidir. Bu tekelleşme süreci işkolu düzeyinde çok-dallı bir düzeye yükselmiştir. Burjuva devletin "anti-tröst" politikası da bu konuda belli bir rol oynamıştır.

Günümüzdeki tekellerin en gelişmiş ve önde gelen bir biçimi olan korporasyon, en çeşitli işkollarındaki üretimi birleştirmektedir. ABD'de, 1949 yılında en büyük 500 sanayi tekeli arasında tek bir işkolunda çalışan tekellerin oranı % 34 iken, bu oran 70'li yılların başına doğru % 6'ya düşmüşür. Geçenlerde, 33 güçlü Amerikan korporasyonu arasında yapılan inceleme göstermiştir ki, 1950-1986 yılları arasında bu korporasyonlardan her biri kendi faaliyetlerini ortalama olarak 80 yeni alt işkoluna yaymış durumdadırlar (Bkz. ***Harvard Business Review*** Mayıs-Haziran 1987, No: 3, s. 45). Diğer gelişmiş kapitalist ülkelerde de benzeri bir durum sözkonusudur.

Birçok işkoluna yayılmış olan tekeller kriz durumlarında önemli bir istikrar sağlayarak açık bir rekabet üstünlüğüne sahiptirler. Bu tekeller bir pazardaki zararı diğer pazardaki kâr ile dengeleyerek, bilimsel-teknik ilerlemenin kazanımlarının üretimsel olarak gerçekleştirilmesi temelinde geniş pazar manevraları yapma olanağına daha fazla sahiptirler.

Keskinleşen rekabet savaşımı ile tekelleşme sürecinin karşılıklı sıkı bağlılığı, sermaye ve üretimin yoğunlaşmasını yalnız çok-işkollu bir düzeye değil, aynı zamanda uluslarötesi alana da "itti". Bu durum şu aşamada, tekele özgü olan üretici güçlerin niteliksel gelişimini frenle-

me eğilimini de zayıflattı, bilimsel-teknik devrimin yeni aşamasının yaygınlaşmasını hızlandırdı. Uluslarötesi tekeller ta başından beri birçok işkolunda üretim yapan tekellerdir. Önemli ölçüde ulusal sınırlar içindeki rekabet sayesinde ortaya çıkan uluslarötesi tekeller (yalnız uluslarötesi tekeller değil, aynı zamanda uluslarötesi bankalar da) rekabeti hem ulusal, hem de uluslararası ölçekte hissedilir bir biçimde güçlendiriyorlar.

Şu olgu hiç de küçümsenmeyecek bir öneme sahiptir: tekelleşme süreci tekelleşmemiş sektörü yok etmek bir yana, onun boyutlarını bile azaltmıyor. Bu arada orta ve küçük firmalar çeşitli geleneksel üretim ve hizmetler alanlarını kendi ellerinde tutabilmekle kalmayıp, aynı zamanda daha da önemlisi, doğrudan bilimsel-teknik ilerleme ile ilişkili yeni alanlarda da konum kazanıyorlar. Uygulamalı bilimsel-teknik projeler ve bunların üretime sokulması için kurulup, 'işbitirici' olarak adlandırılan şirketlerin birçoğu bağımsız şirketler olarak ortaya çıkıyorlar.

Günümüz kapitalizmindeki tekelleşme sürecinin yeni çizgileri sermaye ihracı üzerinde de etkilerini göstermiştir. Uluslarötesi tekeller ve uluslarötesi bankalar kanalıyla sermaye akışı ağırlık kazanan biçim olmuştur. Bu arada uluslarötesi tekellerin, uluslarötesi bankaların faaliyetlerinde "geleneksel" sermaye ihracından farklı olan bir eğilim giderek daha fazla ölçüde ortaya çıkıyor. Öncelikle sözkonusu olan, çeşitli ulusal kökenli sermayelerin giderek içiçe geçmeleridir.

"Uluslarötesi tekel ekonomisinin" kurulmasına bağlı olarak, dünyanın ekonomik yeniden bölüşümünün eski, geleneksel biçimlerine kıyasla üretici güçlerin gelişimine daha az frenleyici etkide bulunan yeni biçimlerden söz etmek mümkündür. Yüzyılımızın başında ekonomik bölüşüm hemen tümüyle, ulusal sürüm pazarlarının bölüşümü olarak ortaya çıkar ve üretim alanında hammadde kaynaklarına el konulması ve bunların işletilmesi ile sınırlı olurken, günümüz aşamasında, özellikle üretim yanı giderek birinci plana çıkıyor. Sürüm pazarları topraklarının yeniden bölüşümü, yerini, tek tek mal pazarlarının yeniden bölüşümüne bırakıyor; tekellerin hammadde kaynakları için savaşımı, bu malların hazırlanmasında kullanılan hammadde ve yarı mamul mallardan ikmal merkezlerine kadar, aşağıdan yukarıya tüm basamakların tekele bağımlı kılınması için savaşa dönüşüyor.

Günümüzde kapitalizmin ana hatları, özel kapitalist tekellerin devlet ile kaynaşması sonucunda da çiziliyor. Kapitalist anarşiye kimi düzenleme unsurları sokan bu sürecin, sosyalist sistemin, kapitalist ülkelerdeki sınıf savaşımının ve üretici güçlerin gelişim gereklerinin etkisi altında aktifleşmekte olduğu söylenebilir. Tarihsel olarak böylesi bir düzenleme, kuşkusuz, sosyalizm ile savaşımında kapitalizmin kendi rezervlerini seferber etmesi zorunluluğu ile teşvik bulmuştur. Sosyalist ekonomideki üretimin planlı örgütlenmesi de, eğitici bir örnek olarak etki yapmıştır. Bugün tümüyle açıktır ki, DTK'ne özgü olan devlet düzenlemesi, gelgitleri olsa da, örgütlenme biçimleri değişse de, kapitalizmin gelişimine artık sürekli olarak eşlik etmektedir

Üretimin daha "sert" ve ayrıntılı bir düzenlemesi tekellerin bizzat kendisi tarafından da mikro düzeyde yapılmaktadır.

Kuşkusuz, kapitalist düzenlemenin her biçimi sınırlıdır. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin var olduğu koşullarda bu düzenleme merkezi bir plana dönüşemez. Ancak günümüz kapitalizmi çerçevesinde bu düzenleme, hedefli düzenleme ve anarşinin karşılıklı ilişkisi gibi reel ve oldukça sert bir sorunla birlikte gitmektedir.

Günümüzde kapitalist toplumun karakteristiği için ilkesel önemdeki soru, onun gelişmesine eşlik eden militarizasyondur. Bu, kapitalizmin doğasından mı kaynaklanıyor sorusuna verilecek yanıt görülüyor ki, ikilidir. Hiç kuşkusuz, militarizmin yaradılışı, kapitalist toplumun gelişme süreci ile bağlıdır. Bununla birlikte bu sonuç, günümüz koşullarında kapitalizm militarizm olmadan var olamaz, anlayışı ile aynı anlama gelmiyor.

Bilindiği gibi, sermaye dünyasında çeşitli ülkelerin ekonomik ve politik yaşamının militarizasyon düzeyinin eşit olmaktan uzak olduğu gözleniyor. Devlet-tekelci kapitalizminin yüksek derecede gelişmiş olduğu bir dizi Batı Avrupa devleti kendi ekonomik yapılarında geniş ölçekli bir militarizasyona sahip değiller. Savaş sonrası Japonya'sı askeri hazırlıkların arttırılması eğilimini taşımış olsa da, yine de kendi örneğiyle, kapitalizmde militarizmin üretici güçlerin büyümesine zorunlu biçimde eşlik etmediğini kanıtlamıştır.

Tüm bunlar, bize göre, ekonominin militarizasyonunun ciddi biçimde gelişmiş olduğu kapi-

talist ülkelerde bile bu sürecin tersine çevrilebileceği konusunu gündeme getirmeyi olanaklı kılıyor. Kuşkusuz buralarda askeri üretimin sivil üretime çevrilmesi kolay bir sorun değildir. Ancak sağduyulu, realist bir çözüm bulunabilir. Küçümsenmeyecek bir diğer olgu da şudur: Nükleer savaşta yok olma gibi reel bir perspektifle yüzyüze gelinmesi, savaş ve barış konusunda kapitalist ülkelerde ve bu arada egemen çevrelerde iç politik ayrışmanın artmasına, ileride bu çevrelerde gerçekçi unsurların ortaya çıkması ve hatta güçlenebilmesine, dış politikanın belirlenmesinde militarist tabakanın ağırlığının azalabilmesine etkide bulunmaktadır.

Bu süreçlerin pratikte yoğunlaşmasına yardımcı olan; SSCB ve diğer sosyalist ülkelerin silahlanmanın kontrolü, uluslararası çatışmaların ortadan kaldırılması ve önlenmesi, genel olarak uluslararası durumun stabilize edilmesi konularında uyguladıkları yapıcı politikalardır.

Kapitalizmin ekonomik ve politik yapısında son 15-20 yılda meydana gelen değişmeler, onun genel krizinin gidişine ilişkin görüşlerin netleştirilmesini gerektiriyor.

Bilindiği gibi Marksist-Leninist düşünce, kapitalizmin genel krizini, Birinci Dünya Savaşı ve Büyük Ekim'in zaferinden sonra başlayan ve kapitalizmin tarih arenasından silinmesi sürecinin yaygınlaşmakta olduğu bir dönem olarak değerlendirmiştir. Sosyalizmin tek bir ülkenin sınırlarını aşmış olması, sosyalist devletler topluluğunun kurulması, sömürge imparatorluklarının yıkılması, işçi sınıfı savaşımının kapitalist yeniden üretime etki eden sürekli bir faktöre dönüşmesi, kapitalizmin genel krizinin derinleşmesindeki aşamalar olmuştur. Ancak bu arada, görülüyor ki, kapitalist sistemin iflası anlamına gelecek olan sınıra mekanik bir yakınlaşma olarak genel kriz aşamalarını kesin bir netlikle çizen ve bu aşamaların düzenli olarak birbirini takip edeceğini öngören tez haklı çıkmamıştır. Bu konuda basitleştirilmiş teorik yaklaşımlar, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişme olanaklarının yeterince değerlendirilmemesinden ve hatta kimi zaman gözardı edilmesinden kaynaklanmıştır. Dikkatler yalnızca, bu ilişkilerin genel olarak üretici güçlerin karakterine uygun düşmediği ve bu ilişkilerin frenleyici bir etkide bulunduğu noktasında yoğunlaşmıştır. Bu sorunun diyalektik değil, metafizik olarak ele alınması sonucunda, (günümüz kapitalist ekonomi mekanizmasının bilimsel-teknik devrimin yaygınlaşma yasallıklarına belli ölçülerde adapte olduğunu yansıtan)üretim ilişkilerinin formasyon içi gelişim süreci gibi çok önemli bir konu görüş alanı dışında kalmıştır.

Kapitalizmde üretimin toplumsallaşmasının hızla ilerlemesini de, kapitalist sistemin giderek daha fazla kendi kendini inkârına götüren çelişkilerin artmasını da gözönünde bulunduran V.İ.Lenin, daha 1917'de şunları yazmıştır: "Sosyalizm şimdi bize çağdaş kapitalizmin tüm pencerelerinden bakıyor; sosyalizm,bu yeni kapitalizmin temelinde bir adım ilerleme olan her büyük önlem tarafından doğrudan ve pratik olarak tasarımlanıyor." ***(Top. Yap.***, c. 34, s. 193). Sorunun bu Leninci konuluşu, son sömürücü sistemin genel krizinin özünün belirlenmesi açısından çözümleyici bir metodolojik önem taşıyor.

Üretim ilişkilerinin hareketliliği, bir dizi durumda "eski" kapitalist çelişkileri çözmeye yönelik girişimleri kolaylaştırırken, kapitalizmin gelişiminde oluşan keskin sosyal çatışmaları da ortadan kaldıramaz. Üstelik, kapitalist toplumdaki "klasik" antagonizmaları derinleştiren yeni çelişkiler de belirmektedir.

Örneğin, emekle sermaye arasındaki çelişki önemini tümüyle korumakla birlikte, önemli ölçüde görünüm değiştirmiştir. İşçi sınıfının savaşımı ve belli anlamda büyük üretim ölçeklerine geçiş de, emekçilerin mutlak yoksullaşması sayesinde ek kâr sağlama olanaklarını kapitalizmin elinden almıştır. Mekân ve zaman olarak kapitalizmin sonsuz olmadığını gösteren Büyük Ekim'in zaferinden bu yana artık burjuvazi, yığınsal yoksulluğun kendi kârını büyük riske sokabileceğini, emekçilerin giderek azalmakta olan satın alma gücünün sonuçta sermayenin kendi büyüme olanaklarını sınırladığını anlayarak, ilerdeki devrimci patlamaları önlemeye yönelik bir sosyo-ekonomik strateji geliştirmeye ciddi olarak girişmiştir. Bu koşullarda, düzenli olarak girişilen sosyal intikam denemelerine, kriz yıllarında gerçek ücretlerin dondurulmasına ve hatta azaltılmasına karşın, bugün bu ücretlerin mutlak büyüklüğü 35 yıl öncesine oranla daha yüksektir: ABD'de 1.3 kat, İngiltere'de 1.8, Fransa'da 2.4, FAC ve İtalya'da 2.8, Japonya'da 4 kat.

Ancak, kapitalizm özü itibariyle sömürücü bir sistem olmaktan çıkmıyor; çünkü, onun korunmasını ve gelişmesini sağlamaya yönelik önlemler emekçilere yüklenerek gerçekleştiriliyor. Bu, devlet ayarlaması konusunda da geçerlidir. Örneğin kapitalist ülkelerde giderek büyüyen işsizlik artışının, (enflasyonun yeniden üretim süreci üzerindeki olumsuz etkilerini azalt-

maya yönelik üretim sınırlaycı veya yavaşlatıcı önlemlere eşlik etmesi buna tanıklık yapmıyor mu?

Sömürge imparatorluklarının yıkılmasından, çok sayıda sömürge ve bağımlı ülkenin politik bağımsızlığını kazanmasından sonra, dünya kapitalist ekonomisinin merkezi ve çeperleri arasındaki karşılıklı ilişkilerin yalnız biçimlerinde değil, özünde de ciddi değişmeler oldu. Şu olgu olumlu etkide bulundu ve bulunmaya devam ediyor: Kapitalizm, kendi ekonomik bağımsızlıkları için savaşımda sosyalist devletlerle çok yönlü bağlara dayanan kurtulmuş ülkelerle ilişkiler üzerindeki tekelini yitirmiştir.

Sonuçta, Sovyet ekonomisti A.Elyanov'un hesaplamalarına göre, sosyalist olmayan dünyanın Gayrisafi Milli Hasıla'sında (GSMH) gelişmekte olan ülkelerin ağırlığı 1950'de % 17 iken, 1985'te % 23'e çıktı. Sanayi ürünlerinde ise (maden çıkarım sanayi, imalat sanayi, elektrik üretimi) bu oran, bu dönemde % 13'ten % 22'ye yükseldi.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapıları değişti: Maden çıkarım sanayi, bu ülkelerin GSMH'larında 50'li yılların başında % 12 iken, '80'li yılların ortalarında bu oran % 21 oldu. Son 15 yıl içinde gelişmekte olan ülkelerin sanayi mallarının dünya kapitalist ithalatında payı % 14'e ulaşarak iki katına çıktı. (Tüm göstergeler 1980 fiyatlarına göredir.)

Ancak tüm bu değişmeler, gelişmekte olan ülkelerin ileri kapitalist ülkeler tarafından sömürülmesinin sona erdiği anlamına gelmiyor. Yeni biçimlerde gerçekleştirilen bu sömürü, uluslarötesi tekelci sermayenin faaliyetlerini, kredi-finans borçlanması ile ilgili operasyonları, uluslararası iş bölümü alanında uygulanan ve "teknolojik sömürgecilik" adını alan amaçlı politikayı içermektedir.

Gelişmekte olan ve gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki doğrudan yatırımlar, özel krediler, gelirlerin faiz ve kâr biçiminde geri akışından oluşan (1983'te 0.3, 1984'te 12.5, 1985'te 31 milyar dolar) finans kaynakları hareketinin genel dengesi, gelişmekte olan ülkelerin sömürüsü boyutlarının bütünleşmiş bir ifadesi olarak sayılabilir.

Gelişmekte olan ülkelerin "ekolojik" sömürüsü de özel bir önem kazanıyor. "Kirli" üretimler, eski metropollerden buralara aktarılıyor.

Dünya kapitalist ekonomisinin çeperlerinin bağımlı, sömürülen konumu kuşkusuz genelleştirilmiş bir değerlendirmedir. Gelişmekte olan ülkelerin arasında hissedilir bir ayrışma yaşanıyor. Kimi durumlarda, gelişmiş kapitalist ülkelerle bazı mallarda rekabet bile edebilen yeni sanayi merkezleri ortaya çıkıyor. Bu merkezlerin oluşmasının yanı sıra, ekonomik bakımdan en geri ve fakir, daha iyi bir deyişle, "dipteki" kurtulmuş ülkeler de belirginleşiyor.

Sovyet istatistikçisi B.Bolontin'in hesaplamalarına göre, 42 gelişmekte olan ülkeden oluşan "üst grubun" payına 1950'de GSMH'nın % 36'sı ve "Üçüncü Dünya" nüfusunun % 16'sı düşmekteydi. 37 gelişmekte olan ülkeden oluşan "alt grubun" aynı dönem içinde genel GSMH'daki payı yaklaşık iki kat azalarak, % 32'den % 16'ya düşmüştür ("Üçüncü Dünya" nüfusunun yaklaşık % 60'ı). Bu ülkelerin kişi başına düşen GSMH alanında, gelişmiş ülkelerle aralarındaki fark 1950'de 17 kat iken, 1985'te 37 kata yükselmiştir.

Kapitalizmin "yatay" gelişimine, onun dünya kapitalist ekonomisinin çeperlerine yayılmasına bir dizi yeni olgu eşlik etmektedir. Örneğin, sosyalist yönelimin günümüz kapitalizminin enine genişlemesini durdurabilecek bir engel oluşturmadığı söylenebilir. Toplumbilim uzmanları, kapitalist olmayan yolun yapısındaki iç çelişkileri kimi zaman yeterince değerlendiremediler. Örneğin, bu konuda, sosyalist yönelimli ülkelerin dünya kapitalist ekonomisi çerçevesinde kalarak kendi çizgilerini gerçekleştirmek zorunda olmalarını belirtmek yeterli olacaktır. Kuşkusuz bu durum onların sosyalizme doğru ilerlemelerini ciddi bir biçimde zorlaştırıyor. Diğer grup çelişkiler, bu ülkelerdeki sosyo-ekonomik dönüşümlerin genel olarak küçük-burjuva güçlerin yönetimi altında gerçekleştirilmekte olmasıyla bağlıdır. Bu güçler, genellikle, sosyalizmi onun bilimsel anlayışına uygun olarak tasavvur etmiyorlar. Aynı zamanda, bu tür bir dizi ülkede yönetimin subjektif hataları da olumsuz bir rol oynamıştır.

Kriterlerin doğru olmaması da etkide bulunmuştur. Sosyalist yönetimli ülkelerin başarıları çoğunlukla ulusallaştırmanın boyutlarıyla, başarısızlıklar ise korunmakta olan özel sektörün ağırlığı ile ölçülmüştür. Böylesi bir yaklaşımda bu ülkelerde genişlemekte olan dönüşümler sürecinin tüm karmaşıklığı hesaba katılmamakta, sosyal ilerleme yolunda ilerlemek için güvenilir bir maddi temelin kurulması zorunluluğu çoğunlukla görmezlikten gelinmektedir.

Sonuçta şuna tanık olduk ki, 60'lı yıllarda kapitalizmi atlayarak gelişmeye açıkça yönelen ve bu istemi fiilen gerçekleştirmekte olan kimi ülkeler, kapitalist formasyonun gelişimine gö-

türen süreçleri dirilterek, eski yönelimlerinden uzaklaştılar. Ancak yine de, tüm bu sonuç ve değerlendirmeler, sosyalist yönelimin, kapitalist yapının henüz daha oluşmadığı ülkelerin toplumsal ilerlemesinin tümüyle reel bir modeli olduğu yolundaki sağlam görüşü asla zayıflatmıyor.

Kapitalizmin "yatay" gelişimi onun için yeni olan bir dizi çelişkiyi doğuruyor. Kendi arasında çatışan ulusal kapitalizmlerin sayısının artması, bunların tüm ilişkiler sistemini daha "patlayıcı" bir hale getiriyor. Kapitalizmin çepere yayılması ise, buraların gelişmiş kapitalist merkez tarafından sömürülmesinin devam etmesi ile ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Bu durum, bütün keskinliğini ve bu ülkeler arası ilişkilerde tüm gerginliği korumaktadır.

Kapitalizmin genel krizinin derinleşme süreçlerini gerçekçi bir biçimde değerlendirebilmek için, iki sistem arasındaki güçler dengesinin değişimlerini analiz etmek büyük bir öneme sahiptir. Bu konuda da kendimizi eleştirmemiz gerekiyor: Bizim toplumbilimimiz bu sorunu henüz yeterince incelememiştir. Çoğunlukla sadece kabul edilen, bu dengenin sürekli olarak sosyalizm yararına değişmekte olduğudur. Hiç kuşkusuz bu temel eğilimdir. Ancak bu eğilim düz bir çizgi izlemiyor, çeşitli mücadeleler yoluyla ilerliyor. Ayrıca güçler dengesindeki değişim bir kerede olmuyor, bu uzun bir süreçtir. Politik, ekonomik, askeri vb. gibi bir dizi alanı kapsayan bu süreç, bu alanlarda eşit bir biçimde ilerlememektedir.

Şimdiki güçler oranı, karşıt iki toplumsal-politik sistem arasındaki belirli bir dengeyi ifade ediyor. Son dönemlerde, uluslararası ilişkilerin belirli bir gelişimi nedeniyle, güçler dengesinin içeriğini oluşturan parçalar içinde askeri-politik parça birinci plana çıkmıştır. Uluslararası planda SSCB ile ABD, Varşova Antlaşması ile NATO ülkeleri arasında stratejik dengenin kurulması büyük bir önem kazanmıştır. Ancak, bu dengenin kurulması askeri alanda, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki güçler dengesinin değişmesinin nesnel bir sınırının mevcut olduğunu yansıtıyor. Bilindiği gibi, SSCB ve Varşova Antlaşması'na üye diğer ülkeler, savunma araçlarının kabul edilebilir bir yeterlilikte olması ilkesi temelinde ve tarafların eşit güvenliği korunarak, stratejik denge düzeyinin indirilmesinden yana çıkıyorlar.

Bu ilkeye uyulması koşullarında, askeri-strateji dengenin, herhangi bir tarafın yokedici karşı darbeden kendisini kurtarmasının imkânsız olduğu bir durum olarak nitelendirilmesi özel bir öneme sahiptir. Genel olarak söylemek gerekir ki, iki sistem arasındaki güçler dengesine yaklaşımlarda yalnızca askeri değil, politik ve ekonomik alanlarda da nitel kriterler giderek büyük önem kazanıyor. Nicelik tek başına gerçek durumu her zaman doğru olarak yansıtmıyor. Örneğin, çelik, demir, petrol, vb. üretiminde ileri kapitalist ülkelere yetişmek ve onları geçmek çağrıları, her zaman, yeni gerçeklerin ve bilimsel-teknik devrimin sorunlarının incelenmesi ile doldurulmadı. İleri kapitalist ülkelerde temel yönelim ürünlerde metal yoğunluğunu indirmek, metalin yerine geçecek daha ucuz ve nitelikli maddelerin geliştirilmesi iken, bizim çelik dökümünde elde ettiğimiz üstünlük başarı sayılabilir mi? Ya da bir başka örnek: Petrol üretiminde dünyada herhangi bir ülkeyi geride bırakırken, enerji tasarruf eden teknolojide, ulusal gelirdeki enerji hacminin indirilmesi konusunda geri kaldık.

Günümüz aşamasında iki sistem arasındaki güçler dengesi sorunu ele alınırken, bir yandan toplumsal ilerleme çıkarlarının, diğer yandan sınıfsal çıkarların reel karşılıklı ilişkisinin analizi çok büyük bir öneme sahiptir V.İ. Lenin, toplumun gelişme çıkarlarını genel olarak işçi sınıfının çıkarlarından daha yükseğe koymuştur. Ancak sorun, yalnızca bu çıkarların hiyerarşik sıralanışında değil, aynı zamanda bunların içiçe geçişinde, karşılıklı bağımlılığındadır. Sosyalizmin en yüksek sınıfsal misyonu, bugün insan soyunun devamı, yeryüzünde barışın korunması temel sorununun çözümünden ayrılmazdır. Evrensel tarihsel ilerlemenin gidişi üzerinde sosyalizmin giderek artan etkisinin insancıl özü de buradadır.

Bu bağlamda barış içinde yanyana yaşama kavramının yeni bir içerikle zenginleşmesi karakteristiktir. Şu anda, SBKP Programı'nda da belirtildiği gibi, "SBKP, uluslararası ilişkilerde barış içinde yanyana yaşama ilkesinin, genel kabul edilir ve herkes tarafından izlenir bir uluslararası ilişkiler normu olarak, her yerde geçerli olmasına azimle yardımcı olacaktır. SBKP, iki sistem arasındaki ideolojik çelişkilerin bu ilişkilere yayılmasına izin verilemeyeceği görüşündedir."

Geçmişte, barış içinde yanyana yaşama karşıt toplumsal-politik sistemlere dahil devletlerin ilişkilerinin yalnızca bir modeli olarak önem taşıyordu. Şimdi ise, barış içinde yanyana yaşama, Delhi Bildirgesi'nde ifadesini bulan, genel olarak tüm devletler arasındaki ilişkilerde şid-

det uygulamasından vazgeçilmesini kapsayarak, günün gereklerine uygun ve daha geniş bir anlam kazanmıştır.

Kapitalizmin tarih arenasından çıkış gitmesi perspektifi kuşku götürmüyor. Ancak buna giden yol düz olmaktan uzaktır ve kuşkusuz, iki sistem arasındaki tarihsel tartışma askeri yöntemlerle veya diğer güç uygulamalarıyla çözülemez. Uluslararası sorunlar, ne kadar karmaşık olurlarsa olsunlar, ancak barışçı yolla, politik araçlarla çözülebilir. Bu yaklaşım Sovyetler Birliği için, özellikle günümüz dünyasının karşılıklı bağımlılığı ve bağlılığı koşullarında biricik mümkün yoldur.